

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
Hornicko-geologická fakulta

PREVENTIVNÍ PŘÍSTUP K OCHRANĚ ŽP

RNDr. Alena Labodová, PhD.

Ostrava 2019

OBSAH

1 OCHRANA ŽP – VÝVOJ ZNEČIŠTĚNÍ, VÝVOJ PŘÍSTUPŮ K OCHRANĚ ŽP 6

1.1 Vývoj stavu ŽP.....	6
1.1.1 První etapa	7
1.1.2 Druhá etapa	8
1.1.3 Třetí etapa.....	8
1.1.4 Čtvrtá etapa	10
1.2 Vývoj přístupů k ochraně ŽP	11
1.2.1 PASIVNÍ PŘÍSTUP.....	11
1.2.2 REAKTIVNÍ PŘÍSTUP.....	11
1.2.3 PREVENTIVNÍ PŘÍSTUP	13
1.2.4 PROAKTIVNÍ PŘÍSTUP	14

2 GLOBÁLNÍ EKOSYSTÉM - MA, BIODIVERZITA, EKOSYSTÉMOVÉ SLUŽBY A JEJICH NARUŠOVÁNÍ 16

2.1 Globální ekosystém	16
2.2 Biodiverzita	19

3 GLOBÁLNÍ SCÉNÁŘE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE A JEJICH APLIKACE 22

4 UDRŽITELNÝ ROZVOJ V POLITICE EU A STÁTNÍ POLITICE ŽP ČR . 26

5 NÁSTROJE POLITIKY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE PRO PODNIKY (CP, EMS, VÝROBKOVÉ 31

6 IPPC 35

7 ENVIRONMENTÁLNÍ REPORTING A CSR (SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST)..... 40

7.1 Environmentální reporting.....	40
7.2 Společenská odpovědnost organizací (Corporate Social Responsibility – CSR)	41
7.3 Mezinárodní nástroje a standardy CSR	42
7.3.1 <u>AA 1000 Accountability/Assurance Standard</u>	42
7.3.2 <u>Global Reporting Initiative</u>	42
7.3.3 <u>ISO 26000</u>	42
7.3.4 <u>SA8000 Standard</u>	43
7.3.5 <u>Směrnice OECD pro nadnárodní podniky</u>	43
7.3.6 <u>Tripartitní deklarace zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice</u>	43
7.3.7 <u>UN Global Compact</u>	43
7.3.8 <u>UN Guiding Principles on Business and Human Rights</u>	44

8 UDRŽITELNÁ VÝROBA A SPOTŘEBA 45

9 NÁSTROJE POLITIKY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE PRO MĚSTO/REGION. ENVIRONMENTÁLNÍ MANAGEMENT ÚZEMÍ (MĚSTO, REGION) – LEGISLATIVA A DOBROVOLNÉ NÁSTROJE 49

9.1 Environmentální management území	49
9.1.1 Environmentální problematika měst/regionů	49
9.1.2 EU a environmentální problémy měst:	50
9.1.3 Řízení území podle koncepcí	51
9.1.4 Řízení území pomocí dobrovolných nástrojů	51
10 MÍSTNÍ AGENDA 21, INDIKÁTORY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE – SMYSL, VÝBĚR, POUŽITÍ.....	54
10.1 Systém místní Agendy 21 v obci, městě, regionu a jeho základní části	54
10.1.1 Organizační zázemí	55
10.1.2 Komunitní spolupráce (partnerství)	55
10.1.3 Kapacita pro získávání zdrojů.....	55
10.1.4 Formalizace procesu, politická podpora	55
10.1.5 Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti	56
10.1.6 Výchova, vzdělávání, osvěta a informovanost	56
10.1.7 Management kvality	57
10.1.8 Vnější vztahy a vazby	57
10.1.9 Mikroprojekty	57
10.2 Kroky k naplnění MA21 - strategie a taktika	57
10.2.1 Vize	57
10.2.2 Účel	58
10.2.3 Záměry	58
10.2.4 Specifické cíle.....	58
10.2.5 Akce	58
10.2.6 Pracovní skupiny	58
10.2.7 Zapojení veřejnosti	59
10.2.8 Ukazatelé úspěchu a účinnosti práce.....	59
10.3 Společné evropské indikátory udržitelného rozvoje na místní úrovni	60
11 ROLE HODNOCENÍ RIZIK V OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ..	62
11.1 Rizika a jejich hodnocení	62
11.1.1 Akutní rizika pro ŽP	62
11.1.2 Hodnocení rizik	63
11.1.3 Průmyslové havárie.....	63
11.2 Chronická rizika a stanovení limitů.....	64
12 ENVIRONMENTÁLNÍ ZDRAVÍ.....	66
12.1 Monitoring zdraví a životního prostředí.....	66
12.2 Indikátory zdraví a životního prostředí	67
12.2.1 Venkovní ovzduší	67
12.2.2 Vnitřní prostředí.....	67
12.2.3 Voda.....	67
12.2.4 Chemické látky a fyzikální faktory.....	67
12.2.5 Rizikové faktory životního stylu	68
13 INFORMAČNÍ TECHNOLOGIE V OCHRANĚ ŽP.....	69
13.1 Informační systémy v ŽP	69
13.2 Využití informačních technologií při modelování v ŽP - počítačové modely	71

14 PŘÍSTUP K INFORMACÍM O ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ, AARHUSKÁ DOHODA, ÚČAST VEŘEJNOSTI 72

14.1	Aarhuská úmluva	72
14.1.1	Tři pilíře Aarhuské úmluvy	72
14.1.2	Postavení v českém právním řádu	74
14.2	Česká právní úprava	74
14.3	Účast veřejnosti podle české právní úpravy	78

POKYNY KE STUDIU

Pro předmět PREVENTIVNÍ PŘÍSTUP K OCHRANĚ ŽP (PPOŽP) 1. semestru navazujícího magisterského studijního oboru Preventivní přístupy k ochraně životního prostředí jste obdrželi studijní materiály pro kombinované studium.

PREREKVIZITY

Nejsou

CÍL PŘEDMĚTU A VÝSTUPY Z UČENÍ

Cílem předmětu je seznámit se zásadami a metodikou řízení péče o životní prostředí v podniku.

PO PROSTUDOVÁNÍ PŘEDMĚTU BY MĚL STUDENT BÝT SCHOPEN:

Výstupy znalostí:

Student získá znalosti o vývoji životního prostředí v makroměřítku, seznámí se s nástroji ochrany životního prostředí v rámci podniku a s nástroji pro podporu udržitelného rozvoje.

Výstupy dovedností:

Dovednosti prokazované po ukončení předmětu odpovídají tématům, z nichž je sestavena osnova předmětu.

PŘI STUDIU KAŽDÉ KAPITOLY DOPORUČUJEME NÁSLEDUJÍCÍ POSTUP:

-

ZPŮSOB KOMUNIKACE S VYUČJÍCÍMI:

Vyučující předá na počátku semestru zadání semestrálního projektu na dané téma z oblasti environmentálního managementu. Projekt bude kontrolován vyučujícím do 14 dnů po odevzdání a výsledky budou studentům zaslány mailem prostřednictvím IS EDISON.

KONZULTACE BUDOU PROBÍHAT S GARANTEM PŘEDMĚTU ČI PŘEDNÁŠEJÍCÍM:

- *na společných tutoriálech,*
- *nebo individuální konzultace po předchozí domluvě emailem či telefonicky.*

Garant předmětu: RNDr. Alena Labodová, PhD.

Přednášející: RNDr. Alena Labodová, PhD.

Kontakty: alena.labodova@vsb.cz

1 OCHRANA ŽP – VÝVOJ ZNEČIŠTĚNÍ, VÝVOJ PŘÍSTUPŮ K OCHRANĚ ŽP

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly se:

- seznámíte s pojmem environmentální management
- uvědomíte si různé přístupy podniku k životnímu prostředí a jejich ekonomické dopady

Výklad

1.1 VÝVOJ STAVU ŽP

Systémové chápání životního prostředí zdůrazňuje nutnost přistupovat k jeho studiu holisticky, tzn. studovat jej jako celek a snažit se najít a porozumět všem existujícím vazbám a zákonitostem mezi jednotlivými prvky.

Pojem životní prostředí se teoreticky vztahuje k libovolnému živému organismu, nicméně v běžné praxi se pod tímto pojmem většinou rozumí životní prostředí člověka. Tento antropocentrismus je sice pochopitelný, ale je nutno si uvědomit, že požadavky lidí na jejich životní prostředí musí být sladěny i s požadavky ostatních živých organismů. Bezohledné zásahy do přírodních dějů, které vedou k snižování biodiverzity, tj. snižování rozmanitosti živých druhů nebo přesněji k vymírání mnoha druhů živých organismů, nakonec vždy obrátí proti člověku samotnému.

Souhrnně lze říci, že bezprostřední příčinou vedoucí ke znehodnocování životního prostředí je narušování rovnováhy přírodních ekosystémů. K tomuto narušování rovnováhy může docházet nejrozličnějšími způsoby, jak přírodními (různé přírodní katastrofy), tak antropogenními (tj. člověkem způsobenými). Obecně je můžeme rozdělit do tří následujících skupin:

- nepřiměřený odběr látek a energií z přírodních ekosystémů
- nepřiměřené vnášení (vypouštění a únik) látek a energií do přírodních ekosystémů čili znečišťování životního prostředí
- složitě kombinace obou těchto způsobů, jež vedou ke změnám přírodních ekosystémů.

Pokud jde o způsoby antropogenního původu je jejich hlavním zdrojem ekonomický reprodukční proces čili výroba a spotřeba určitého produktu (výrobku nebo služby) včetně všech doprovodných procesů (např. distribuce, skladování atd.)

Ekonomický reprodukční proces, jímž se člověk odlišuje od jiných živých organismů, není samostatnou jednotkou oddělenou od přírodních dějů, nýbrž je s přírodou pevně

spojen látkovými a energetickými toky (vstupy a výstupy). Mezi vstupy patří přírodní zdroje, tj. suroviny, voda, vzduch, sluneční záření atd. Mezi výstupy se řadí emise do ovzduší, odpadní vody, odpadní teplo, tuhé odpady a také tzv. ztráty, tj. nechtěné úniky látek a energií v důsledku špatného seřízení či práce zařízení apod.

Je zřejmé, že čím rychleji a ve větším měřítku dochází při realizaci ekonomického reprodukčního procesu ke kvantitativnímu nárůstu vstupních a výstupních toků a čím více se výstupní toky kvalitativně odlišují od látek a energií, původně se v přírodě vyskytujících, tím větší vlivy na životní prostředí a přírodní děje lze od ekonomického reprodukčního procesu očekávat. Vzhledem k tomu, že kvantita a kvalita zmíněných vstupů a výstupů je ovlivňována dalšími faktory především

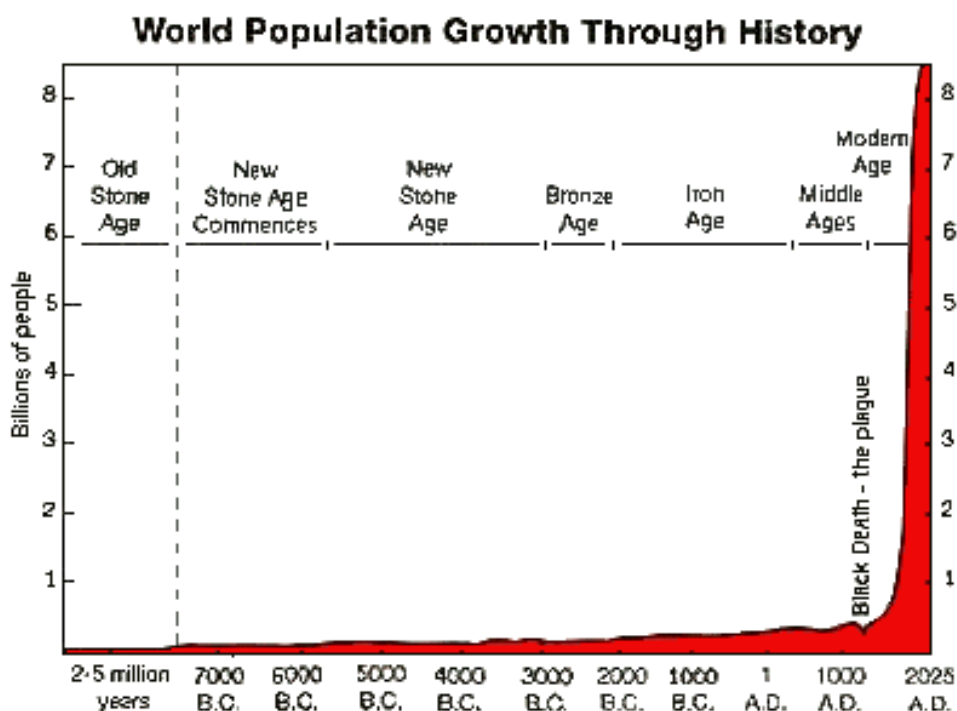
- růstem lidské populace,
- úrovní a aplikací dosaženého vědeckotechnického rozvoje,
- řízením ekonomického reprodukčního procesu,
- morálně etickou vyspělostí společnosti,

mění se v souladu se změnou těchto faktorů i velikost a charakter dopadu produkce a spotřeby na životní prostředí.

Celkem lze v dosavadním vývoji rozeznat čtyři etapy.

1.1.1 První etapa

První nejdelší etapa se počítá od začátku lidské existence až zhruba do konce feudálního období. V této etapě je počet obyvatel země velmi nízký a zvyšuje se poměrně pomalu. Na konci období žije na Zemi zhruba 1,3 miliardy lidí (obr. 1).

Etapa je charakterizována nízkým stupněm rozvoje ekonomického reprodukčního procesu, který je dán nízkým stupněm rozvoje výrobních sil. Protože produkce je nízká, je nízká i spotřeba přírodních zdrojů a vzniká také málo odpadů. K největším změnám přírodních ekosystémů dochází v důsledku kácení lesů s účelem zvětšit rozlohu zemědělské půdy nebo získat stavební dříví. V prvním případě bylo snížení rozlohy lesů (např. v Evropě) chtěným výsledkem, ve druhém případě však došlo k dodnes patrnému negativnímu zásahu ve Středomoří, kde se lesy spotřebovaly během námořních výbojů na stavbu bitevních lodí.

Vcelku je však nechtěný negativní vliv ekonomického reprodukčního procesu na přírodu malý, takže většinu negativních dopadů je příroda schopna vyrovnat svými autoregulačními mechanismy. Důležitým znakem této etapy také je, že případné nevratné dopady na životní prostředí, (např. vykácení lesů ve Středomoří) mají spíš lokální než regionální charakter.

Vazbu mezi přírodou a ekonomickým reprodukčním procesem zvažuje člověk jen z hlediska vstupů, tj. z hlediska dostupnosti přírodních zdrojů. Dopadem výstupních toků na životní prostředí se nezabývá. Veškeré činnosti, které bychom dnes hodnotili jako činnosti na ochranu přírody (např. nařízení Karla IV. omezující těžbu dřeva v lesích anebo sběr a zpracovávání starých hadrů, které se ve Středověku staly dokonce předmětem pašování), byly motivovány ekonomicky, tj. snahou neztratit, popř. využít dostupné zdroje.

1.1.2 Druhá etapa

Začátek druhé etapy, je spojován s rozvojem manufakturní výroby a s nástupem průmyslové revoluce. V závislosti na příslušné evropské zemi jde převážně o období od 2. poloviny 18. století (Anglie), popř. od konce druhé třetiny 19. století (rakouské země), až zhruba do začátku druhé třetiny dvacátého století. Počet obyvatelstva dosahuje na konci etapy téměř 2,5 miliardy a populační růst je vyšší než v předcházející etapě (obr. 1).

Hlavním rysem tohoto období je rozvoj strojové výroby, který podstatně zvyšuje produktivitu a dělbu práce, čímž dochází i ke zvýšení spotřeby přírodních zdrojů. Roste množství vyráběných produktů a také množství odpadů vypouštěných do přírody.

Negativní vliv ekonomického reprodukčního procesu na životní prostředí se rychle zvětšuje a v průmyslových oblastech začíná nabývat regionálního charakteru, nicméně vazby mezi znečištěným životním prostředím a zdravotním stavem člověka nejsou hlavním předmětem zájmu.

I když jsou již známy nemoci z povolání, neuvědomuje si člověk ještě plně celý dosah působení zpětných vazeb mezi produkcí odpadních látek a kvalitou životního prostředí. Anglický zákon z roku 1864 o povinnosti čistit odpadní vody z výroby koksu, je zcela výjimečnou záležitostí. Vztah člověka k přírodě je stále ještě více soustředěn na otázku dostupnosti přírodních zdrojů, než na problematiku odpadů.

K rozpoznání negativního vlivu znečištěného životního prostředí na zdravotní stav člověka dochází až ke konci etapy, kdy v důsledku několika velkých atmosférických inverzí v průmyslových oblastech (např. v údolí řeky Maasy) došlo k onemocnění velkého počtu obyvatel v průběhu několika málo dnů.

1.1.3 Třetí etapa

Začátek třetí etapy, je spojován s vědecko-technickou revolucí, tzn. s polovinou až druhou třetinou 20. století. Za konec této etapy lze, ve vyspělých zemích, považovat přelom 80-tých a 90-tých let. Kromě velkého rozvoje výrobních sil charakterizuje třetí etapu i exponenciální

populační růst. Počet obyvatel na zeměkouli se přiblížil k pěti miliardám a nezmenšeným tempem se dále zvyšuje (viz obr. 1).

Zavádění automatizovaných výroby zvýšilo nebyvale rychle produktivitu práce a tím i nároky na přírodní zdroje. S růstem produktivity práce začalo exponenciálně stoupat množství výrobků a odpadních látek. Ve stále větším množství vznikaly odpady toxické a odpady nerozložitelné přírodními procesy. Začínalo být zřejmé, že dosavadní způsob nakládání s odpady, tj. jejich vypouštění do přírody, se stává neúnosným, neboť jak kvantita, tak i kvalita odpadů převyšovala likvidační schopnosti přírody, narušovala její rovnováhu a vedla k trvalým nežádoucím změnám, jež zpětně ovlivňovaly kvalitu přírodních zdrojů a zdraví obyvatelstva.

Vazba mezi kvalitou životního prostředí a zdravotním stavem člověka byla již přesvědčivě prokázána. Přesto k podstatné změně postoje člověka k přírodě dochází až koncem šedesátých let, kdy po dosažení vrcholu rychlého poválečného rozvoje hospodářství v průmyslových zemích se problémy spojené se znečišťováním životního prostředí dostaly ještě více do popředí.

Pozornost člověka se poprvé v širším měřítku zaměřila na vztah mezi výstupy reprodukčního procesu a přírodou. Množství vznikajících odpadů se začalo regulovat a byly stanoveny normy omezující koncentrace, popř. množství, vypouštěných látek ve výstupních tocích.

Nicméně nárůst odpadů pokračoval i nadále. Znehodnocení životního prostředí dostalo mezinárodní charakter, objevily se globální problémy. V r. 1968 byl založen tzv. Římský klub, nevládní mezinárodní organizace, která si vytkla za cíl upozornit "mocné tohoto světa", jaké nebezpečí hrozí lidstvu, bude-li ve svém vývoji pokračovat stejným způsobem a se stejnou intenzitou jako dosud. Výsledky modelů možných alternativ budoucnosti společnosti zpracované počítačem byly uveřejněny v r. 1972 pod názvem "Hranice růstu" (The Limits of Growth). Jejich hrozivost a vysoká pravděpodobnost splnění vyvolala značnou odezvu po celém světě a podnítila diskuse týkající se společné budoucnosti lidstva jako celku. Vzniklá hnutí na ochranu životního prostředí a přírody zintenzívnila svoji činnost a vlády v průmyslových zemích byly pod tlakem veřejnosti přinuceny zabývat se stavem životního prostředí. V roce 1972 byla pod záštitou OSN uspořádána první konference o životním prostředí ve Stockholmu.

Kvalita životního prostředí se z ekonomického hlediska stala vzácným statkem. Začala se rozvíjet environmentální ekonomie. První ekonomická hodnocení byla založena na principu hodnocení nákladů ztracené příležitosti a na aplikaci analýzy nákladů a užitků (cost-benefit analysis).

V druhé polovině sedmdesátých let, v zemích OECD od r. 1974, se začíná uplatňovat zásada "znečišťovatel platí", která se po r. 1979 rozšiřuje i na způsobené ekologické havárie a později i na náhodná znečištění.

Přes veškeré vynakládané úsilí však přijímaná opatření nebyla schopna vyřešit problematiku životního prostředí. V mnoha případech docházelo pouze k předistribuvání problémů, ať už geograficky (výroby produkující nevhodné odpady se překládají z vyspělé země do země zaostalejší) anebo věcně, převodem vzniklých odpadů z jedné složky životního prostředí do druhé složky životního prostředí.

Po druhé mezinárodní konferenci o životním prostředí v Nairobi v roce 1982 ustanovilo valné shromáždění OSN v prosinci 1983 Zvláštní komisi pro životní prostředí a rozvoj, která měla mimo jiné přešetřit kritické problémy životního prostředí a rozvoje a formulovat realistické návrhy jejich řešení. Komise byla nezávislou institucí mající vztah k jednotlivým vládám a k OSN ale nebyla jimi řízena. Předsedkyní komise byla jmenována Gro Harlem

Brundtlandová, premiérka norské vlády. Komise měla 21 členů z 20 zemí světa a začala pracovat v Ženevě 1. října 1984. Během svého trvání zasedala v různých částech světa, aby se mohla dobře seznámit s problémy všech světových regionů. Při těchto zasedáních byla ve všech zemích pořádána tzv. veřejná slyšení, na nichž mohl kdokoli svobodně vyjádřit své názory, týkající se dané problematiky.

Na posledním zasedání Komise 27. února 1987 v Tokiu, bylo vydáno prohlášení (tzv. Tokijská deklarace), které stručně shrnuje výsledky práce komise obsažené v souhrnné závěrečné zprávě "Naše společná budoucnost". Jako cíl a kritérium národní politiky a mezinárodní spolupráce, na něž by se měly všechny země zaměřit, definovala komise pojem trvale udržitelný rozvoj. Pod tímto pojmem se rozumí takový rozvoj, při kterém současná generace uspokojuje své potřeby tak, aby neomezila příští generace v uspokojování jejich potřeb. Komise zároveň uvedla i osm základních principů, které by při řízení svých činností měly všechny země uplatňovat.

Požadavek trvale udržitelného rozvoje přispěl významně ke změně přístupu člověka k ochraně životního prostředí. Dosavadní pasivní přístup zaměřený na dosažení souladu se zákonem začíná být nahrazován přístupem preventivním, především snahou zabránit vzniku odpadů.

1.1.4 Čtvrtá etapa

Začátek čtvrté etapy (přelom 80. a 90. let 20. století) není na rozdíl od předešlých etap určen změnou v intenzitě výrobních sil, ale změnou základního přístupu člověka k ochraně životního prostředí. Ohled na budoucí generace, který je hlavním požadavkem trvale udržitelného rozvoje a třetí mezinárodní konference OSN o životním prostředí "Summit Země" uspořádaná v Rio de Janeiro v roce 1992 zintenzívněly prosazování preventivních způsobů ochrany životního prostředí a spolu s nimi pak přispěly ke vzniku proaktivních způsobů. Spolu se změnou přístupu člověka dochází i ke změně centra pozornosti, které se stále více přenáší z výrobního procesu na výrobek. Začíná se formovat tzv. environmentální výrobní politika. Začíná být zřejmé, že řešení problémů životního prostředí:

- nemůže být úkolem jen určitých skupin pracovníků, ale musí se stát úkolem pro všechny obyvatele Země,
- není otázkou jen vědeckotechnického pokroku, ale vyžaduje i změnu hodnotového systému, spotřebních vzorců, ekonomického uvažování, morálního a etického kodexu,
- vyžaduje zvýšení odpovědnosti i na mezinárodním poli. Od mezinárodních úmluv a od norem zabývajících se jen limity škodlivin, se přechází k akčním programům a k normám týkajícím se řídicích mechanismů čili environmentálního managementu

Přístup podniku k problematice životního prostředí je velmi důležitý, neboť určuje strategii ochrany životního prostředí, kterou bude podnik v praxi realizovat. Obecně je přístup podniku k problematice životního prostředí ovlivňován faktory vnitřními a vnějšími. Z vnějších faktorů lze za základní považovat

- státní politiku ochrany životního prostředí,
- celkovou úroveň vědeckotechnického rozvoje,
- postoj zainteresovaných stran k problematice životního prostředí.

U vnitřních faktorů není dost dobře možné jmenovat ty nejdůležitější, neboť tyto faktory působí vždy jako celek a snížené působení jednoho faktoru může být vyváжено zvýšeným působením druhého faktoru.

Celkem však lze říci, že existují čtyři základní typy přístupu podniku k ochraně životního prostředí: pasivní, reaktivní, preventivní a proaktivní.

1.2 VÝVOJ PŘÍSTUPŮ K OCHRANĚ ŽP

1.2.1 PASIVNÍ PŘÍSTUP

Pasivní přístup je přístup nejstarší, odrážející tehdejší malé znalosti o problematice životního prostředí. Bohužel, nelze říci, že by dnes už mohl být považován za vymizelý.

Podstatou pasivního přístupu jsou předpoklady, jež byly dříve všeobecně přijímány, ale o kterých je již dnes známo, že neplatí. Jde o následující předpoklady:

- odpady jsou nutným průvodním jevem výrobních procesů,
- příroda má velkou asimilační kapacitu a vypouštěné odpady je schopna zneškodňovat.

Vzhledem k tomu, že při pasivním přístupu se podnik o problematiku životního prostředí prakticky nestará, nemůže tento přístup sám o sobě být podstatou strategie na ochranu životního prostředí. Může však, když v podniku částečně přežívá, napáchat značné škody.

1.2.2 REAKTIVNÍ PŘÍSTUP

Reaktivní přístup je reakcí (odtud i název) na rozvoj legislativy zabývající se ochranou životního prostředí v druhé polovině 20. století.

Mezi hlavní charakteristické rysy reaktivního přístupu patří:

- podnik řeší problémy životního prostředí jen proto, aby se dostal do souladu se zákony a nařízeními,
- podnik sám aktivně nevyhledává cesty, jak by zabránil svému negativnímu působení na životní prostředí,
- parametry výroby jsou určeny charakterem výrobku, vliv výroby na životní prostředí se řeší dodatečně, nezvažuje se spolu s volbou výrobku
- vedení podniků se o problematiku životního prostředí nezajímá, neboť tato nepatří v té době mezi faktory ovlivňující postavení podniku na trhu.

Reaktivní strategie

Na reaktivním přístupu je založena reaktivní strategie na ochranu životního prostředí. Pro její formu vzniklou na začátku 70. let 20. století se vžil název strategie kontroly a řízení.

Základní znaky reaktivní strategie (i strategie kontroly a řízení) jsou:

- řešení problémů se soustředí na otázku jak naložit s již vzniklými odpady (pro způsoby řešící tuto problematiku se vžil dodnes používaný výraz "nakládání s odpady"),
- řešení se soustředí jen na ty odpady, jejichž koncentrace v odpadních tocích je legislativně stanovena,
- řešením se zabývá jen malá skupina odborníků,
- při řešení se stále ještě předpokládá, že příroda má dostatečnou asimilační schopnost a může likvidovat vypouštěné odpady
- cílem strategie je vyhovět legislativním požadavkům.

Mezi nejčastější způsoby, jimiž se v praxi reaktivní strategie realizuje, patří:

- zředňování škodlivin při jejich vypouštění do životního prostředí, typickým příkladem je stavba vysokých komínů,

- zachycování škodlivin v odpadních tocích před jejich vstupem do životního prostředí (v současné době se pro tyto způsoby vžil souhrnný název "koncové technologie" z anglického "end of pipe technology". Příkladem koncových technologií jsou čistírný odpadních vod, nejrozličnější typy odlučovačů, např. filtry, cyklony, katalyzátory výfukových plynů apod.),
- kontrola koncentrace škodlivin v odpadních tocích před jejich vypouštěním do ovzduší nebo do povrchových vod,
- realizace tzv. bezodpadových (maloodpadových) technologií a s tím související rozvoj recyklačních technologií.

Nevýhody reaktivní strategie

K odklonu od reaktivního přístupu došlo až po výsledcích ozdravného programu, který v letech 1975 až 1985 zrealizovala EPA (Environmental Protection Agency, tj. Úřad pro ochranu životního prostředí v USA).

Úkolem programu bylo ozdravit životní prostředí důslednou aplikací strategie kontroly a řízení znečištění. Ve vybraných oblastech USA byly všechny odpadní toky obsahující hlavní škodliviny (např. SO₂, NO_x, CO) důsledně opatřeny koncovými technologiemi, které snižovaly jejich koncentrace vypouštěné do životního prostředí pod vypočítané maximálně přípustné hodnoty (NPK). Očekávalo se, že po určité době (program byl naplánován na 10 let) se sníží koncentrace těchto škodlivin v životním prostředí o 70 až 90%. Získané výsledky byly však naprosto neočekávané. U většiny škodlivin nedošlo k žádnému poklesu jejich koncentrace v životním prostředí, dokonce u oxidů dusíku došlo přes všechna opatření k výraznému nárůstu jejich koncentrace v ovzduší. Předpokládaná snížení koncentrace o 70 až 90% se objevila jen u těch látek, jež se přestávaly používat, např. u olova, rtuti, stroncia, DDT, PCB apod. V oblastech se totiž přešlo na používání bezolovnatého benzínu, rtuťový způsob zpracování NaCl byl nahrazen diafragmovým, zastavily se jaderné pokusy, DDT při pěstování bavlny byl nahrazen jiným insekticidem a PCB používané do transformátorů a do laků jinou látkou.

Výsledek programu publikovala EPA v roce 1989 v závěrečné zprávě "Znečišťování životního prostředí a politika prevence". Ve zprávě bylo konstatováno, že v případě používání strategie kontroly a řízení znečištění, budou vždy existovat určité hranice omezující dosažení úplného ozdravení životního prostředí, a proto není strategie kontroly a řízení vhodná pro dlouhodobé používání a je nutné přejít na strategii prevence. V souladu s výsledky programu byly formulovány tři hlavní příčiny nevhodnosti strategie kontroly a řízení znečištění:

- koncové technologie pracují málokdy s 100% účinností, takže určité množství škodliviny se do životního prostředí vždy dostane. V případě, že se neustále zvyšuje počet zdrojů škodlivin (např. nárůst aut produkujících NO_x), nemůže dojít ke snižování koncentrace škodliviny (v tomto případě NO_x) v životním prostředí,

- i kdyby došlo ke stoprocentnímu zachycení škodliviny v určitém zařízení, je zde opět problém odpadu. Zachycenou škodlivinu je třeba zneškodnit, což se většinou řeší tím, že se převede do některé jiné složky životního prostředí, kde by měla škodit méně. Např. kal vzniklý při čištění odpadních vod se spálí nebo uloží na skládku. Škodlivina se nedostane do vody, ale ve změněné nebo ve stejné formě do jiné složky, v tomto případě do ovzduší nebo do půdy. Jinou možností je zpracování vzniklého odpadu v jiném výrobním procesu. Tím ovšem vznikají požadavky na energetické, materiálové a jiné zdroje a vytvářejí se nové odpady,

- stanovené limity lze málokdy považovat za zcela bezpečné, protože většinou neznáme metabolismus zbytkového znečištění v životním prostředí. Hodnota limitu by měla být založena na analýze rizika, obvykle je ale kompromisem mezi požadavkem na přijatelnou míru rizika z hlediska lidského zdraví a životního prostředí a mezi technickými a ekonomickými možnostmi.

1.2.3 PREVENTIVNÍ PŘÍSTUP

Výsledek ozdravného programu ovlivnil všeobecně přístup k řešení problémů životního prostředí. V podnicích vedl ke vzniku preventivního přístupu a následně tím i ke vzniku různých forem preventivní strategie, jež se shrnují pod pojem čistší produkce. (Čistší produkce je podrobněji popsána ve 3. části). Preventivní přístup je založen na třech základních principech, principu prevence, opatrnosti a integrace.

1.2.3.1 Princip prevence

Princip prevence zní: předcházet vzniku znečištění životního prostředí je mnohem levnější a účinnější, než jej dodatečně odstraňovat, popř. snášet jeho následky.

Z principu prevence vyplývá, že místo soustředění se na strategii kontroly a řízení (na koncové - separační technologie), je z dlouhodobého hlediska vždy levnější, soustředit se na hledání cest, jak předcházet vzniku příslušných negativních jevů.

1.2.3.2 Princip opatrnosti

Princip opatrnosti zní: Je nutné předcházet vzniku nejen nebezpečných a toxických odpadů, ale všem odpadům vůbec. Vše je nutno považovat za nebezpečné, dokud se nepřesvědčíme, že to nebezpečné není.

Princip opatrnosti odráží nejistotu o působení látek na ekosystém, do něhož jsou vypouštěny. I když existují ekotoxikologická měření, která uvádějí určité relace mezi škodlivinou a rozsahem škody, jež v ekosystému způsobí, nebo naopak měření, podle nichž jsou určité látky bez jakéhokoliv účinku, nelze na tato tvrzení absolutně spoléhat. Hlavní příčinou je v podstatě omezenost realizovaných měření, a to jak z hlediska účinku, tak z hlediska času. Také vždy existují nejistoty o transportu látek životním prostředím, o jejich sekundárních přeměnách a synergickém nebo katalytickém působení. Zanedbání (předběžné) opatrnosti tedy znamená, že hodnocení nešlo dost do hloubky, do šířky nebo dost daleko v čase. Jako příklady lze jmenovat freony (dopad na ozonovou vrstvu až 30 let), PCB (nerozkládají se a kumulují se v potravním řetězci) atd.

Pro úplnost je třeba konstatovat, že absolutní bezpečnost, tj. nulové riziko, neexistuje a snaha o jejich uplatnění by zabrzдила veškerý rozvoj. Jde vždy o obecně přijatelnou a akceptovatelnou míru rizika.

1.2.3.3 Princip integrace

Princip integrace zní: Strategie prevence musí být aplikována na zkoumaný proces integrálně, tzn. ve všech jeho stádiích a vlivy všech odpadů na životní prostředí musí být posuzovány neodděleně.

Princip integrace odráží skutečnost, že by mohlo dojít "k vyhánění čerta ďáblem". Mohou být např. provedena taková opatření, že dojde k zamezení vzniku odpadu z jednoho toku, ale zároveň se tím změní charakter odpadů z jiného toku, které se stanou toxičtějšími a výsledný vliv na životní prostředí by nakonec mohl být ještě horší než v původním případě. Z toho

důvodu je zapotřebí prozkoumat vždy kvalitu a kvantitu všech odpadních toků včetně jejich dopadů na životní prostředí a to v celém životním cyklu posuzované akce nebo objektu.

1.2.4 PROAKTIVNÍ PŘÍSTUP

1.2.4.1 Podstata proaktivního přístupu

Jak z názvu vyplývá, znamená proaktivní přístup podniku k ochraně životního prostředí tu skutečnost, že podnik sám aktivně hledá cesty, kterými by dopad svých činností na životní prostředí neustále snižoval. Proaktivní přístup podniku vede k zavádění environmentálních manažerských systémů (EMS). Podstatou těchto systémů je zabudování aspektů ochrany životního prostředí do stávajícího řídicího systému podniku na všech jeho úrovních.

1.2.4.2 Příčiny vzniku proaktivního přístupu

1) Rozšíření informací o pozitivním dopadu preventivního přístupu na ekonomiku podniku v podnikatelské sféře

Byly uváděny výsledky aplikace preventivního přístupu, především čistší produkce, z nichž vyplynulo, že ochrana životního prostředí může zlepšit nejen ekonomickou situaci podniku, ale i jeho pozici na trhu a přispět ke zvýšení jeho konkurence schopnosti.

2) Příprava světové konference v Riu de Janeiru (1992)

Pojem trvale udržitelný rozvoj a zdůraznění nutnosti jeho realizace v praxi vedly jak k široké podpoře preventivních přístupů na mezinárodním poli, tak i ke zvýšení informovanosti veřejnosti.

3) Rostoucí tlak veřejnosti, jež pochopila, že ekonomický růst a ochrana životního prostředí nejsou v protikladu

Zveřejňování výsledků, jež podniky dosáhly aplikací čistší produkce v ochraně životního prostředí, vedlo zpětně ke zlepšení informovanosti veřejnosti a ke zdůraznění té skutečnosti, že propast mezi ekologickými a ekonomickými zájmy ve skutečnosti neexistuje, ale že byla vytvořena uměle špatným vyhodnocováním dosažených škod a užitků.

4) Průmyslové havárie

Dalším velmi důležitým faktorem, který se hodně podílel na změně přístupu podniku k řešení problémů životního prostředí, byly velké průmyslové havárie, především únik vysoce toxického plynu v Bhópalu v r. 1984 a jaderná havárie v Černobylu 1986.

Různé organizace reagovaly vytvořením zásad odpovědného přístupu (např. Responsible Care v chemickém průmyslu).

Shrnutí pojmů:

Životní prostředí, environmentální management, reaktivní strategie, strategie prevence, dobrovolné nástroje, proaktivní přístup

Otázky:

- Jaký je vývoj dopadů do ŽP v čase?
- Jak se vyvíjely přístupy k ochraně ŽP?
- Co znamená proaktivní přístup podniku k životnímu prostředí?

Použitá literatura:

- Remtová, K.: Preventivní přístupy v ochraně životního prostředí, České centrum čistší produkce, Praha 1998
- REMTOVÁ, K.: *Dobrovolné environmentální aktivity*, Orientační příručka pro podniky. Planeta ročník XIV, číslo 6/2006, MŽP, ISSN 1801-6898
- KOTOVICOVÁ, J. *Čistší produkce*. Vyd. 1. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, 129 s. ISBN 978-80-7157-675-4.

2 GLOBÁLNÍ EKOSYSTÉM - MA, BIODIVERZITA, EKOSYSTÉMOVÉ SLUŽBY A JEJICH NARUŠOVÁNÍ

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly se seznámíte:

- s pojmem globální ekosystém
- S výsledky hodnocení jeho stavu formou Millenium Assessment
- Se stavem ekosystémových služeb
- Se scénáři jejich budoucího vývoje

Výklad

2.1 GLOBÁLNÍ EKOSYSTÉM

Hodnocení ekosystémů k miléniu (MA) bylo realizováno v letech 2001–2005 za účelem zhodnocení důsledků změn ekosystémů na lidský blahobyt a ustanovení vědecké základny pro činnosti nezbytné k posílení zachování a ochrany ekosystémů a trvale udržitelné využívání ekosystémů a jejich darů lidskému blahobytu. Hodnocení MA je reakcí na žádosti vlád o informace souvisejícími se čtyřmi mezinárodními dohodami – s Úmluvou o biologické rozmanitosti, Úmluvou o boji s rozšiřováním rozšiřování pouští, Ramsarskou úmluvou o mokřadech a s Úmluvou o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů. Hodnocení MA je také sestaveno s úmyslem vyhovět potřebám dalších dotčených stran včetně podnikatelské sféry, zdravotnictví, nevládních organizací a domorodých obyvatel. Cílem subglobálních hodnocení bylo rovněž vyhovět potřebám uživatelů v regionech, v nichž byla prováděna. Hodnocení se zaměřuje na vazby mezi ekosystémy a lidským blahobytem a zejména na „služby ekosystémů“. Ekosystém je dynamickým komplexem rostlinných, živočišných a mikroorganických společenstev a neživého prostředí, jež na sebe vzájemně působí jako funkční celek. Hodnocení MA se zabývá úplnou škálou ekosystémů – od těch relativně nenarušených, jako jsou přirozené lesy, přes krajiny se smíšeným využitím, až k ekosystémům intenzivně spravovaným a pozměněným lidmi, jako je zemědělská půda a městské oblasti. Služby ekosystémů lze chápat jako přínosy plynoucí z ekosystémů lidem. Sem patří zásobovací služby jako potraviny, voda, dřevo a vlákna; regulační služby, jež ovlivňují podnebí, záplavy, nemoci, odpady a jakost vody; kulturní služby, z nichž plynou rekreační, estetické a duchovní přínosy; a podpůrné služby, jako je tvorba půdy, fotosyntéza a oběh živin (viz graf A). Člověk, přestože je ochráněn před změnami životního prostředí

kulturou a technikou, je zcela zásadní měrou závislý na toku služeb ekosystémů. Hodnocení MA zjišťuje, jak změny služeb ekosystémů ovlivňují lidský blahobyt. Předpokládá se, že lidský blahobyt se skládá z řady prvků, mezi něž patří základní materiál pro dobrý život, jako je zajištěné a přiměřené živobytí, trvalý dostatek potravy, přístřeší, ošacení a přístup ke zboží; zdraví, pod něj patří pocit zdraví a zdravé fyzické prostředí, mj. čistý vzduch a přístup k čisté vodě; dobré mezilidské vztahy, kam patří sociální soudržnost, vzájemná úcta, schopnost pomáhat druhým a pečovat o děti; jistoty, tedy jistý přístup k přírodním a jiným zdrojům, osobní bezpečnost a bezpečí před přírodními a člověkem způsobenými pohromami; a svoboda volby a činu, tedy možnost dosahovat toho, co jedinec považuje za hodnotné. Svobodu volby a činu ovlivňují další prvky blahobytu (stejně jako další faktory, zejména vzdělání) a je také sama nezbytným předpokladem pro dosahování dalších složek blahobytu, zejména s ohledem na rovnoprávnost a spravedlivost. Koncepční rámec hodnocení MA postulují, že lidé jsou nedílnou součástí ekosystémů a že mezi nimi a dalšími složkami ekosystémů existuje dynamická interakce, při níž měnící se podmínky na straně lidí přímo i nepřímo vedou ke změnám v ekosystémech, a tím způsobují změny lidského blahobytu. Zároveň jsou ovšem životní podmínky lidí měněny společenskými, ekonomickými a kulturními faktory nezávislými na ekosystémech a ekosystémy také ovlivňuje mnoho přírodních sil. Ačkoli MA zdůrazňuje souvislosti mezi ekosystémy a lidským blahobytem, uznává, že činy lidí, jež ovlivňují ekosystémy, nejsou jen důsledkem péče o lidský blahobyt, ale také úvah o vnitřní hodnotě živých druhů a ekosystémů. Vnitřní hodnota je hodnota, kterou něco má samo o sobě a pro sebe, nezávisle na užitečnosti pro někoho dalšího. Hodnocení ekosystémů k miléniu syntetizuje informace z vědecké literatury a významných recenzovaných údajů a modelů. Spojuje vědomosti soukromého sektoru, odborníků, místních komunit a domorodých obyvatel. Cílem MA nebylo vytvářet nové primární poznatky, ale spíše přidat na hodnotě stávajícím informacím jejich sesbíráním, vyhodnocením, shrnutím, výkladem a sdělením v užitečné podobě.

Graf A

Změny hnacích sil, jež nepřímo ovlivňují biologickou rozmanitost, jako jsou počet obyvatel, technika a životní styl, mohou způsobovat změny hnacích sil ovlivňujících biologickou rozmanitost přímo, jako jsou úlovky ryb nebo používání hnojiv. Jejich důsledkem jsou změny ekosystémů a služeb, jež poskytují, čímž ovlivňují lidský blahobyt. Tyto interakce mohou probíhat ve více než jednom měřítku a mohou přecházet mezi měřítky. Mezinárodní poptávka po dřevě může například vést k regionální ztrátě lesního krytu, jež vede k zesílení záplav podél místního toku řeky. Interakce mohou obdobně probíhat také napříč různými časovými horizonty. Na mnoha místech tohoto rámce lze aplikovat rozličné strategie a zásahy, jež pomohou zvýšit lidský blahobyt a zachovat ekosystémy.

Čtyři hlavní zjištění:

- Během posledních 50 let člověk ekosystémy mění rychleji a rozsáhleji než v kterémkoli srovnatelném období lidské historie, zejména proto, aby uspokojil rychle rostoucí poptávku po potravinách, sladké vodě, stavebním dřevu, vláknech a palivech. Vede to k závažné a z větší části nevratné ztrátě rozmanitosti života na Zemi.
- Změny prováděné v ekosystémech přispívají k podstatným čistým přínosům pro lidský blahobyt a ekonomický rozvoj, ale těchto přínosů je dosahováno za cenu rostoucích nákladů v podobě znehodnocování mnohých ekosystémových služeb, rostoucího rizika nelineárních změn a prohlubování chudoby u některých skupin lidí. Tyto problémy, pokud nebudou řešeny, zásadní měrou oslabí výhody, jež z ekosystémů poplynou pro budoucí generace.
- Znehodnocování ekosystémových služeb by se mohlo v první polovině tohoto století podstatně zhoršit a je překážkou k naplňování Rozvojových cílů milénia.
- Zvrat ve znehodnocování ekosystémů při současném uspokojení rostoucí poptávky po jejich službách lze podle některých scénářů uvažovaných v rámci MA zčásti dosáhnout, vyžaduje to však rozsáhlé změny politik, institucí a praktik, a ty v současné době neprobíhají. Existuje mnoho možností zachování či zlepšení konkrétních služeb ekosystémů způsoby, jež omezují negativní dopady nebo nabízejí pozitivní synergie s dalšími ekosystémovými službami.

Přibližně 60 % (15 z 24) ekosystémových služeb hodnocených v rámci MA (včetně 70 % regulačních a kulturních služeb) je v současné době znehodnocováno nebo neudržitelně využíváno.

Činnosti vedoucí ke zlepšení jedné ekosystémové služby často vedou ke zhoršení jiných služeb. Znehodnocování ekosystémových služeb často přináší podstatné škody lidskému blahobytu. Většina rozhodnutí v oblasti řízení zdrojů je nejsilněji ovlivňována ekosystémovými službami, jež vstupují na trh, v důsledku čehož často dochází ke ztrátě nebo znehodnocení jejich netržních přínosů. Tyto netržní přínosy jsou často vysoké a někdy hodnotnější než samotné přínosy tržní. Celková ekonomická hodnota přičítaná udržitelnějšímu řízení ekosystémů je často vyšší než hodnota přiřazovaná přeměně ekosystémů prostřednictvím zemědělství, holosečné těžby dřeva či dalších intenzivních druhů využití. Ekonomické a hygienické náklady spojené se změnami služeb ekosystémů mohou být značné. Dopad ztrát kulturních služeb je zvláště těžko měřitelný, ale pro mnoho lidí má zásadní význam. Ačkoli znehodnocení některých ekosystémových služeb může někdy být zárukou zvýšeného výnosu z ostatních služeb, často dochází k většímu znehodnocování ekosystémových služeb, než je v zájmu společnosti, protože mnohé ze znehodnocovaných služeb jsou „veřejnými statky“. Bohaté společnosti se nemohou izolovat od znehodnocování ekosystémových služeb. Je obtížné hodnotit důsledky změn ekosystémů a účinně ekosystémy spravovat, protože mnohé z dopadů se projevují pomalu, dále z toho důvodu, že se mohou projevovat v jisté vzdálenosti od místa, kde byl ekosystém změněn, a také proto, že náklady a

přínosy spojené s těmito změnami často nesou jiné dotčené strany. Existují prokázané, ale neúplné důkazy o tom, že změny prováděné v ekosystémech zvyšují pravděpodobnost vzniku nelineárních změn ekosystémů (včetně změn urychlených, prudkých a potenciálně nevratných), jež mají významné dopady na lidský blahobyt. Zvýšená pravděpodobnost výskytu těchto nelineárních změn pramení ze ztráty biologické rozmanitosti a rostoucích tlaků ze strany četných přímých hnacích sil změn ekosystémů. Prohlubování chudoby některých jednotlivců a skupin a přispívání k rostoucím nespravedlnostem a nerovnostem mezi skupinami obyvatel. I přes pokrok dosažený ve zvyšování produkce a využívání některých ekosystémových služeb zůstává úroveň chudoby vysoká, nespravedlnosti se zvětšují a mnozí lidé stále nemají dostatečnou nabídku ekosystémových služeb nebo přístup k nim. Znehodnocování služeb ekosystémů poškozuje mnohé z nejchudších lidí na světě a někdy je hlavním faktorem způsobujícím chudobu. Schéma „vítězů“ a „poražených“, jež se pojí se změnami ekosystémů – a zvláště s dopady změn ekosystémů na chudé, ženy a domorodce – se dosud dostatečně nezohledňuje ve veřejném rozhodování. Rozvojové perspektivy v suchých oblastech rozvojových zemí zvláště silně závisí na činnostech zaměřených na předcházení znehodnocování ekosystémů a na jeho zpomalení nebo zvrácení tam, kde se již projevuje. Většina přímých hnacích sil ekosystémových změn je v současné době stejnoměrná nebo se v ekosystémech zintenzivňuje. Všechny čtyři scénáře MA předpovídají pro první polovinu tohoto století zesilování tlaků na ekosystémy.

2.2 BIODIVERZITA

Pro stabilitu ekosystému je klíčová jeho biodiverzita (Biologická rozmanitost). Úmluva o biologické rozmanitosti (dále jen „Úmluva“, „CBD“) byla podepsána na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED, „Summit o Zemi“) v Rio de Janeiru v červnu 1992. Pro ČR vstoupila v platnost 3. března 1994. Úmluva je celosvětově hodnocena jako klíčový dokument v ochraně biologické rozmanitosti na všech třech úrovních (genová, druhová a ekosystémová).

Už jen samotné definování cílů Úmluvy určuje jasný směr, i když velice široce. Smluvní strany se tedy zavázaly plnit tři cíle Úmluvy, jimiž jsou:

- ochrana biologické rozmanitosti
- udržitelné využívání složek biologické rozmanitosti
- spravedlivé a rovnoměrné rozdělování přínosů, plynoucích z využívání genetických zdrojů.

Pro to, aby byly smluvní strany Úmluvy schopny tyto cíle naplňovat, mají podle článku 6 v souladu se svými specifickými podmínkami a národními možnostmi vytvořit národní strategie, plány a programy pro ochranu biodiverzity a udržitelné využívání jejích složek nebo přizpůsobit již existující plány či programy k tomuto účelu. Ty by poté měly odrážet opatření, stanovená v této Úmluvě a vztahující se na dotčenou smluvní stranu a také začleňovat, jak to bude možné a vhodné, ochranu biodiverzity a udržitelné využívání jejích složek do příslušných oborových i mezioborových plánů, programů a opatření.

Základní způsoby narušování biodiversity antropogenními vlivy je

Mizení druhů:

Druh je globálně připraven o své stanoviště (podmínky k životu), nebo se dostane početně pod zachovnou hranici pro udržení druhu. Vhodná opatření:

Ochrana biologické rozmanitosti in situ - pojednává o ochraně ekosystémů, přírodních stanovišť včetně udržování a obnovy životaschopných populací druhů v jejich přirozeném

prostředí. Hlavním východiskem k uchování a zvyšování početnosti druhů je záchrana biotopů a ekosystémů a vytváření vhodných podmínek pro jejich další existenci.

Ochrana biologické rozmanitosti ex situ - se jako celek zabývá problematikou ochrany složek biodiverzity mimo jejich přirozená stanoviště. Zahrnuje především ochranu druhů v zoologických a botanických zahradách, arboretech, genobankách a zabývá se problematikou záchranných programů rostlin a živočichů.

Invazní druhy:

Většinou antropogenně introdukované druhy, ať už cíleně nebo nahodile, přes hranice biogeografických oblastí, které mají dlouhodobý významný negativní vliv na životní prostředí, ekonomiku a zdraví lidské populace. Zdůrazňuje se princip předběžné opatrnosti jako hlavní přístup k eradikaci těchto druhů. Mapuje se současný stav rostlinných i živočišných invazí, včetně dosavadních činností omezujících negativní dopady invazí. Konstatuje se, že je důležité informovat veřejnosti o rizicích, které invaze představují. Rozšiřování nepůvodních druhů představuje riziko z hlediska zachování biologické rozmanitosti jak na úrovni druhů (nebezpečí křížení a ztráty genetické variability, konkurence), tak na úrovni celých společenstev, a to zejména v případech, kdy má nepůvodní druh schopnosti, které jej z různých důvodů zvýhodňují oproti druhům původním a začne se intenzivně rozšiřovat - takový druh pak bývá označován jako invazní.

K 1. lednu 2015 vstoupilo v účinnost Nařízení EP a Rady č. 1143/2014 o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů, které stanovuje základní pravidla k nejvíce problematickým invazním druhům z hlediska EU. Nařízení zavádí mimo jiné kritéria hodnocení rizik, stanovení seznamu invazních druhů, omezení a režim případných výjimek, povinnost sledování, eradikace či regulace atp. V rámci prováděcích nařízení se pak neustále doplňuje seznam rostlin i živočichů invazních nepůvodních druhů.

Zužování genové diversity v rámci druhu

Přeměna tradičního zemědělství na úroveň průmyslové velkovýroby v 60. - 80. letech 20. století vedla ke značné specializaci a k omezení pěstování plodin a chovu zvířat, nevhodných pro moderní výrobní technologie. Přejít na tržně orientovanou zemědělskou produkci, podpora genetického zlepšování a importu nových odrůd a plemen tento stav ještě více podstatně ovlivnily. V současné době je počet, rozsah a lokalizace plemen a odrůd ovlivněn ekonomikou a odbytem zemědělské produkce, přírodními podmínkami a dotačním systémem. Stoupají požadavky na širší spotřebitelský výběr – na diverzifikaci zemědělských produktů a potravinářských výrobků, specifickou kvalitu a nutriční hodnotu potravin (bioprodukty), na výrobu potravin pro specifické minority (dietetické, zdravotní, věkové, náboženské, apod.), roste zájem o výrobu krajových specialit (element regionálního rozvoje). Genetickými bankami (genobankami) se rozumí soubor zařízení a systematických opatření, sloužících k uchování genetické diversity živých organismů ve formě semen, pylu, embryí, pletiv a tkání udržovaných v kryogenních podmínkách nebo in vitro kultur, nebo (v případě polních genobank) ve formě živých rostlin.

Organismy využívané v zemědělství jsou jednou ze složek agrobiodiverzity, která zahrnuje všechny komponenty biologické rozmanitosti, přispívající k produkci potravin a dalších lidských životních potřeb (suroviny, léky, tažná síla zvířat, apod.) a udržování přírodního prostředí. Genetické zdroje (dále jen GZ) pro výživu a zemědělství zahrnují plemena, odrůdy, linie, rasy, patovary zvířat, rostlin a mikroorganismů využívaných, kultivovaných a ochraňovaných člověkem.

Shrnutí pojmů: globální ekosystém – MA, biodiverzita, ekosystémové služby a jejich narušování, scénáře vývoje

Otázky:

- Co jsou to ekosystémové služby?
- Jaké jsou základní způsoby narušování biodiverzity?

Použitá literatura:

- Ekosystémy a lidský blahobyt. Syntéza. Kolektiv autorů, v češtině vydalo COŽP UK Praha 2005, ISBN 80-239-6300-7
- Strategie biologické rozmanitosti ČR, Ministerstvo životního prostředí, květen 2005

3 GLOBÁLNÍ SCÉNÁŘE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE A JEJICH APLIKACE

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

Srovnáte možné scénáře vývoje globálního ekosystému a možnosti přímých a nepřímých hnacích sil

Výklad

Hodnoticí tým MA vypracoval čtyři scénáře, jež se zabývají možnými variantami budoucnosti ekosystémů a lidského blaha a jsou založeny na rozdílných představách ohledně hnacích sil změn a jejich případného vzájemného působení:

- **Globální souhra** – Tento scénář líčí globálně propojenou společnost, jež se zaměřuje na globální trh a ekonomickou liberalizaci. K problémům ekosystémů se staví reaktivně, ale podniká také významné kroky k omezení chudoby a nerovnosti a investuje do veřejných statků, např. infrastruktury a vzdělání. Ekonomický růst je v tomto scénáři nejvyšší ze všech scénářů a počítá s nejnižším počtem obyvatel v roce 2050.
- **Pozice síly** – Tento scénář představuje regionalizovaný a roztržštěný svět, jenž se zabývá bezpečností a obranou, zdůrazňuje především regionální trhy, nezajímá se příliš o veřejné statky a problémy s ekosystémy řeší reaktivně. Tempo ekonomického růstu je ze všech scénářů nejpomalejší (zvláště pomalé v rozvojových státech) a s časem klesá, zatímco populace roste nejrychleji.
- **Přizpůsobivá mozaika** – V tomto scénáři jsou ve středu politické i ekonomické pozornosti regionální ekosystémy na úrovni rozvodí. Jsou posíleny místní instituce a strategie řízení ekosystémů jsou běžné; společnosti si vyvinou silně aktivní přístup ke správě ekosystémů. Tempo hospodářského růstu je zpočátku poněkud nižší, ale s časem se zvyšuje a populace je v roce 2050 téměř tak početná jako ve scénáři Pozice síly.
- **TechnoZahrada** – Tento scénář popisuje globálně propojený svět mohutně spoléhající na ekologicky příznivou techniku s využitím ekosystémů na vysoké úrovni řízení, často uměle vytvořených za účelem poskytování ekosystémových služeb, a s aktivním přístupem ke správě ekosystémů ve snaze předcházet problémům. Hospodářský růst je poměrně vysoký a zrychluje se, zatímco počet světového obyvatelstva je v roce 2050 uprostřed mezi scénáři.

Scénáře nejsou prognózy; byly vyvinuty s úmyslem prozkoumání nepředvídatelných variant změn hnacích sil a ekosystémových služeb. Žádný ze scénářů nepředstavuje pokračování v současných přístupech, ačkoli všechny začínají ve stávajících podmínkách a trendech. Při vývoji scénářů bylo využito kvantitativních modelů i kvalitativních analýz.

Nepřímé hnací síly změn

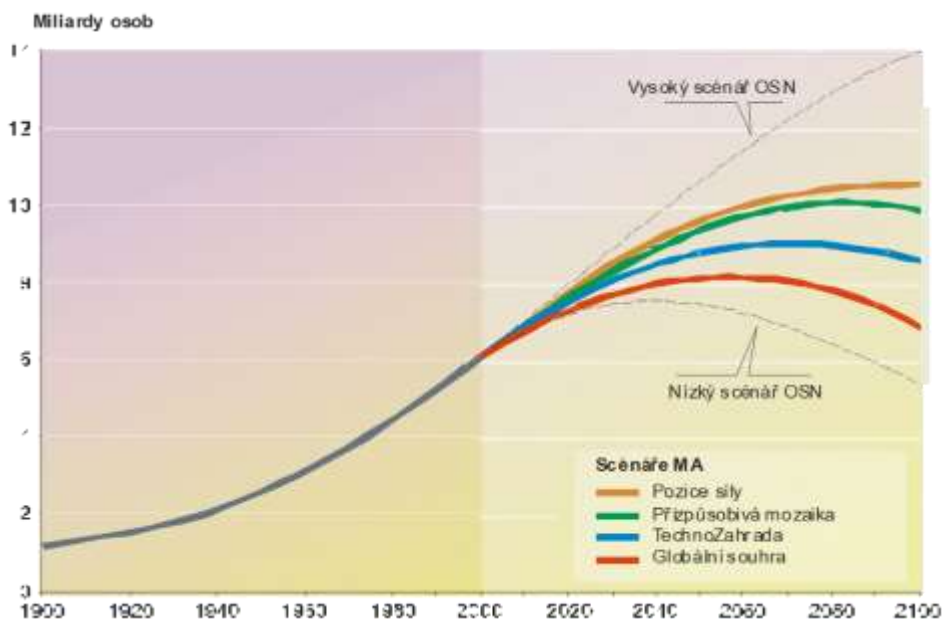
- **DEMOGRAFICKÉ**
- **EKONOMICKÉ** (např. globalizace, obchod, trh, politický rámec)
- **SOCIOPOLITICKÉ** (např. vládnutí, institucionální a právní rámec)
- **VĚDA A TECHNIKA**
- **KULTURNÍ A NÁBOŽENSKÉ** (např. víry, spotřební volby)

Odhadované změny hnacích sil ve všech čtyřech scénářích vedou ke zvýšení spotřeby služeb ekosystémů, pokračování ztrát biologické rozmanitosti a dalšímu znehodnocování některých ekosystémových služeb. Znehodnocování ekosystémových služeb představuje závažnou překážku dosažení Rozvojových cílů milénia (RCM) a jejich cílových hodnot pro rok 2015. Za některé ekosystémové služby, nikoli však za všechny, lze vyvinout náhrady, jejich cena je ovšem obecně velmi vysoká a mohou mít další negativní dopady na životní prostředí. Znehodnocování ekosystémů lze zřídka zvrátit, pokud nejsou podniknuta opatření, jež řeší negativní dopady nebo posilují kladné dopady jedné nebo více z pěti nepřímých hnacích sil změny: změn populace (tj. růstu a migrace), změn ekonomické aktivity (tj. hospodářského růstu, nerovností v bohatství a schémat obchodu), sociopolitických faktorů (od existence konfliktů, až po účast veřejnosti na rozhodování), kulturních faktorů a technologických změn.

Přímé hnací síly změn

- ZMĚNY MÍSTNÍHO VYUŽITÍ PŮDNÍHO KRYTU
- INTRODUKCE NEBO ODSTRANĚNÍ DRUHŮ
- PŘÍZPŮSOBNOST A VYUŽÍVÁNÍ TECHNIKY
- VNĚJŠÍ VSTUPY (např. používání hnojiv, regulace škůdců, zavlažování)
- SKLIZEŇ A SPOTŘEBA ZDROJŮ
- ZMĚNA KLIMATU
- PŘÍRODNÍ, FYZICKÉ A BIOLOGICKÉ HNACÍ SÍLY (např. evoluce, sopky)

Účinné správě ekosystémů brání jak nedostatek znalostí a informací ohledně různých stránek ekosystémů, tak nevyužívání informací, které k dispozici máme, k podpoře rozhodování v řízení ekosystémů. Existují dostatečné informace ohledně hnacích sil změn ekosystémů, důsledků změn ekosystémových služeb pro lidské blaho a předností různých možností řešení směřujících ke zlepšení rozhodování směrem k podpoře udržitelného rozvoje na všech úrovních. Toto hodnocení však odhalilo řadu nutností výzkumu a mezer v informacích; vyplnění těchto mezer by mohlo být velmi přínosné pro lepší informovanost politických postojů a aktivit.

PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ POPULACE PODLE JEDNOTLIVÝCH SCÉNÁŘŮ (Zdroj – Millenium Assessment)

Shrnutí pojmů: globální scénáře, přímé a nepřímé hnací síly

Otázky:

- Definujte přímé a nepřímé hnací síly vývoje globálního ekosystému
- Popište jednotlivé scénáře.

Použitá literatura:

Ekosystémy a lidský blahobyt. Syntéza. Kolektiv autorů, v češtině vydalo COŽP UK Praha 2005, ISBN 80-239-6300-7

4 UDRŽITELNÝ ROZVOJ V POLITICE EU A STÁTNÍ POLITICE ŽP ČR

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

Poznáte uplatnění zásad udržitelného rozvoje v EU a ČR

Výklad

Koncepce udržitelného rozvoje (trvale udržitelného rozvoje) představuje alternativní model vývoje společnosti oproti dominující industriální ekonomice. Odráží přirozené environmentální limity hospodářského růstu; politiky na této koncepci založené prosazují uvedení hospodářského a společenského vývoje do souladu s kapacitami ekosystémů, se zachováním přírodních hodnot a biologické rozmanitosti pro nynější i příští generace. Klasická definice ze zprávy Komise OSN pro životní prostředí a rozvoj (tzv. Zpráva Brundtlandové) z r. 1987 zní takto: „Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích, a aniž by se to dělalo na úkor jiných národů.“

Právo člověka na příznivé životní prostředí je obsaženo v **zákoně o životním prostředí 17/1992 Sb.** Zákon definuje v § 6 trvale udržitelný rozvoj jako rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

V ČR byla první Strategie udržitelného rozvoje schválena v r. 2004, aktuálně platný dokument byl jako Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky (SRUR ČR) schválen usnesením vlády ČR č. 37 ze dne 11. ledna 2010. Tento dokument tvoří dlouhodobý rámec pro politická rozhodování v kontextu mezinárodních závazků, které ČR přijala v souvislosti s členstvím v EU, OECD a OSN, respektující zároveň specifické podmínky ČR. Slouží jako východisko pro zpracování koncepčních materiálů (sektorových politik či akčních programů) a pro strategické rozhodování v rámci státní správy a územní veřejné správy a pro jejich spolupráci se zájmovými skupinami. V návaznosti na SRUR ČR jsou pod záštitou Rady vlády pro udržitelný rozvoj vypracovávány **situační zprávy**, jejichž cílem je zmapovat, zda se daří plnit cíle uvedené ve Strategickém rámci, a informovat politiky a veřejnost o stavu a vývoji ČR v oblasti udržitelného rozvoje.

Strategický rámec Česká republika 2030 formuluje základní principy udržitelného rozvoje v jednotlivých oblastech a naznačuje, jak mohou být uplatněny při tvorbě veřejných politik. Na základě strukturální analýzy současného stavu a trendů formuluje strategické a

specifické cíle, kterých by Česká republika měla do roku 2030 dosáhnout. Jejich naplňování bude odpovědností věcně příslušných ústředních orgánů státní správy, strategický rámec zároveň slouží jako vodítko pro rozvoj regionů a obcí. ČR 2030 je dokument, který udává směr rozvoje naší země na příští desetiletí. Jeho naplnění zvýší kvalitu života ve všech regionech a nasměřuje Česko k rozvoji, který je udržitelný po sociální, ekonomické i environmentální stránce.

Česká republika 2030 vznikla jako aktualizace Strategického rámce udržitelného rozvoje z roku 2010. Přípravou dokumentu pověřila Rada vlády pro udržitelný rozvoj Odbor pro udržitelný rozvoj Úřadu vlády. Ten byl vytvořen v roce 2014 jako koordinační útvar pro agendu udržitelného rozvoje, která byla nově ukotvena v gesci předsedy vlády. To významně přispívá k vnímání jejího významu, usnadňuje řešení nadresortních problémů a témat a je v zahraničí považováno za příklad dobré praxe.

Strategický rámec byl schválen vládou České republiky dne **19. dubna 2017**.

Mezinárodní dimenze udržitelného rozvoje

Přijetím SRUR se ČR hlásí k závěrům konference Země v r. 1992 a konference Rio+20 v r. 2012 v brazilském Riu de Janeiru, jejímž nejdůležitějším formálním výsledkem bylo schválení záměru přijmout globální Cíle udržitelného rozvoje (SDGs - Sustainable Development Goals), které navazují na Rozvojové cíle tisícileté z Deklarace tisíciletí OSN z r. 2000 (MDGs – Millenium Development Goals). Tento záměr se dočkal naplnění v září 2015, kdy bylo na summitu OSN (25. - 27. 9. 2015) přijato 17 SDGs.

Novým globálním rámcem pro udržitelný rozvoj je Agenda OSN pro udržitelný rozvoj 2030, kterou přijali čelní světoví představitelé v roce 2015. Součástí agendy je závazek k vymýcení chudoby a dosažení udržitelného rozvoje do roku 2030 na celém světě, tak aby bylo zajištěno, že nikdo nebude opomenut.

Cíle jsou zvoleny tak, aby byly vyvážené tři rozměry udržitelného rozvoje: ekonomický, sociální a environmentální. Pro příštích 15 let stanovují konkrétní úkoly a zaměřují se při tom na

- lidskou důstojnost
- regionální a globální stabilitu
- zdravé prostředí naší planety
- spravedlivou a odolnou společnost
- prosperující ekonomiku

Cíle pomáhají podporovat soudržnost mezi zeměmi EU, konvergenci v rámci jejích společností a sbližování se zbytkem světa.

Závazek EU týkající se udržitelného rozvoje

EU má dobrou výchozí pozici, pokud jde o dosažení udržitelného rozvoje, a je rovněž plně odhodlána být (společně se svými členskými státy) průkopníkem v realizaci Agendy OSN pro udržitelný rozvoj 2030. Na cíle této agendy bere zřetel všech 10 priorit Evropské komise.

Strategie EU z roku 2006 navazuje na dlouhodobé cíle první Strategie udržitelného rozvoje EU přijaté v roce 2001. Je reakcí na nadále přetrvávající neudržitelné trendy, zejména v případě změn klimatu a spotřeby energie. Rovněž se dosud nepodařilo zvrátit některé negativní jevy, jako např. hrozby pro veřejné zdraví, důsledky chudoby a sociálního vyloučení, stárnutí populace a ztrát biodiversity. Základní cíle obsažené v první strategii tak platí i nadále.

Pro překonání výše uvedených negativních tendencí vytyčuje druhá strategie sedm klíčových oblastí. První z nich je **Změna klimatu a čistá energie**. Cílem je minimalizovat změnu klimatu, náklady, které vyvolává, a její negativní efekty na společnost a životní prostředí. Týká se především energetické a dopravní politiky a hlavními směry jsou zvyšování podílu energie vyrobené z obnovitelných zdrojů a podílu zelených paliv.

Druhou oblastí je **Udržitelná doprava**. Strategie se zaměřuje na to, aby dopravní systémy vyhovovaly ekonomickým a sociálním potřebám společnosti a přitom minimálně zatěžovaly jak společnost a ekonomiku, tak i životní prostředí. Cílem je oddělit ekonomický růst od růstu dopravy, snížit nepříznivé dopady ekonomického růstu a dopravy na životní prostředí a omezit emise skleníkových plynů při dopravě na úroveň, která minimalizuje škody pro zdraví obyvatel.

Udržitelná spotřeba a výroba představují třetí oblast. Jde především o podporu udržitelných spotřebních zvyklostí a výrobních metod. Dále je cílem zmírnit závislost ekonomického růstu na poškozování životního prostředí a zvyšovat podíl technologií šetrných k životnímu prostředí a podíl ekologických inovací. Patří sem i podpora ekologického zemědělství a mezinárodního obchodu založeného na spravedlivém přístupu, resp. na nediskriminaci výrobců.

Šetrné nakládání s přírodními zdroji je obsahem čtvrté oblasti. Zaměřuje se na zlepšení postupů při nakládání s přírodními zdroji a na ochranu před jejich nadměrným využíváním. Tento cíl se týká především lovu ryb, biodiverzity, vody, půdy, vzduchu a atmosféry.

Pátou oblastí je **Veřejné zdraví**. Smyslem je podporovat veřejné zdravotnictví založené na rovných podmínkách pro všechny a na lepší ochraně před možnými zdravotními ohroženími. S tím souvisí i přiměřená prevence zdraví, zlepšení legislativy týkající se zdravotní nezávadnosti potravin, boj proti vzestupu výskytu chronických onemocnění a nemocí v důsledku špatného životního stylu, zvláště u sociálně slabých skupin obyvatelstva.

Sociální začlenění, demografie a migrace tvoří předposlední oblast. Opatření by se měla zaměřit na sociální začlenění jedinců do společnosti. Základním nástrojem je podpora solidarity mezi generacemi a v rámci generací, úsilí o vyšší kvalitu života občanů, která je základní podmínkou pro blahobyt jednotlivce. Dále sem patří modernizace sociální ochrany

vzhledem k demografickým změnám, zvyšování zaměstnanosti žen a pracovníků vyšších věkových kategorií, integrace imigrantů a jejich rodin do společnosti a snižování negativních dopadů globalizace na pracovníky a jejich rodiny.

Poslední oblastí je **Globální chudoba** a výzvy udržitelného rozvoje. Cílem je aktivně podporovat udržitelný rozvoj v celosvětovém měřítku a zajistit, aby vnitřní a vnější politika EU byla v souladu s globálním udržitelným rozvojem a s jejími mezinárodními závazky

V listopadu 2016 Evropská komise představila svůj strategický přístup k provádění Agendy pro udržitelný rozvoj 2030, včetně cílů udržitelného rozvoje.

Klíčová opatření pro provádění Agendy 2030:

- začlenit cíle udržitelného rozvoje do politik a iniciativ EU, s tím, že udržitelný rozvoj se bude považovat za důležitou základní zásadu pro všechny politiky Evropské komise
- pravidelně podávat zprávy o pokroku, kterého EU dosáhla počínaje rokem 2017
- prosazovat realizaci Agendy 2030 společně s vládami členských států EU, Evropským parlamentem, ostatními evropskými orgány, mezinárodními organizacemi, organizacemi občanské společnosti, občany a dalšími zúčastněnými stranami
- vytvořit platformu složenou z mnoha zúčastněných stran na vysoké úrovni na podporu výměny příslušných osvědčených postupů napříč odvětvími na úrovni členských států a EU
- vytvořit dlouhodobější vizi s výhledem na období po roce 2020

V zájmu podpory udržitelného rozvoje na celém světě bude EU pokračovat ve spolupráci s vnějšími partnery za použití všech nástrojů, které má k dispozici v rámci své vnější politiky, a podporovat úsilí zejména v rozvojových zemích.

Shrnutí pojmů:

strategie udržitelného rozvoje ČR a EU

Otázky:

- Jaké jsou základní dokumenty pro udržitelný rozvoj v ČR?
- Z čeho vychází strategie udržitelného rozvoje EU?

Použitá literatura:

- Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, RVUR 2010
- Česká republika 2030 (strategický dokument), RVUR 2017
- Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 (strategický dokument EU)

5 NÁSTROJE POLITIKY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE PRO PODNIKY (CP, EMS, VÝROBKOVÉ

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

- **zjistíte, které nástroje strategie prevence jsou vhodné pro podporu UR v rámci podniku**

Výklad

Za dobrovolné nástroje označujeme takové aktivity podnikatelských a jiných subjektů, které směřují ke snižování negativních dopadů jejich činnosti na životní prostředí, přičemž jsou těmito subjekty zaváděny a realizovány na základě jejich svobodného (dobrovolného) rozhodnutí a jdou nad rámec požadavků platných legislativních norem.

Základními principy dobrovolných nástrojů jsou:

- dobrovolnost - v legislativě není nikde stanovena povinnost jejich uplatňování;
- prevence - soustředí se na odstraňování příčin environmentálních problémů, nikoliv jejich důsledků (odstraňování škod);
- systematický přístup - záměrné působení na ty oblasti a činnosti organizace, které mají negativní vliv na životní prostředí.

Využívání dobrovolných nástrojů (či dobrovolných environmentálních aktivit) na podnikové úrovni má proto velký význam jak pro podnik samotný, tak pro společnost jako celek. Preventivní zaměření dobrovolných nástrojů vede k ozdravení životního prostředí a značně tak přispívá k realizaci udržitelné výroby i spotřeby, resp. udržitelného rozvoje. Na úrovni podniku se pak projevují i další přínosy, např. zvyšování konkurenceschopnosti, budování lepší image či úspory provozních nákladů.

Uplatňování uvedených nástrojů v praxi je podporováno nejen Státní politikou životního prostředí, ale také formou jednotlivých národních programů schválených na úrovni vlády ČR a realizovaných Ministerstvem životního prostředí.

Hlavní dobrovolné nástroje podporující udržitelný rozvoj v podnicích jsou **čistší produkce, environmentální manažerské systémy a preventivní výrobkové nástroje.**

Čistší produkci označujeme preventivní strategií v ochraně životního prostředí, která se zaměřuje na odstraňování příčin vzniku environmentálních problémů na úrovni podniků a organizací. Nezabývá se tedy řešením důsledků vzniku environmentálních zátěží (emise, odpady apod.), nýbrž hledá řešení, jak těmto problémům předcházet či je minimalizovat. Čistší produkce podporuje v podnicích efektivnější využívání vstupních zdrojů a snižuje rizika vůči člověku i životnímu prostředí. Hlavní význam této strategie spočívá v tom, že se jedná o ekonomicky výhodný způsob snižování negativních dopadů výroby či poskytování služeb na životní prostředí (tzv. „win-win“ řešení). Nezabývá se tedy pouze environmentální, ale také ekonomickou stránkou výroby. Zároveň jde o strategii, jejíž postupy mohou být aplikovány velmi univerzálně, bez ohledu na velikost podniku či obor jeho působení.

Systémy EMS představují v současné době nejrozšířenější způsob, jak může organizace deklarovat, že v rámci své činnosti dbá na ochranu životního prostředí a že při produkci výrobků či poskytování služeb jsou zvažovány také jejich dopady na životní prostředí. K zavedení EMS může organizace využít buď některý ze standardizovaných přístupů (mezinárodní norma ISO 14001, Program EMAS), nebo zavést EMS pouze neformálně, tj. bez certifikace nezávislou třetí stranou.

Udržitelná spotřeba a výroba (USV), která je definována jako používání služeb a výrobků, které uspokojují základní potřeby společnosti a zlepšují kvalitu života, zároveň však minimalizují spotřebu přírodních zdrojů, používání toxických látek, produkci odpadů a škodlivin v průběhu celého životního cyklu služby nebo výrobku tak, aby nebylo ohroženo uspokojování potřeb budoucích generací, je jedním ze základních předpokladů pro dosažení udržitelného rozvoje. Mezi její výrobové nástroje patří **analýza životního cyklu, ekodesign a environmentální značení**.

Podniky, které nástroje USV používají, uvádějí jako hlavní důvody pro tyto své aktivity snižování rizik a zvyšování hodnoty podniku. Proaktivnost v této oblasti je zdůvodňována nejen potřebou dohnat anebo předejít konkurenci, ale i etickými důvody, které mohou mít rovněž pozitivní dopad na konkurenceschopnost.

Metodu hodnocení životního cyklu (LCA) lze stručně charakterizovat jako systematický postup, jehož úkolem je na bázi látkových a energetických toků určit rozsah a velikost negativního dopadu nějakého výrobku na životní prostředí po celou dobu jeho tzv. životního cyklu. Životní cyklus výrobku je pojem zahrnující všechny etapy života výrobku. Životní cyklus každého výrobku začíná v přírodě získáváním surovin potřebných pro jeho výrobu, pokračuje přes vlastní výrobu výrobku, jeho distribuci a použití až k jeho zneškodnění, kdy se látky v pozměněné formě opět do přírody navrací. Zjišťuje se, jaké dopady má výrobek v jednotlivých fázích svého životního cyklu a kam je zapotřebí napřít síly při redesignu výrobku a snaze snížit jeho celkové dopady. Analýza životního cyklu (LCA – Life Cycle Assessment) výrobku je formálně upravena normami ISO řady 14 040. Jedná se o standardizovaný systematický postup, který zajišťuje srovnatelnost výsledků a umožňuje základní kontrolu kvality dat a porovnávání vlivů na životní prostředí.

Ekodesign lze definovat jako „systematický proces navrhování a vývoje výrobku, který vedle klasických vlastností jako je funkčnost, ekonomičnost, bezpečnost, technická proveditelnost, estetičnost apod., klade velký důraz na dosažení minimálního negativního dopadu výrobku na životní prostředí, a to z hlediska celého jeho životního cyklu.“ Je tedy aplikací strategie prevence, čistší produkce, na výrobek. Ekodesign je jedním z velmi důležitých regulačních nástrojů výrobově orientované environmentální politiky. Na rozdíl od metody LCA, která je informačním nástrojem environmentální politiky a přináší pouze informace, které mohou a nemusí být ke snížení negativního dopadu na životní prostředí využity, je ekodesign nástrojem regulačním. Jeho aplikace by vždy měla vést k určitému

snížení negativního dopadu výrobku na životní prostředí. V současné době ekodesign pomalu přechází z pozice dobrovolného nástroje na legislativně upravené požadavky, zejména u výrobků spotřebovávajících energii (rámcová směrnice EU o ekodesignu a její prováděcí nařízení).

Navazujícím nástrojem je **environmentální značení** – výrobek navržený pomocí ekodesignu a zhodnocený LCA se označí pro lepší uplatnění na trhu. Environmentální značení je celosvětově uplatňovaným konceptem založeným na mezinárodních normách (řady ISO14020), jež patří mezi dobrovolné informační nástroje. Jeho základem je vyhodnocení vlastností produktů (výrobků nebo služeb) a jejich vliv na životní prostředí.

V podstatě se jedná o označování produktů různými značkami v některých případech doplněnými o stručnou informaci o vlastnostech produktu. Celkovým cílem environmentálních značek a prohlášení je povzbudit poptávku a nabídku takových produktů, které způsobují menší tlak na životní prostředí, a to prostřednictvím sdělování ověřitelných, přesných a nezavádějících informací o environmentálních aspektech produktů, a tím stimulovat potenciál pro neustálé, trhem řízené environmentální zlepšování.

Existují tři standardizované (normované) typy environmentálního značení a prohlášení:

Ekoznačení (typ I) neboli **eco-labelling**, je nástroj založený na označování výrobků (a služeb), které mají nižší negativní dopady na životní prostředí než výrobky s nimi srovnatelné, tj. zaměnitelné ve fázi užívání. Označeny mohou být výrobky, které splňují předem stanovená environmentální kritéria v rámci definované výrobkové kategorie a které jsou nezávisle ověřeny třetí stranou.

Vlastní environmentální tvrzení (typ II) je definováno jako „prohlášení, značka nebo obrazec poukazující na environmentální aspekt výrobku, součástky nebo obalu.“ (např. biologicky degradovatelný, recyklovatelný, apod.). Je vydáno výrobcem, bez ověření či certifikace třetí stranou, avšak musí být veřejně ověřitelné (tzv. ověření druhou stranou), a to na základě informací zpřístupněných vyhlášovatelem.

Environmentální prohlášení o produktu (EPD - Environmental Product Declaration) (typ III) poskytuje kvantitativní informace o vlivu daného produktu na životní prostředí, a to v celém jeho životním cyklu - tzn. od těžby surovin až po jeho odstranění či recyklaci. Základem je tedy uplatnění metody hodnocení životního cyklu (LCA).

Shrnutí pojmů:

procesové a výrobkové nástroje, strategie prevence, podpora udržitelného rozvoje

Otázky:

Jaké znáte nástroje pro podniky, kterými mohou podporovat udržitelný rozvoj?

Použitá literatura:

- KOTOVICOVÁ, J. *Čistší produkce*. Vyd. 1. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2003, 129 s. ISBN 978-80-7157-675-4
- REMTOVÁ, K.: *Dobrovolné environmentální aktivity*, Orientační příručka pro podniky. Planeta ročník XIV, číslo 6/2006, MŽP, ISSN 1801-6898
- Ministerstvo životního prostředí. Dobrovolné nástroje. <http://www.mzp.cz/>
- CENIA, ČESKÁ INFORMAČNÍ AGENTURA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. Environmentální značení. Dostupný z WWW: <http://www.cenia.cz/>

6 IPPC

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

- **Porozumíte systému integrované prevence a kontroly znečištění a integrovanému povolení**

Výklad

Integrovaná prevence a omezování znečištění (IPPC angl. Integrated Pollution Prevention and Control) je určitá forma regulace vybraných průmyslových a zemědělských činností pro dosažení vysoké úrovně ochrany životního prostředí jako celku (voda, půda, ovzduší, odpady) a zabezpečení takových provozních podmínek, které neumožní přenos znečištění mezi jednotlivými složkami životního prostředí. V členských státech evropské unie a OECD byla přijata celá soustava právních předpisů, které umožňují přechod na integrovaný systém zaměřený na prevenci znečištění životního prostředí. Původní směrnice pro zavedení integrovaného systému prevence znečištění v EU byla směrnice Rady ES 96/61/EC ze dne 10. 10. 1996 o integrované prevenci a řízení znečištění (Integrated pollution prevention and control, IPPC). V dnešní podobě je to SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY 2010/75/EU ze dne 24. listopadu 2010 o průmyslových emisích (integrované prevenci a omezování znečištění).

Hlavní důvody pro zavedení integrovaného systému řízení znečištění životního prostředí:

- rozdílné přístupy k řízení emisí do ovzduší, vody a půd, které mohou způsobovat pouze přesuny znečištění z jednoho prostředí nebo složky do druhé,
- omezování materiálových a energetických toků
- v rámci legislativy ES byla přijata opatření proti vypouštění nebezpečných látek do ovzduší a vodního prostředí, nebyla však přijata potřebná opatření zaměřená na emise nebezpečných látek do půdy.
- je nezbytné zajistit snižování znečištění životního prostředí jako celku a zabránit komplexně emisím do ovzduší, půdy a vody a současně maximálně omezit produkci odpadů,

- provozovatel musí brát v úvahu komplexně všechny vlivy na životní prostředí a oznamuje je příslušnému kompetentnímu orgánu.
- musí být zajištěna plná koordinace mezi příslušnými úřady při povolovacím řízení, protože jediné tak lze dosáhnout nejvyšší možné míry efektivity ochrany životního prostředí jako celku.
- emisní limity a ekvivalentní technická opatření k jejich dodržení musí být založena na nejlepších dostupných technikách a technologiích se zřetelem na technické parametry jednotlivých zařízení a jejich částí.

Právní úprava v ČR:

Zákon č. 76/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o integrované prevenci a omezování znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci). Zákon stanoví povinnosti provozovatelů zařízení, upravuje postup při vydávání integrovaného povolení, zřizuje integrovaný registr znečišťování, upravuje podmínky pro propojení dosavadních informačních systémů v oblasti ochrany životního prostředí s integrovaným registrem znečišťování, upravuje systém výměny informací o nejlepších dostupných technikách a také stanoví sankce za porušení zákona.

Integrovaná prevence překonává princip složkového přístupu, který často vedl jen k přenosu znečištění z jedné složky životního prostředí do druhé, a strategii koncových technologií, které odstraňují vzniklé znečištění převážně pomocí filtrů, odlučovačů a jiných čistících zařízení.

Vyššího stupně ochrany životního prostředí je dosahováno použitím tzv. nejlepších dostupných technik (BAT), které představují výrobní postupy nejvíce šetrné k životnímu prostředí, které jsou aplikovatelné za standardních technických a ekonomických podmínek. Souhrn evropských nejlepších dostupných technik je uveden v referenčních dokumentech o BAT (BREF), které připravuje Evropská komise ve spolupráci s průmyslem, nevládními organizacemi a členskými státy. Nejlepšími dostupnými technikami se rozumí nejučinnější a nejpokročilejší stadium vývoje činností a jejich provozních metod dokládající praktickou vhodnost určité techniky jako základu pro stanovení mezních hodnot emisí a dalších podmínek povolení, jejichž smyslem je předejít vzniku emisí, nebo pokud to není proveditelné, tyto emise omezit, a zabránit tak nepříznivým dopadům na životní prostředí jako celek.

V souladu s evropskou legislativou je termín BAT vymezen § 2 písm. e) zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci, ve znění pozdějších předpisů, takto:

TECHNIKAMI se rozumí jak použitá technologie, tak způsob, jakým je zařízení navrženo, vybudováno, provozováno, udržováno a vyřazováno z provozu;

DOSTUPNÝMI technikami se rozumí techniky vyvinuté v měřítku umožňujícím zavedení v příslušném průmyslovém odvětví za ekonomicky a technicky přijatelných podmínek s ohledem na náklady a přínosy, pokud jsou provozovateli zařízení za rozumných podmínek dostupné bez ohledu na to, zda jsou používány nebo vyráběny v České republice;

NEJLEPŠÍMI se rozumí nejučinnější techniky z hlediska dosažení vysoké úrovně ochrany životního prostředí jako celku.

Souhrn BAT je uveden v referenčních dokumentech BREF, které jsou zpracovávány pro jednotlivé kategorie průmyslových činností. Při určování BAT se přihlíží k hlediskům

uvedeným v příloze č.3 zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci, ve znění pozdějších předpisů.

Aplikace BAT při stanovení závazných podmínek provozu

Právní předpisy Evropské unie v oblasti integrované prevence a omezování znečištění upravují kolem 50 tisíc zařízení, která se zabývají širokým spektrem průmyslových a zemědělských činností. V rámci České republiky se povinnost aplikace BAT týká provozovatelů zařízení pro **šest kategorií** průmyslových činností uvedených v příloze č. 1 zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci, ve znění pozdějších předpisů, a sice: **energetika, výroba a zpracování kovů, zpracování nerostů, chemický průmysl, nakládání s odpady a ostatní průmyslové činnosti.**

Tyto subjekty mají ze zákona povinnost mít pro provoz zařízení vydané integrované povolení a provozovat zařízení v souladu s vydaným integrovaným povolením. Provozovatel zařízení nesmí bez platného integrovaného povolení zařízení provozovat. **Seznam provozovatelů a jejich integrovaná povolení** naleznete v rámci informačního systému integrované prevence, který provozuje Ministerstvo životního prostředí.

Integrované povolení

Integrovaným povolením se rozumí rozhodnutí, kterým se stanoví závazné podmínky k provozu zařízení, včetně provozu činností přímo spojených s provozem zařízení v místě a které se vydává namísto rozhodnutí, stanovisek, vyjádření a souhlasů vydávaných podle zvláštních právních předpisů v oblasti ochrany životního prostředí, ochrany veřejného zdraví a v oblasti zemědělství, pokud to tyto předpisy umožňují. **Integrované povolení tedy stanoví závazné podmínky provozu dotčeného technologického zařízení a nahrazuje více jednotlivých povolení, souhlasů a stanovisek,** které by jinak musel provozovatel zařízení získat. Při stanovení závazných podmínek provozu, zejména emisních limitů, **povolovací orgán vychází z nejlepších dostupných technik (BAT) a použije** závěry o BAT, aniž by však předepisoval použití jakékoliv konkrétní metody a technologie. Způsob stanovení závazných podmínek provozu je podrobně upraven ustanovením § 14 zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci, ve znění pozdějších předpisů. **Výjimky z úrovní emisí spojených s BAT**

Provozovatel dotčeného zařízení má možnost zažádat o udělení výjimky z úrovní emisí spojených s BAT. Povolující úřad může v konkrétních případech stanovit mírnější emisní limity tzv. výjimky z BAT, než je uvedeno v dokumentech BREF, resp. v závěrech o BAT. Tento postup lze ale použít, pouze pokud odborné posouzení předložené provozovatelem prokáže, že v jeho důsledku nedojde k závažnému znečištění životního prostředí, celkově bude dosaženo vysoké úrovně ochrany životního prostředí a že by dosažení úrovní emisí spojených s BAT popsány v závěrech o BAT vedlo k nákladům, jejichž výše by nebyla přiměřená přínosům pro životní prostředí. Náležitosti obsahu odborného posouzení jsou uvedeny v příloze č. 3 [doc, 125 kB] Vyhlášky č. 288/2013 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o integrované prevenci.

Referenční dokumenty BREF

Referenční dokumenty – BREF dokumenty (BREFy) jsou formou a výsledkem výměny informací. Obsahují data o daném odvětví, resp. procesu, používaných technikách s vyčíslením indikátorů jednotlivých kritérií pro BAT, emisních limitech používaných v členských zemích, prioritních materiálových tocích a monitoringu. Jádrem každého BREFu je popis BAT. V závěru obsahuje informace o budoucích BAT. BREFy odrážejí úroveň techniky, které příslušné odvětví dosáhlo, a proto má zásadní význam, aby se zástupci z příslušných oblastí aktivně zapojovali do jejich zpracovávání. Pro státní správu, která vydává povolení k provozu jak nových tak již existujících výrobních a zpracovatelských zařízení, na základě splnění podmínek integrovaného povolení, jsou směrodatné právě informace o BAT, uveřejňované v BREF dokumentech. BREF dokumenty jsou zpracovávány pro jednotlivé průmyslové obory (např. velká spalovací zařízení, neželezné kovy, slévárny a kovářny, papír a celulóza, textil, keramika apod.). Toto jsou vertikální BREF, kromě nich existují horizontální BREF, zabývající se průřezovými činnostmi (např. čištění odpadních vod a plynů).

Na přípravě jednotlivých BREFů o nejlepších dostupných technikách se v technických pracovních skupinách (TWG) při Evropské kanceláři IPPC v Seville podílejí zástupci členských zemí (za MPO je nominováno 13 pracovníků, další pracovníci jsou nominováni za MŽP a MZe). Výsledkem jejich jednání je kompromisní návrh, který je postoupen k připomínkám široké laické i odborné veřejnosti. Shromážděné připomínky jsou následně posouzeny v TWG, v případě opodstatněnosti zpracovány a hotový dokument (v angličtině) je zpřístupněn prostřednictvím internetových stránek Evropské kanceláře IPPC a na národní úrovni. V ČR je originální dokument zadán příslušným odpovědným resortem k odbornému překladu. Současně překlad posuzuje pracovní skupina, do jejíž kompetence příslušná problematika spadá. TPS překlady připravuje nebo zpracovává jejich odborné korektury a návrhy jejich odborného výkladu, vč. posouzení srozumitelnosti a používané odborné terminologie.

V Evropském fóru pro výměnu informací o IPPC (IEF), kde má Česká republika dva zástupce, se provádí prezentace finálních dokumentů a vyjasňování připomínek členských států k obsahu BREFu, jeho tvorbě a údajům v něm uvedeným. Teprve po shodě se BREF stává oficiálně uznávaným dokumentem.

Integrovaný přístup k ochraně životního prostředí se projeví nejen v tom, že provoz zařízení bude splňovat podmínky péče o životní prostředí, hospodárně využívat energie a zdroje surovin, ale i v tom, že takové povolení bude vydáváno jako jediné, tj. na základě spolupráce více orgánů státní správy (pokud bude tato spolupráce nutná), na místní úrovni a tudíž se znalostí místních podmínek.

Shrnutí pojmů:

- **integrovaná prevence a kontrola znečištění,**
- **právní úprava procesu IPPC v Evropské unii a u nás,**
- **integrované povolení.**

Otázky:

- Co rozumíme pod pojmem integrovaná prevence a kontrola znečištění?
- Co znamená BAT a BREF?

- Jaké podniky mají povinnost získat integrované povolení?

Použitá literatura:

- SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY 2010/75/EU ze dne 24. listopadu 2010 o průmyslových emisích (integrované prevenci a omezování znečištění).
- Zákon č.76/2002 Sb. Ve znění pozdějších předpisů
- Ministerstvo průmyslu a obchodu. IPPC. <http://www.mpo.cz/ippc>

7 ENVIRONMENTÁLNÍ REPORTING A CSR (SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST)

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

- **Porozumíte podávání zpráv o ŽP/udržitelnosti a principu společenské odpovědnosti firem**

Výklad

7.1 ENVIRONMENTÁLNÍ REPORTING

Oficiální jednotná definice environmentálního reportingu zatím neexistuje a na mezinárodní úrovni není také stanovena jeho struktura, časová frekvence a indikátory, které by se měly při hodnocení environmentálních aktivit používat. A to i přes skutečnost, že se touto záležitostí zabývá několik organizací. Nejznámější jsou: Global Reporting Initiative (GRI) a Public Environmental Reporting Initiative (PERI). Na úrovni Evropské unie stanovuje požadavky na tvorbu a obsah tzv. environmentálního prohlášení a doporučené indikátory nařízení (ES) k programu EMAS (systém environmentálního managementu a auditu). Z dosud uveřejněných návrhů vyplývá, že v environmentálním reportingu by podnik měl popsat všechny své vlivy na životní prostředí a nejen ty, které jej dobře reprezentují. Stanovení jednotně vypočítávaných indikátorů by pak mělo napomoci k tomu, aby environmentální aktivity podniků mohly být vzájemně porovnávány.

Environmentální reporting, neboli podávání zpráv o chování podniku vůči životnímu prostředí je informační nástroj, kterým podnik dobrovolně informuje zájmové skupiny, např.: akcionáře, správní orgány, dodavatele, zákazníky, veřejnost, apod. O svém environmentálním profilu, tj. o vlivech, jimiž působí na životní prostředí a o aktivitách, které v této oblasti vykonal, popřípadě zamýšlí vykonat. Jedná se o informační nástroj, který nevyžaduje vnější součinnost a není preventivně zaměřen, popisuje současný stav. Je univerzálně použitelný pro všechny podniky.

Environmentální reporting je nejčastěji vydáván s výroční zprávou podniku, buď jako její část anebo jako samostatná publikace, podle charakteru podniku a jeho environmentálních aktivit. Jak již bylo uvedeno, není zatím struktura reportingu stanovena s výjimkou prohlášení EMAS, takže podnik může uvádět takové informace, které považuje za důležité.

Návaznost na jiné dobrovolné aktivity:

Vzhledem k tomu, že se environmentální reporting týká všech environmentálních aktivit podniku, je svým způsobem ovlivněn každým používaným nástrojem. Nicméně přímou vazbu má především na environmentální manažerské systémy, především EMAS (viz), kde jej lze ztotožnit s environmentálním prohlášením. Důležitá je také znalost norem ISO 14031 a ISO 14032, které se týkají hodnocení environmentálního profilu podniku. Také normy dvacítkové dekády z téže řady ISO 14000, především norma ISO 14021, která se týká vlastního environmentálního tvrzení podniku, může být při tvorbě environmentálního reportingu značně nápomocna.

Výhody a přínosy:

Environmentální reporting je zájmovými skupinami vnímán velmi kladně a podnik se jím zviditelňuje a dostává se do podvědomí veřejnosti jako subjekt, který otevřeně informuje o svých problémech a snaží se své negativní vlivy na životní prostředí snižovat.

Nevýhody a rizika:

Pokud není struktura environmentálního reportingu předepsána a závisí jen na podniku, které údaje uveřejní, neměl by environmentální reporting mít žádná rizika. Kromě ověřeného environmentálního prohlášení podle EMAS jsou všechny environmentální zprávy podniků bez objektivního zhodnocení třetí stranou, což může snížit jejich věrohodnost.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/95/EU o nefinančním reportingu je nové legislativní opatření, které ukládá velkým podnikům povinnost pravidelně uvádět nefinanční informace o své činnosti. Cílem opatření je dosáhnout vyšší úrovně transparentnosti sociálních a environmentálních informací poskytovaných podniky ve všech odvětvích. Pravidelné reportování by firmám mělo usnadnit identifikování rizik udržitelnosti a vést ke zvýšení jejich důvěry investorů a spotřebitelů. Toto opatření se dle směrnice vztahuje pouze na určitou skupinu podniků. **Týká se veřejně obchodních společností nad 500 zaměstnanců, s bilanční sumou vyšší než 20 milionů eur a čistým ziskem nad 40 milionů eur.** Dle předpokladů se toto opatření v České republice dotkne přibližně 30 organizací. Směrnice nicméně nebrání členským státům, aby vyžadovaly uvádění nefinančních informací i od podniků, na které se tato směrnice nevztahuje.

7.2 SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST ORGANIZACÍ (CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY – CSR)

CSR představuje dobrovolný závazek organizace zohledňovat při svém rozhodování a každodenních činnostech potřeby svých zákazníků, dodavatelů, zaměstnanců a dalších aktérů, jichž se její činnost dotýká, ať již přímo či nepřímo. Důležitou součástí je také snaha organizace minimalizovat negativní dopady její činnosti na životní prostředí. CSR je proto nutné vnímat jako průřezovou problematiku, která se dotýká širokého spektra aspektů – ekonomického, sociálního i environmentálního. CSR má dobrovolný charakter a zahrnuje ty činnosti, které organizace realizuje nad rámec zákonných povinností, ať již ve vztahu ke svým zaměstnancům, nebo ke společnosti a životnímu prostředí. Smyslem CSR je přispívat k udržitelnému rozvoji celé společnosti. Stát může šíření konceptu CSR podpořit tím, že vytvoří odpovídající podmínky pro jeho rozšíření, podpoří jeho propagaci a bude podporovat společensky odpovědné aktivity.

Společenská odpovědnost firem je trendem, který apeluje na změnu orientace firem z krátkodobých na dlouhodobé cíle, z maximálního na optimální zisk. Společensky odpovědné firmy se chovají tak, aby zohlednily potřeby svého vnitřního i vnějšího prostředí, aby přispívaly k udržitelnému rozvoji, aby byly transparentní a aby obecně napomáhaly celkovému zlepšování stavu společnosti. Konkrétně se společenská odpovědnost projevuje

integrací pozitivních po-stojů, praktik či programů do podnikatelské strategie firmy na úrovni jejího nejvyššího vedení. Chování v souladu s principy společenské odpovědnosti přináší firmě řadu výhod a zisků především nefinanční podoby, jejichž důležitost pro dobré a dlouhodobě udržitelné fungování firmy však není o nic menší. Trend společenské odpovědnosti firem po celém světě narůstá, zejména díky tlaku spotřebitelů a rostoucímu globálnímu propojování světa. Společenská odpovědnost firem je považována za součást konceptu udržitelného rozvoje a je mezinárodně podporována ze strany OSN, EU, OECD a množstvím mezinárodních nevládních organizací. Lokálně je prosazována řadou vládních institucí a národních nevládních organizací.

7.3 MEZINÁRODNÍ NÁSTROJE A STANDARDY CSR

7.3.1 AA 1000 Accountability/Assurance Standard

AA 1000 je obecně aplikovatelná řada norem z roku 2008 pro všechny typy organizací (privátní i vládní), jejímž cílem je prověření důvěryhodnosti organizací – zásady, pravidla dialogu se zainteresovanými stranami a požadavky na systém managementu společenské odpovědnosti včetně kvality Zpráv o CSR (reportu) v oblasti ekonomické, environmentální, sociální i etické odpovědnosti. Vlastníkem normy je nezisková organizace Account Ability se sídlem v Anglii, jejímž cílem je podpora férového podnikání.

7.3.2 Global Reporting Initiative

Global Reporting Initiative je organizace, která vytvořila soustavu ukazatelů vhodných k implementaci a porovnatelnému měření a hodnocení společenské odpovědnosti organizací. GRI je velká mezinárodní organizace, disponující experty v mnoha zemích světa. Její centrum je v Amsterdamu. Základním kamenem soustavy jsou metodiky pro zveřejňování udržitelnosti (Sustainability Reporting Guidelines). Zprávy o udržitelném rozvoji, založené na soustavě GRI, lze použít pro porovnávání chování organizací s ohledem k zákonům, normám, vyhláškám, standardům chování a dobrovolným iniciativám, stejně jako pro porovnávání chování organizací v čase. Zprávy prokazují angažovanost organizací v oblasti udržitelného rozvoje ve stanovených oblastech. Základní předpoklady pro využití metodiky GRI v praxi:

CSR je součástí systému řízení organizace.

CSR je budována ve třech sloupech – ekonomickém, environmentálním a sociálním.

7.3.3 ISO 26000

Norma ISO 26000 – Pokyny pro oblast společenské odpovědnosti předkládá komplexní charakteristiku celého konceptu systému managementu společenské odpovědnosti. Zahnuje všeobecně uznávané principy CSR, možné oblasti pro volbu aktivit, jejich implementaci a hodnocení. Lze ji považovat za „kuchařku“ pro ty, kteří neznají nebo tápou, jak principy společenské odpovědnosti aplikovat. Tato norma neslouží k hodnocení úrovně CSR, není ani určená k certifikaci, znamená však soubor informací a doporučení k aplikaci CSR ve firmě. Norma si stanovila několik základních cílů, především:

- poskytnout organizacím návod pro budování CSR;
- identifikovat a vtáhnout zainteresované strany;
- zvýšit důvěryhodnost Zpráv o CSR;
- zvýšit spokojenost zákazníků;
- zdůraznit nezbytnost růstu výkonnosti;
- být konzistentní se stávajícími systémovými normami.

Bohužel tato norma není certifikovatelná a neumožňuje podnikům prokázat, že principy CSR plní. V ČR byla proto zpracována norma 01 03 91 Systém managementu společenské odpovědnosti organizací – Požadavky, navazující na ČSN EN ISO 26000 (01 03 90) s možností ověření.

7.3.4 SA8000 Standard

SA 8000 je certifikační normou, která stanovuje požadavky v oblasti dětské práce, nucené práce, BOZP, diskriminace, pracovní doby, práva na shromažďování a odměňování. Stanoví ovšem i základní požadavky na systém managementu. Tvůrcem normy je nezisková nevládní organizace Social Accountability International (SAI) v USA. Tato organizace má s touto problematikou velké zkušenosti a snaží se o zachování vysoké mezinárodní prestiže. Certifikaci podle této normy mohou provádět pouze certifikační orgány, které jsou touto organizací akreditovány. V ČR je podle této normy certifikováno několik podniků. Dle názoru Rady kvality ČR ale norma obsahuje většinu požadavků, které jsou v českých podmínkách dlouhodobě bez problémů naplňovány (dětská práce, nucená práce apod.), systémové požadavky pak řeší normy řady ISO 9000, ISO 14000 a OHSAS 18000. Přesto pro některé trhy je zapotřebí prokázat plnění požadavků SA8000 certifikátem.

7.3.5 Směrnice OECD pro nadnárodní podniky

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) vydala v roce 2000 poslední verzi svých Směrnic, které obsahují řadu doporučení formulovaných vládami, týkající se odpovědného chování nadnárodních korporací. Tato verze byla v roce 2011 aktualizována formou dodatku. Mezi doporučovaná témata patří zejména politika organizace, řízení organizace, transparentnost a otevřenost, zaměstnanecké vztahy, životní prostředí, boj proti korupci, výsledky hospodaření organizace, řízení rizik, korektní konkurenční boj.

Za účelem implementace Směrnice OECD na národní úrovni bylo zřízeno Národní kontaktní místo (NKM), usnesením vlády ze dne 16. října 2013 č. 779, jako stálá pracovní skupina při Ministerstvu průmyslu a obchodu. Cílem NKM je rozšiřovat povědomí o Směrnici mezi dotčenou veřejností; vyřizovat dotazy týkající se Směrnice; napomáhat nalezení řešení v tzv. specifických případech, které se týkají implementace Směrnice, přičemž specifickým případem se rozumí upozornění podané NKM ohledně nadnárodního podniku, ve kterém je namítáno porušení Směrnice; spolupracovat s ostatními národními kontaktními místy při řešení specifických případů a v jakýchkoliv dalších věcech týkajících se Směrnice.

7.3.6 Tripartitní deklarace zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice

Mezinárodní organizace práce vypracovala dokument Tripartitní deklarace zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice (Deklarace MNE), jenž představuje určitý návod pro podniky, které chtějí nad rámec svých zákonných povinností dodržovat zásady zakotvené v mezinárodních pracovních standardech. Zároveň je to cenný nástroj pro odbory, které ho mohou využívat ve svém úsilí za zachování a zlepšování situace pracovníků. Cílem Deklarace MNE je „podpořit pozitivní přínos, kterým mohou nadnárodní podniky přispět k ekonomickému a sociálnímu pokroku, a minimalizovat a vyřešit problémy, které mohou vyvolávat jejich činnosti, s přihlédnutím k rezolucím OSN obhajujícím nastolení nového mezinárodního ekonomického pořádku“. K Deklaraci MNE byla zpracována i příručka, jež má za úkol pomoci odborům usilujícím o to, aby byla definována a uplatňována politika a zásady obsažené v deklaraci, a současně má přispět i k většímu zapojení Mezinárodní organizace práce a jejích složek do provádění Deklarace.

7.3.7 UN Global Compact

UN Global Compact je mezinárodní síť firem a organizací, které se rozhodly sjednotit své poslání i každodenní činnosti s deseti obecně přijímanými principy společenské odpovědnosti

v oblasti lidských práv, pracovních podmínek, životního prostředí a korupce. UN Global Compact koordinuje společensky odpovědné aktivity jednotlivých společností prostřednictvím národních sítí, které se v současné době nachází v 85 zemích světa.

Národní síť Global Compact Česká republika byla ustanovena v dubnu 2015 a šíří základní principy této mezinárodní iniciativy v českém prostředí.

7.3.8 UN Guiding Principles on Business and Human Rights

Řídící principy OSN pro byznys a lidská práva (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) představují komplexní rámec principů z oblasti lidských práv, které by měly státy i podniky následovat. Cílem těchto principů je předejít a zamezit nepříznivým dopadům obchodních činností na lidská práva. Principy lze rozdělit do tří základních pilířů:

- odpovědnost státu chránit lidská práva,
- odpovědnost podniků respektovat lidská práva,
- nárok na odškodnění za porušení lidských práv oběma aktéry.

Shrnutí pojmů:

- **environmentální reporting, společenská odpovědnost**

Otázky:

- Jaká je věrohodnost zpráv o dopadech do ŽP, podávaných podniky?
- Jak může firma prokázat společensky odpovědné chování?

Použitá literatura:

- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1221/2009 (EMAS)
- Global Reporting Initiative. www.gri.org
- Národní politika kvality. Společenská odpovědnost. www.npj.cz

8 UDRŽITELNÁ VÝROBA A SPOTŘEBA

Čas ke studiu: 90 minut

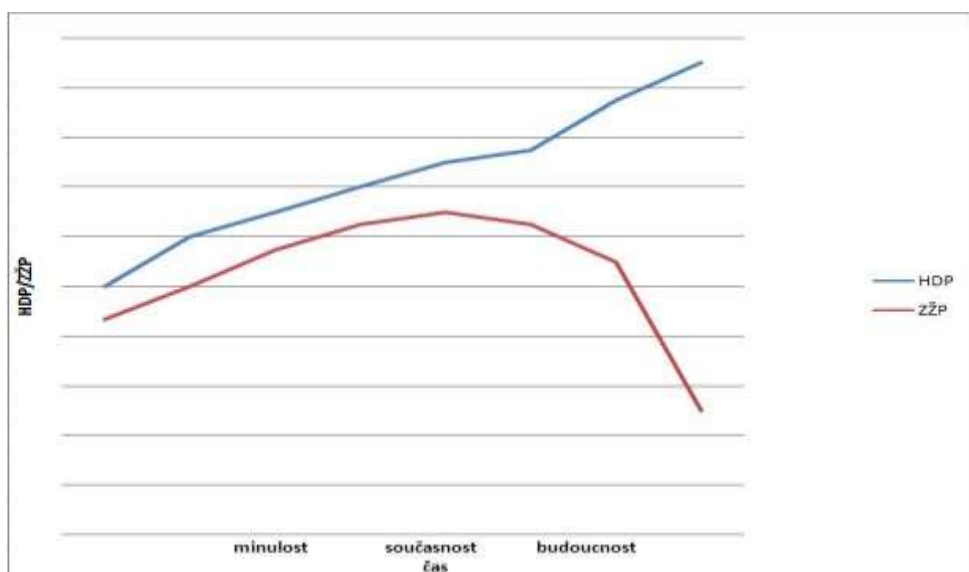
Cíl: Po prostudování této kapitoly

- zjistíte rozdíly mezi EMS (ISO 14 001) a EMAS
- způsoby ověřování systému v organizaci
- co je odpovědný orgán

Výklad

Udržitelná spotřeba a výroba (USV) je definována jako používání služeb a výrobků, které uspokojují základní potřeby společnosti a zlepšují kvalitu života, zároveň však minimalizují spotřebu přírodních zdrojů, používání toxických látek, produkci odpadů a škodlivin v průběhu celého životního cyklu služby nebo výrobku tak, aby nebylo ohroženo uspokojování potřeb budoucích generací. Cílem udržitelné výroby a spotřeby je dostat globální materiálové toky do souladu s možnostmi globálního ekosystému (v případě obnovitelných zdrojů) a snižovat spotřebu primárních neobnovitelných zdrojů. Žádoucí je dosáhnout „decoupling“, oddělit hospodářský růst od spotřeby zdrojů, a ve vyšší formě, oddělit růst blahobytu od spotřeby zdrojů.

Zdroj: Enwiviki: Decoupling

HDP – hrubý domácí produkt, ZŽP – zdroje z životního prostředí

Lze pro to použít různé nástroje. Můžeme rozlišovat nástroje podle toho, zda primárně ovlivní výrobu, nebo zda se budou orientovat především na spotřebitelské chování.

Problém nežádoucích dopadů ekonomických aktivit na společnost řešil tradičně stát, který odpovídá za vytváření zdravých životních podmínek. Soustředil se přitom na regulování výrobních procesů. Na jedné straně se tak podařilo podstatně snížit množství i nebezpečnost produkovaných odpadů a znečištění vypouštěného podniku, na druhé straně jsou dnes podniky v této oblasti často „přeregulované“ a realizují neproduktivní nápravná opatření i tam, kde by byla pro ně i pro společnost přínosnější prevence.

Zatímco regulace se stále zaměřuje především na výrobní procesy, těžiště negativních dopadů ekonomických aktivit na životní prostředí se na sklonku 20. století přesunulo do oblasti těžby surovin a výroby materiálů včetně dopravy a především pak do oblasti spotřeby a dožití produktů, tedy jiných částí dodavatelsko-odběratelského řetězce, anebo lépe „životního cyklu“ produktů. Mění se tedy nejen situace, ale i přístup lidí – nové nástroje v oblasti USV vytvářejí sami výrobci. Zavádějí je proto, že nové postupy lépe naplňují jejich cíle i cíle jejich zájmových skupin, proto, že to je „dobrý byznys“. Z tohoto důvodu se tyto nástroje také někdy nazývají „dobrovolné nástroje“. Tento termín má nástroje USV odlišit od nástrojů, jejichž použití je v podnicích jednostranně regulováno legislativou. Vlády si uvědomují omezené možnosti strategie kontroly a řízení při řešení nových problémů a jsou stále více otevřeny partnerství a spolupráci s podnikatelskou sférou.

Podniky, které nástroje USV používají, uvádějí jako hlavní důvody pro tyto své aktivity snižování rizik a zvyšování hodnoty podniku. Proaktivnost v této oblasti je zdůvodňována nejen potřebou dohnat anebo předejít konkurenci, ale i etickými důvody, které mohou mít rovněž pozitivní dopad na konkurenceschopnost.

Stále nové inovační příležitosti se objevují i v samotných výrobních procesech. Například se ukazuje, že drtivá většina podniků stále ještě nesleduje ztráty spojené s neproduktivními výstupy (tedy odpadními toky a produkcí znečištění). Náklady související s produkcí neproduktivních výstupů procesů jsou stále paušálně vztahovány k žádaným produktům, a nejsou tak známy skutečné náklady na produkci odpadu a znečištění. Tyto náklady jsou přitom obvykle řádově vyšší než náklady na zacházení se vzniklým odpadem. Existují přitom jednoduché postupy, jak tyto náklady vyčíslit a správně alokovat. V některých podnicích, které realizovaly vstupní hodnocení USV, vedl již tento úvodní krok k návrhu konkrétních inovačních opatření s „dobrou“ návratností. Ve většině podniků stále není sledována ani reálná účinnost využívání toků u významných míst jejich spotřeby. To společně s příležitostmi ukrytými již v designu procesů a dále ve způsobu jejich provozování představuje významný potenciál pro zlepšení i na úrovni výrobních procesů. Ještě významnější příležitosti pro inovace USV lze najít na úrovni produktů a jejich životního cyklu.

K řešení je ale potřeba včas použít vhodný nástroj. V zásadě můžeme nástroje rozdělit na procesové a produktové.

Dobrovolné nástroje mají své důležité místo mezi nástroji udržitelné spotřeby a výroby. Jsou to aktivity, které se v podnicích (ale i dalších typech organizací) uskutečňují na základě jejich svobodného, dobrovolného rozhodnutí a které jdou nad rámec požadavků platných právních norem. V podniku se tyto nástroje uplatní na všech úrovních pyramidy řízení.

Kodexy odpovědného chování, systémy řízení, stejně jako např. monitoring a targeting výrazným způsobem ovlivňují oblast plánování, operativního i strategického řízení. Při produkci výrobků či poskytování služeb napomáhá ke snižování negativních dopadů na životní prostředí realizace projektů čistší produkce.

Jako významný pomocník pro podporu rozhodování se pak ukazuje environmentální manažerské účetnictví, které zahrnuje do účetnictví i náklady dopadů do životního prostředí a

ukazuje ztráty spojené s neproduktivními výstupy výroby. Na úrovni produktů dochází ke zlepšování jejich environmentálních vlastností prostřednictvím aplikace designu pro udržitelný rozvoj či environmentálního značení.

Stále větší počet organizací také považuje za potřebné, účelné a zodpovědné o svých aktivitách informovat své obchodní partnery i širokou veřejnost. Nabývá tak na významu otázka podávání zpráv a otevřeně komunikace se svým okolím. Stále více se hovoří o společenské odpovědnosti, která se stává důležitým východiskem dobrovolných aktivit podnikatelské sféry.

K tradičním atributům konkurenceschopnosti, jako je zajištění optimální dostupnosti, ceny, jakosti a množství produktu, se postupně přidává nový požadavek na soulad s principy udržitelného rozvoje. Tyto nové a rychle se rozšiřující požadavky zákazníků, veřejné správy a dalších zájmových skupin, ale i výzvy související s rostoucími cenami energie a dalších vstupů výroby, lze do podnikové praxe integrovat právě pomocí nástrojů USV.

Celý předchozí text je věnován nástrojům, které mají ovlivňovat výrobu, potažmo výrobce, aby snižovali dopady své produkce do životního prostředí v rozsahu celého životního cyklu. Druhou stranou této mince je chování spotřebitelů, jejich nákupní volby a preference a tím vyvolání patřičného zpětného tlaku na výrobce a obchod. Důležitým ukazatelem jsou vzorce spotřeby. Pod tímto pojmem se rozumí obecné kvalitativního a kvantitativního charakteru spotřeby, které podobně jako kvalitativní a kvantitativní zaměření výroby (viz vzorce výroby a spotřeby) má velký vliv na životní prostředí. V současné době se ukazuje, že k požadované změně vzorců výroby již pomalu dochází, zatímco opatření na změnu vzorců spotřeby jsou zcela nedostatečná, takže současné vzorce spotřeby jsou obecně považovány za jednu z hlavních příčin zátěže životního prostředí. Vzorce spotřeby se přitom velice liší nejen v rámci jednotlivých zemí, ale především v rámci států. Spotřeba ve vyspělých zemích je několikanásobně větší než v zemích rozvojových, přičemž z hlediska celkové kapacity Země si nelze vůbec představit, že by spotřeba všech lidí na světě dosáhla současné výše spotřeby např. v USA.

Shrnutí pojmů:

- **udržitelná výroba a spotřeba, nástroje pro podniky a spotřebitele**

Otázky:

- Definujte nástroje USV z hlediska výrobce.
- Uveďte, jak mohou spotřebitelé ovlivňovat USV.

Použitá literatura:

- Manuál udržitelné spotřeby a výroby, Cenia, Praha 2008, ISBN - 978-80-85087-64-2
- Rámec programů udržitelné spotřeby a výroby České republiky, MŽP 2005

- ENVIWIKI

9 NÁSTROJE POLITIKY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE PRO MĚSTO/REGION. ENVIRONMENTÁLNÍ MANAGEMENT ÚZEMÍ (MĚSTO, REGION) – LEGISLATIVA A DOBROVOLNÉ NÁSTROJE

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

- zjistíte návaznost koncepcí pro řízení území na legislativu
- jak se dají využít dobrovolné nástroje pro řízení území

Výklad

9.1 ENVIRONMENTÁLNÍ MANAGEMENT ÚZEMÍ

9.1.1 Environmentální problematika měst/regionů

Mezi environmentální problémy měst patří především špatná kvalita ovzduší, vysoká dopravní zátěž a dopravní zácpy, vysoká hladina hluku, nedostatek klidových ploch se sportovním, herním a rekreačním využitím, vysoká úroveň emisí skleníkových plynů, rozpínání města do okolní krajiny, produkce vysokých objemů odpadů a odpadních vod. Tyhle problémy mají významný vliv na lidské zdraví, na životní prostředí a na ekonomiku měst samotných. Příčiny těchto problémů jsou.

- změny životního stylu – závislost na osobních automobilech
- demografické změny – počet jednočlenných domácností

Problémy jsou složité, protože jejich příčiny bývají vzájemně provázány, řešení jednoho problému může vést ke vzniku nových problémů na jiném místě. Např.: nákup ekologicky čistých autobusů vs. výstavba parkovišť v centru města.

9.1.2 EU a environmentální problémy měst:

Strategie udržitelného rozvoje EU se zabývá problematikou měst. V rámci Šestého akčního programu pro životní prostředí (6. EAP) bylo vytvoření Tematické strategie pro městské životní prostředí. Cílem je přispět k lepší kvalitě života integrovaným přístupem, se zaměřením na městské oblasti a přispět tím k vyšší úrovni kvality života a sociálního blahobytu občanů zajištěním životního prostředí, v němž bude úroveň znečištění taková, aby neměla škodlivé účinky na lidské zdraví a životní prostředí, a podporu udržitelného rozvoje měst. Doporučuje, aby vnitrostátní a regionální orgány podporovaly obce při uplatňování integrovanějšího přístupu ke správě městského prostředí na místní úrovni.

Integrovaný přístup ke správě životního prostředí (IEM) zahrnuje dlouhodobé strategické vize a vazbu různými politikami na různých správních úrovních za účelem zajištění jejich soudružnosti. Je charakterizován strategickým řízením vlivu veškerých činností na životní prostředí, a to v celé funkční oblasti politické správy nebo výstavby města. Vychází z meziresortní a sektorální spolupráce, ze zapojení všech zúčastněných stran a integrace místních, regionálních a národních politik. Vymezuje prioritní problémy, hodnotí stávající stav, určuje cíle politik, hodnotí dostupné možnosti politik, zapojuje zúčastněné strany a vede k implementaci efektivních politik. Řeší i související otázky: řízení města a výkon veřejné správy, integrované územní plánování, ekonomická prosperita a konkurenceschopnost, sociální začlenění, péče o životní prostředí.

Přínosy systému IEM: účinné a hospodárné dosažení souladu se stávajícími předpisy na ochranu životního prostředí, lepší soudružnost a hospodárnost různých politických opatření, lepší pověst a konkurenceschopnost města, zvýšenost povědomí občanů, zaměstnanců místních úřadů a zúčastněných stran o otázkách životního prostředí. Úspora nákladů pomocí omezení prostředků a služeb, zlepšení hospodářské konkurenceschopnosti prostřednictvím snižování nákladů. Harmonizace povinností při vykazování. Přispět k vnitrostátním a evropským cílům Lisabonské strategie v oblasti životního prostředí – učinit Evropu atraktivnější pro práci a investice.

Základní prvky systému integrovaného přístupu ke správě životního prostředí se skládá z pěti kroků.

- Výchozí analýza – posuzuje stávající stav životního prostředí a správního systému, požadavky vyplývající z právních předpisů a politické priority. Vhodný prostředek pro posouzení je SWOT analýza.
- Určení cíle – vytvoření Akčního plánu a Strategického programu, přičemž Strategický plán je vytvářen za účelem stanovení cílů a určení priorit, iniciativ a akcí, které jsou potřebné v krátkodobém, střednědobém a dlouhodobém horizontem.
- Politické závazky – schválení Strategického programu. Dokument, který má širokou podporu a je nedílnou součástí strategického plánování místních úřadů.
- Monitoring, provádění Akčního plánu – provádění opatření a kroků, a to integrovaným způsobem. V průběhu celého procesu musí být jasně dané organizační uspořádání, zapojení zainteresovaných stran, hodnocení a komunikace.
- Vykazování a hodnocení – vede k navržení nových opatření nebo k novému nastavení stávajících činností.

Tematické strategie pro městské životní prostředí také zdůrazňuje dostupné možnosti financování v rámci mechanismů, které je možno využít k podpoře plnění cílů Strategie. Mezi finanční nástroje můžeme zařadit: politiku soudružnosti, rozvoj venkova, Life +, výzkum a technologický rozvoj, program pro konkurenceschopnost a inovaci, Evropský rybářský fond.

9.1.3 Řízení území podle koncepcí

Kraje a obce zpracovávají koncepce pro jednotlivé oblasti řízení péče o ŽP na základě zmocnění v zákonech. Tyto koncepce jsou strategické dokumenty a před schválením procházejí hodnocením vlivu na ŽP podle zák.100/2001 Sb. ve znění pozdějších předpisů formou SEA. Zpravidla jsou vypracovány na období 10 let a jejich plnění se průběžně kontroluje. Příkladem může být zpracování plánu odpadového hospodářství. V zák.185/2001 Sb. v § 41 je uvedeno, že plán odpadového hospodářství zpracovávají Ministerstvo ŽP, kraje a obce. MŽP vytváří republikový plán, který pak vláda vydá jako své nařízení. Kraj v samostatné působnosti zpracuje krajský plán a vydá ho jako obecně závaznou vyhlášku kraje, přičemž respektuje zásady, uvedené v republikovém plánu a aplikuje je na místní podmínky. Z postupů a řešení v krajském plánu pak vycházejí obce při vytváření svých plánů odpadového hospodářství, pokud mají tuto povinnost podle zákona (závisí to na celkovém objemu nebezpečných a ostatních odpadů v obci).

Obdobným způsobem vznikají koncepce i v jiných oblastech ochrany ŽP (emise do ovzduší, vody, příroda a krajina atd.).

9.1.4 Řízení území pomocí dobrovolných nástrojů

9.1.4.1 Čistší produkce

Místní státní správa a samospráva (dále jen Město) by mohla hrát důležitou úlohu v podpoře zavádění čistší produkce na úrovni regionální, případně místní. Model, ve kterém je Město hlavním iniciátorem a koordinátorem projektů čistší produkce, je úspěšný zejména v Nizozemí a Rakousku. I u nás již proběhly tři regionální projekty zahájené místní státní správou a samosprávou (Projekt Děčín, Zlín/Otrokovice a Svitava). Jaké důvody vedou Město k podpoře zavádění čistší produkce v malých a středních podnicích a k vypracování místní politiky? Tyto důvody jsou uvedeny a popsány v následujících odstavcích.

- Odpovědnost za ochranu životního prostředí na území Města

Město (místní samospráva) je podle zákona o obcích zodpovědné za ochranu a vytváření zdravého životního prostředí na svém území. Statut místní samosprávy mu dává možnost zahájit i realizovat aktivity k zajištění této povinnosti. Město má též možnost vydávat k plnění svých úkolů obecně závazné vyhlášky. Podpora zavádění čistší produkce v malých a středních podnicích by mohla rozhodným způsobem ovlivnit kvalitu místního životního prostředí.

- Znalost místních problémů životního prostředí

Město má většinou dobrý přehled o existujících místních problémech ŽP a důvodech, které je způsobují. Tato skutečnost jim umožňuje zaměřit se v rámci uplatňování čistší produkce na ty podniky, které mají nejvýznamnější dopad na životní prostředí.

- Snaha volených místních orgánů zajistit si podporu voličů

Starosta (případně primátor) a obecní zastupitelstvo mají jako volené orgány snahu podporovat aktivity spojené se zlepšováním kvality života svých občanů a tak si udržet jejich přízeň i v příštím volebním období.

- Získání více kompetencí a rozhodovacích pravomocí, posílení pozice místních orgánů

Pozice místních orgánů může být tímto proaktivním krokem zaměřeným na vypracování místní politiky čistší produkce posílena. Zástupci místní veřejné správy a samosprávy si v rámci vytváření a plnění politiky čistší produkce vytvoří rozsáhlou síť spolupracovníků na úrovni regionálních úřadů, inspekce životního prostředí, poradenských firem a universit. Tímto způsobem si mohou zajistit více podpory ve svém regionu a též prokázat svou způsobilost a schopnost zvládnout plnění jim svěřených úkolů. Ačkoliv výše zmíněné důvody

by mohly být postačující hnací silou vedoucí k zapojení Města do podpory čistší produkce, existují zde též překážky, které pracovníkům Města potenciálně brání těmto aktivitám se věnovat. Mezi nejvíce uváděné překážky patří:

- celkový nedostatek pracovníků a jejich nedostatečná odbornost vztahující se k potřebám čistší produkce;
- nedostatek kompetencí;
- nedostatek finančních prostředků;
- nedostatek formálních kontaktů s malými a středními podniky.

Tyto překážky se vyskytují téměř na každém městském úřadě. To ale neznamena, že se Město nemůže alespoň částečně podporou čistší produkce zabývat. V následujících odstavcích se přesvědčíme, že zmiňované překážky se mohou stát i přednostmi.

Nedostatek pracovníků a jejich nedostatečná odbornost nutná k vykonávání aktivit čistší produkce neznamena, že Město projekt čistší produkce nemůže iniciovat či koordinovat. Město si vypracuje svůj plán politiky a do jím navrhovaných aktivit se pokusí zapojit množství jiných organizací a institucí. Město tak vytvoří širokou síť odborných spolupracovníků podílejících se na podpoře čistší produkce v daném regionu (např. Inspekce životního prostředí, CENIA, konzultační firmy, university). Tyto organizace mohou Městu poskytnout nezbytnou odbornost chybějící na úrovni městského úřadu.

Ačkoliv kompetence Města, kterých by bylo možno využít v souvislosti s šířením koncepce čistší produkce, jsou například v porovnání s Nizozemím omezené, Město se v počátečních fázích může zaměřit zejména na informační a komunikační nástroje. Z počátku postačí i důsledné uplatňování jeho stávajících kompetencí. Aktivní postoj Města v těchto i jiných otázkách může prokázat jeho schopnost a zodpovědnost a to mu v budoucnosti může zajistit přidělení více kompetencí.

Místní orgány mají většinou nedostatečné formální kontakty s malými a středními podniky a též omezené množství nástrojů, kterými by na tyto podniky mohly působit. Tento v podstatě neutrální, někdy i konfrontační, vztah by mohl být postupně vyvíjen až na úroveň spolupráce a asistence Města podnikům. Skutečnost, že městský úřad není podniky vnímán jako kontrolní orgán, může Městu umožnit rozvíjet pomoc zejména malým podnikům.

Ačkoliv má Město velké možnosti v souvislosti s místním zaváděním čistší produkce, pro úspěšné rozšíření tohoto modelu v celoplošném měřítku je nezbytná podpora ze strany vlády i ze strany řady ústředních, regionálních i místních zainteresovaných organizací.

Městský úřad také může jít příkladem tím, že bude postupy čistší produkce uplatňovat na svůj provoz, případně využije možnosti získat např. označení Ekologicky šetrná služba (typ I environmentálního značení, v současnosti směrnice č.60/2015).

9.1.4.2 Environmentální manažerské systémy

Tyto systémy řízení se dají využít i pro město nebo kraj. Příkladem může být město Chrudim nebo Jilemnice se zavedeným, ověřeným a registrovaným systémem řízení podle EMAS nebo Moravskoslezský kraj, jehož krajský úřad má rovněž ověřený a registrovaný EMAS. Krajský úřad MSK má souběžně svůj systém řízení rovněž certifikovaný podle normy ČSN EN ISO 14001.

Některá města se řídí zásadami EMS bez formální certifikace. Např. Vsetín měl certifikovaný systém podle ISO 14001 do roku 2011, od té doby pokračuje v jeho aplikaci už bez certifikace. V souvislosti s požadavky pro Zdravá města a Místní Agendu 21 nyní uvažuje o zavedení EMAS. Více měst má pak zavedený certifikovaný systém řízení kvality podle ISO 9001, kam vřazují i některé environmentální požadavky.

9.1.4.3 Místní Agenda 21

Agenda 21 se věnuje také problematice udržitelného rozvoje na místní úrovni a snaží se o implementaci principů udržitelnosti v místních podmínkách. Tento přístup je plně v souladu s principem subsidiarity. Místní správy jsou v dokumentu Agenda 21 vyzvány k přijetí Místních Agend 21. Tedy strategického a akčního plánu rozvoje obce/regionu, vypracovaného ve spolupráci s veřejností, občanským sektorem, podnikateli a dalšími. Místní Agenda 21 je programem konkrétních obcí, měst, regionů, který zavádí principy trvale udržitelného rozvoje do praxe při zohledňování místních problémů. Je tvořen za účasti a ve spolupráci s občany a organizacemi a jeho cílem je zajištění dlouhodobě vysoké kvality života a životního prostředí na daném místě. Je to dobrovolný proces vedoucí ke zkvalitňování života v obcích a regionech, který charakterizuje známý slogan: Mysli globálně, jednej lokálně. Další detaily k MA21 viz následující kapitola.

Shrnutí pojmů:

- **koncepce, vycházející z legislativy**
- **dobrovolné nástroje, aplikované na řízení území – čistší produkce, EMS**

Otázky:

- Zjistěte na webu svého kraje, které koncepce jsou tam zpracovány a na základě jakých zákonů
- Uveďte příklady měst/krajů, které prokazatelně používají dobrovolné nástroje ve svém řízení

Použitá literatura:

- www.msk.cz
- www.mestovsetin.cz

10 MÍSTNÍ AGENDA 21, INDIKÁTORY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE – SMYSL, VÝBĚR, POUŽITÍ

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly

- Jak funguje Místní Agenda 21
- zjistíte, co jsou indikátory udržitelného rozvoje

Výklad

10.1 SYSTÉM MÍSTNÍ AGENDY 21 V OBCI, MĚSTĚ, REGIONU A JEHO ZÁKLADNÍ ČÁSTI

Základní součásti systému místní Agendy 21 MA21 tvoří komplexní systém sestavený z dílčích součástí, které jsou navzájem propojeny. V následujícím textu jsou uvedeny základní součásti systému, které by v každém případě měly být uplatněny na úrovni obce, regionu. Všechny součásti systému MA21 je třeba řešit souběžně od začátku procesu.

Místní Agenda 21 se nazývá "místní" především proto, že odráží konkrétní místní podmínky. Dílčí procesy je nutné dotvořit dle těchto podmínek, tzn. např. podle specifikace území, historie, lidského potenciálu a zdrojů, které máme k dispozici atd. Přestože může být systém naplňován různými způsoby odrážejícími specifické místní podmínky, neměly by být opomenuty základní součásti systému MA21 a principy udržitelného rozvoje. Výhodou je, že máme v současné době již odborníky, kteří jsou schopni zabezpečit efektivní vytváření systému MA21. Pro všechny součásti MA21 jsou již k dispozici odborníci, partneři, odborná pomoc, konzultanti, školitelé, materiály nebo organizace, které mohou pomáhat při dílčích procesech. Je přitom potřeba mít na paměti, že vnější konzultant je jako nezávislý odborník velmi potřebný, ale MA21 je tvořena místními lidmi a ve spolupráci s nimi.

Součásti systému MA21 jsou následující:

1. Organizační zázemí
2. Komunitní spolupráce (partnerství)
3. Kapacita pro získávání zdrojů
4. Formalizace procesu, politická podpora
5. Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti

6. Výchova, vzdělávání, osvěta a informovanost
7. Management kvality
8. Vnější vztahy a vazby
9. Mikroprojekty

10.1.1 Organizační zázemí

Je zcela zásadní podmínkou úspěšnosti procesu MA21. Je ověřeno, že pro fungování systému MA21 je potřeba získat schopného koordinátora. Tento koordinátor zajišťuje propojování aktivit, spolupráci, zapojování dalších subjektů, školení cílových skupin a práci na plánech rozvoje za účasti veřejnosti. Pokud není organizační zázemí umístěno přímo ve struktuře místní správy, musí s ní být oficiálně propojeno, protože jinak není možné prosazovat nutná opatření. Politické zastřešení musí vycházet z rozhodnutí zastupitelstva, které určí jednoho svého člena jako politika zodpovědného za proces MA21 a ustanoví k tomu příslušnou komisi.

10.1.2 Komunitní spolupráce (partnerství)

MA21 je procesem partnerství a zaměstnanci místní správy by měli:

při přípravě a realizaci místních aktivit spolupracovat s místními organizacemi a veřejností v co nejvyšší míře,

nepojímat zapojení veřejnosti jako jednorázový akt nebo krátkodobý projekt, ale jako dlouhodobý proces budování důvěry a spolupráce mezi místní správou a místními obyvateli,

stále komunikovat se společenskými skupinami a organizacemi a vytvářet tak místní partnerství (neomezovat spolupráci jen na konkrétní akce),

výstupy společné práce a závěry musí být vždy konsensuální, a proto jsou přijímány na základě souhlasu všech partnerů.

Partnerství na místní úrovni podporují společné akce pro veřejnost. Důležitým prvkem MA21 je zapojení veřejnosti do dílčích záměrů rozvoje obce, regionu (např. plánování veřejných prostranství).

10.1.3 Kapacita pro získávání zdrojů

Místní Agenda 21 vede ke zvýšení kapacity pro získávání zdrojů. Jednou z podmínek pro získání prostředků, zejména z mezinárodních a zahraničních zdrojů, je uplatňování udržitelného rozvoje v místních podmínkách. Komunitní spolupráce a propojení ekonomických, sociálních a ekologických aspektů rozvoje obce nebo regionu jsou většinou důležitými kritérii pro posuzování projektů. Kromě toho lze v rámci MA21 zajistit odborníky pro získávání dalších zdrojů, prosazování projektů (lobbying) a potřebné konzultace. Úspěšná spolupráce s místními organizacemi i jednotlivci otevírá další možnosti zdrojů - pokud se lidé cítí být do procesu opravdu zapojeni, jsou ochotni přispět nejenom svými znalostmi a časem, ale také mnohdy finančními a jinými prostředky.

10.1.4 Formalizace procesu, politická podpora

Místní zastupitelstvo přijímá Místní Agendu 21 jako oficiální součást rozvoje a fungování obce, regionu. V rámci tohoto rozhodnutí se zavazuje k respektování principů udržitelného rozvoje včetně zapojování veřejnosti. Dokumenty a plány by měly jednoznačně ukázat, co je a co bude uděláno k uplatnění principů udržitelnosti. Je důležité, aby všechny plány byly součástí souvislé, dlouhodobé strategie udržitelného rozvoje a aby odpovídaly společným úkolům a cílům v tomto směru. Při rozhodování musí být posuzovány vlivy rozhodnutí na udržitelný rozvoj obce, regionu.

10.1.5 Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti

Každá místní správa, která přistoupila k uplatnění místní Agendy 21, by měla mít zpracovanou dlouhodobou Strategii udržitelného rozvoje, jakožto zastřešující dokument pro dílčí strategie, plány a politiky, např. pro Strategii ekonomického rozvoje, sociálního rozvoje, Dopravní politiku apod. Každý místní občan by přitom měl mít možnost podílet se na jejím zpracování i realizaci. Ne všichni této možnosti využijí, ale všichni by o ní měli být informováni. Každá strategie by měla být zpracována v krátký, jasný a veřejně dostupný dokument obsahující následující body:

- hlavní oblasti a cíle udržitelnosti v příslušném místě,
- jednoznačné cíle vedoucí ke zlepšení kvality života v příslušném místě,
- poskytnutí konkrétního plánu rozvoje společenství v nejbližších letech (akční plán).

Součástí strategického plánu má být akční plán, který přesně určí kdo, co a kdy udělá (jaké organizace nebo jednotlivci se ujmou jakých akcí a kdy) a z jakých zdrojů. Vytvoření tohoto plánu je rozhodujícím krokem k nastartování procesu místní Agendy 21. Akční plán vychází z dlouhodobých strategických cílů a rozvíjí sociální, ekonomické a ekologické aspekty.

Plán má mj. obsahovat sdělení:

- jak a kdy budou akce provedeny a jak proběhnou, kdo má jakou zodpovědnost,
- jak budou výkony a výsledky oceňovány,
- jak a kdy bude strategie aktualizována podle dosažených výsledků.

Musíme vědět, jestli se situace v té které oblasti lepší, nebo horší a musíme hledat způsoby, jak to změřit. V ekonomice je např. ukazatelem hrubý domácí produkt, v procesu místní Agendy 21 to bude širší spektrum ukazatelů souvisejících ekonomickými a společenskými aspekty a s životním prostředím (může to být např. počet dětských hřišť vč. kvality jejich vybavení, čistoty apod.). Nalezení vhodných ukazatelů je velmi důležité a ne příliš jednoduché. Do procesu místní Agendy 21 je nutné zavést monitorovací procedury:

- používáním ukazatelů udržitelnosti pro dané místo, ze kterých poznáme, jestli se k udržitelnosti přibližujeme, nebo se od ní vzdalujeme,
- pravidelné informování veřejnosti o stavu jednotlivých sledovaných oblastí.

V každé fázi procesu by měla být zapojena veřejnost. Nejenom informováním, ale dle situace přímo konkrétní prací - získáváním názorů a podkladů, spoluúčastí na vytváření i realizaci procesu. Je třeba ukázat a podpořit konkrétní příklady propojování ekonomických, sociálních a ekologických činností. K tomu mohou také využít tzv. mikroprojekty - malé projekty podpořené místní správou nebo z vnějších zdrojů.

10.1.6 Výchova, vzdělávání, osvěta a informovanost

Místní lidé musejí jednak rozumět základním otázkám udržitelného rozvoje a také tomu, že oni jsou spoluvůrci budoucnosti obce, regionu a jednak musejí být motivováni k tomu, aby se do procesu MA21 aktivně

zapojili. Proces by měl vést k tomu, aby všichni, kdo tvoří společenství, převzali určitý díl zodpovědnosti za jeho rozvoj.

Do této oblasti dále mohou patřit informační systémy rozvíjené podle potřeb procesu a veřejnosti. MA21 také vytváří prostor pro nenásilnou výchovu k udržitelnému rozvoji v rámci různých cílových skupin, např. děti a mládež (dětský parlament, mládežnická fóra atd.), menšiny, mladé rodiny, staří lidé, podnikatelé apod.

10.1.7 Management kvality

Systém MA21 má přímou návaznost na řízení a zlepšování výkonu místních úřadů/správ. Zavádění managementu kvality (ISO 9000, 14000 a další) jsou standardními postupy podporovanými ve vyspělých zemích. Tyto postupy sledují jak kvalitu služeb pro místní obyvatele, tak šetrný provoz veřejných budov a služeb vůči životnímu prostředí. Politika místního úřadu i ostatních veřejných institucí by měla v praxi zohledňovat principy udržitelného rozvoje. Udržitelnost by měla být chápána jako součást řízení, a nejen jako možný dodatek. Zaměstnanci úřadů by měli být školeni, aby pochopili základní principy udržitelného rozvoje a aby je uměli zapojit do myšlení a praxe. Do provozu úřadů by měly být zařazeny otázky týkající se ekologicky šetrných investic, snižování spotřeby energie, vyhýbání se plýtvání, nebezpečným chemikáliím apod. K tomu slouží environmentální řídicí systémy.

10.1.8 Vnější vztahy a vazby

Udržitelný rozvoj není jen záležitostí obce a regionu, ale má širší souvislosti, takže je nutné budovat vnější vztahy a informační vazby. Kromě toho partnerství s dalšími obcemi a regiony rozvíjejícími MA21 vede k vzájemnému posílení kapacity, inspiraci i možností získání dalších zdrojů. Vhodnou formou je vytváření sítí (zapojení do již existujících sítí) a projektů na národní a mezinárodní úrovni. Z existujících sítí, které podporují zavádění MA21 jmenujme např. síť Zdravých měst, I.C.L.E.I., CEMR, Evropská kampaň pro udržitelná malá a velká města a další. Jednou z forem vytváření vnějších vztahů je propagace výsledků práce na dosahování udržitelného rozvoje na národní i mezinárodní úrovni. To může být realizováno např. účastí v soutěžích, které vypisují mezinárodní sdružení (např. CEMR, EU apod.) a které vedou mj. k tomu, že obec je zaznamenána na mezinárodních seznámech, podle kterých se řídí zájem zahraničních turistů i investorů.

10.1.9 Mikroprojekty

Je třeba ukázat, jaké činnosti přispívají k udržitelnému rozvoji. K tomu by měly sloužit dílčí projekty - malé i velké. Tyto projekty mohou čerpat z různých zdrojů, je ale vhodné, aby se na nich finančně podílela místní správa.

10.2 KROKY K NAPLNĚNÍ MA21 - STRATEGIE A TAKTIKA

Základní hodnoty- jsou hodnoty, které účastníci vyznávají a uznávají a pro které se činností účastní. Základní hodnoty jsou hodnoty, pro které proces vedeme, určují základní směr další práce. Je možné je považovat za konečný výstup zapojování podílníků. Jsou po celou dobu práce na projektu/procesu pojistkou a testem, který hodnotí, zda práce probíhá způsobem odrážejícím tyto hodnoty. V případě nesrovnalostí, odbočení ze základního směru nebo konfliktů se k nim lze vrátit a demonstrovat, na čem se účastníci na začátku procesu shodli. Příklady základních hodnot: rovné příležitosti pro všechny, jsou respektovány potřeby obyvatel, výsledky práce jsou odsouhlaseny všemi účastníky, bere se v úvahu to, co již bylo pro udržitelný rozvoj uděláno apod.

10.2.1 Vize

- určuje dlouhodobý cíl snažení. Jak bude vypadat naše obec/region za 15, 20 a více let? Jak bude vypadat doprava, veřejná prostranství apod. Účastníci vytvářejí obraz své obce/regionu jak by si přáli aby vypadala/vypadal. Naplňování tohoto cíle je pak předmětem práce na procesu MA21. Vize odpovídá na otázku ČEHO chceme dosáhnout.

10.2.2 Účel

-odpovídá na otázku kdo jsme, PROČ chceme proces zahájit a realizovat, co děláme a jak to děláme. Stanovení prioritních oblastí: nejprve je třeba určit všechny oblasti práce, které je třeba řešit, abychom dospěli k vizi. Poté stanovíme priority neboli klíčové oblasti práce.

10.2.3 Záměry

-jsou obecná prohlášení o úmyslu v jednotlivých prioritních oblastech - popisují v obecných termínech co máme v úmyslu dělat. Záměry by měly být stručné.

10.2.4 Specifické cíle

- rozdělují záměry na zvládnutelné bloky, slouží k upřesnění záměrů.

Neměly by však být zaměňovány se specifickými úkoly anebo akcemi - specifické cíle jsou více strategické.

10.2.5 Akce

- ke každé z vybraných prioritních oblastí je sestaven Akční plán - seznam konkrétních aktivit (projektů), které je třeba udělat, aby bylo dosaženo specifických cílů v dané oblasti. Plán by měl současně obsahovat termíny, zdroje, kdo je za uskutečnění zodpovědný a kdo bude na činnosti spolupracovat.

Při stanovování cílů je dobré využít tzv. PRAVIDLO SMART.

Uplatnění pravidla SMART - položíme si otázku:

Jsou stanovené cíle specifické (konkrétní)?	(Specific),
měřitelné (lze měřit výsledky?)	(Measurable),
dosažitelné, odsouhlasené partnery?	(Achievable, Agreed),
zajištěné z hlediska zdrojů, realistické?	(Resourced, Realistic)
časově naplánované?	(Timescaled).

Pokud vámi stanovené cíle nesplňují byť jediný bod, snažte se je znovu prověřit a definovat jasně ji a dle tohoto pravidla. Pro všechny stupně platí následující pravidla: Jednotlivé stupně jsou formulovány na základě názorů a postojů účastníků procesu, objektivních dat a vývojových trendů a doporučení odborníků pro jednotlivé oblasti udržitelného rozvoje Formulace jsou zapsány na velké papíry, neboť se k nim účastníci vrací v dalším průběhu procesu MA21. Na definování jednotlivých stupňů by se měl podílet co nejširší okruh účastníků. U všech stupňů je třeba stanovit indikátory neboli ukazatele, které nám budou říkat, zda se k danému cíli přibližujeme nebo se od něj spíše vzdalujeme.

Kdo může MA21 iniciovat? Iniciativa může vzejít z místní správy stejně tak jako ze skupiny místních lidí nebo externí organizace. Tato iniciační skupina by měla zajistit zapojení co nejširšího spektra občanů do vypracování strategického a akčního plánu rozvoje obce/regionu. Důležité je, aby tato iniciativa vedla k politickému zastřešení procesu MA21 a k rozvoji všech prvků systému.

10.2.6 Pracovní skupiny

Pro vybrané prioritní oblasti jsou vytvořeny pracovní skupiny složené ze zástupců různých společenských skupin. Skupiny se scházejí víckrát a hledají optimální řešení problémů pro co největší okruh lidí, kterých se problém dotýká. Na setkání je potřeba přizvat odborníky pro tu kterou oblast, kteří mohou objasnit, co je a co není jako řešení možné a také, co je a co není pro město/region udržitelné. Výsledky jednotlivých pracovních skupin jsou předávány

prostřednictvím vybraného zástupce do základní skupiny (např. Fórum/komise udržitelného rozvoje), která je sumarizuje a připravuje celkový návrh řešení pro orgán s rozhodovací pravomocí (místní, regionální správa, případně jiné orgány).

10.2.7 Zapojení veřejnosti

Pro všechny kroky je jedno společné - snaha o shromáždění co nejširšího spektra názorů všech, jichž se proces týká nebo těch, kteří mohou být dotčeni výsledkem procesu. Jsou to tedy zainteresované skupiny, "podílňící" (angl. stakeholders). Úkolem iniciační skupiny je také provést analýzu stakeholderů, neboť je potřeba oslovit všechny, kdo mohou mít na proces významný, ať už pozitivní nebo negativní vliv. Každý další krok by měl být odsouhlasen zúčastněnými. Pro uplatňování MA21 je potřeba vybavit základní tým MA21 i nejbližší spolupracovníky sadou nástrojů - metod, technik a dovedností, které jsou pro prosazení konceptu MA21 na místní i regionální úrovni nezbytné. Patří mezi ně např. řízení projektů, dovednosti efektivní komunikace, prezentace, týmová spolupráce, znalost principů udržitelného rozvoje a další.

10.2.8 Ukazatelé úspěchu a účinnosti práce

Indikátory neboli ukazatele udržitelného rozvoje jsou praktickým nástrojem pro měření postupu práce na místní Agendě21. Je to určitá množina informací, která nám ukazuje, jestli se ke stanoveným cílům přibližujeme nebo se od nich vzdalujeme. Slouží k tomu, abychom viděli, zda aktivity, které vyvíjíme, mají nějaký dopad na vybrané oblasti. Ukazatele se volí nejen pro celkový proces, ale i pro dílčí projekty. Vždy musí mít 3 hlediska - kvantitu, kvalitu a čas. Ke každé úrovni cílů volíme příslušné ukazatele - strategické (vedení obce podle nich může sledovat dosahování strategických cílů - např. spokojenost občanů), manažerské (jak budeme kontrolovat, že systém dobře funguje?), implementační (podařilo se v příslušném čase, s příslušnými zdroji a v dostatečné kvalitě realizovat např. výsadbu květin v městském parku?). Indikátory na jednotlivých úrovních musí být provázány. Běžně užívané indikátory rozvoje společnosti (jako např. hrubý domácí produkt) neposkytují dostatečné a komplexní údaje, jež jsou potřeba pro hodnocení udržitelnosti rozvoje společnosti. Musíme proto hledat nové indikátory. V současné době již existuje sada doporučených indikátorů na mezinárodní úrovni a je vyvíjen systém indikátorů pro udržitelný rozvoj na národní úrovni.

Ve vztahu k veřejnosti slouží indikátory k tomu, abychom lidi jednoduchým způsobem informovali o změnách, které probíhají na základě procesu MA21. V tomto směru může dobře prezentovaný indikátor, který upoutá pozornost, vést k zapojení dalších lidí do procesu MA21. Záleží zde hodně na tvořivém přístupu těch, kdo indikátory prezentují. Měly by se zde uplatnit prvky efektivní komunikace: lidé vnímají spíše obrázky, vyhýbají se dlouhým textům, složitým formulacím, přemíře čísel apod.

Příklad: indikátorem může být množství recyklovaného odpadu v poměru k celkovému objemu komunálního odpadu: pokud stoupá množství recyklovaného komunálního odpadu, objeví se na nástěnce místní správy (nebo na jiném veřejném místě) obrázek usmívajícího se koše, pokud klesá, koš se mračí. K tomuto jednoduchému sdělení je samozřejmě potřeba provádět informovanost, psát o této aktivitě v místním tisku, informovat pomocí dalších prostředků. Tam již může být podrobnější informace o množství a postupech při recyklování komunálního odpadu.

Co je dobrý ukazatel a jak ho zvolit?

Aby byl ukazatel efektivní, musí mít určitou významnost a musí být současně pro lidi srozumitelný. Řada aspektů udržitelného rozvoje, jež jsou významné a hodnotné, jsou těžko měřitelné. Musíme tedy hledat způsoby jak je měřit, neboť lidé potřebují vidět výsledky a my musíme být schopni jim je předložit. Doporučený postup je hledat řešení ve spolupráci s lidmi.

Indikátory můžeme rozdělit v zásadě na objektivně ověřitelné (tedy takové, které se dají změřit dostupnými postupy) a objektivizované (týkající se převážně změn chování lidí, pocitů apod., což je dosti důležitý prvek MA21). V tomto případě záleží na dohodě. Takovéto "subjektivní" indikátory jsou pro lidi většinou mnohem přitažlivější než "suchá" vědecká fakta.

Při stanovování indikátorů je třeba promyslet zdroje údajů (které musí být spolehlivé) a to, že data budeme potřebovat získávat pravidelně a v delším časovém období. Nemá smysl zvolit ukazatel, jež mohu získat jednou za 10 let - je to příliš dlouhý čas a také nemá smysl ukazatel, k němuž dostanu čísla pouze první 3 roky a pak už ne. Dostatečná frekvence a pravidelnost při získávání informací nám umožní vidět trendy vývoje. Pokud je to možné, měly by být ukazatele také porovnatelné mezi jednotlivými obcemi a regiony, abychom viděli, která oblast má problémy a kde se postup daří lépe. Analýza stavu může poté pomoci tam, kde proces neprobíhá tak dobře. Stanovení společných ukazatelů je otázkou nadregionální, tzn. mělo by být vedeno z centrální úrovně, ovšem nikoli bez úzké spolupráce s obcemi a regiony.

10.3 SPOLEČNÉ EVROPSKÉ INDIKÁTORY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE NA MÍSTNÍ ÚROVNI

(European Common Indicators)

Jedná se o iniciativu, která má za cíl podpořit evropské místní komunity v zavedení společných indikátorů, jež umožní sledovat a měřit zaznamenaný pokrok směrem k místní udržitelnosti. Iniciativu podporuje Evropská komise, Generální ředitelství pro životní prostředí, a podílí se na ní Evropská agentura pro životní prostředí a Expertní skupina pro městské životní prostředí, ustavená Evropskou komisí v roce 1991. Iniciativa je založena na společném souboru integrovaných indikátorů, kde jednotlivé indikátory odrážejí vzájemné působení mezi hledisky ekonomickými, společenskými a environmentálními. Tato metoda byla zvolena k měření, zda se společenství k udržitelnému rozvoji přibližuje nebo se od něj vzdaluje a soustředí se na rozsah změn za určitý časový úsek a na určení trendů a směrů, spíše než na měření absolutních hodnot. Využití jednotné sady ukazatelů zároveň umožňuje, jako první, sběr srovnatelných informací o dosaženém pokroku směrem k udržitelnosti rozvoje na místní úrovni v rámci celé Evropy, za podmínky, že se iniciativy sledování zúčastní velký počet místních úřadů.

Přípravná fáze byla dokončena v prosinci 1999 a nová iniciativa byla oficiálně vyhlášena na Třetí Evropské konferenci o udržitelných městech v Hannoveru v únoru 2000. Byla navržena následující sada indikátorů:

1. Spokojenost občanů s životem v obci - všeobecná spokojenost občanů s různými rysy života v obci
2. Místní příspěvek ke globální změně klimatu - emise CO₂ (vyjádřené jako ekologická stopa)
3. Místní doprava a přeprava osob - denní přepravní vzdálenosti a způsoby přepravy
4. Dostupnost veřejné zeleně a místních služeb - dosažitelnost nejbližší veřejné zelené plochy pro místních obyvatele a dosažitelnost základních služeb
5. Kvalita vnějšího ovzduší - počet dnů s dobrou a zdravotně nezávadnou kvalitou ovzduší
6. Cestování dětí do a ze školy - způsoby dopravy, které děti používají k cestování mezi domovem a školou

7. Udržitelný management obce a místních podniků - podíl státních i soukromých organizací, které přijaly a využívají environmentální a sociální způsoby řízení (EMS a EMAS)
8. Hluková zátěž - podíl obyvatel vystavených škodlivým hladinám hluku
9. Udržitelné využívání půdy (land-use) - udržitelný rozvoj, obnova a ochrana ploch a půdy v rámci obce/města
10. Udržitelné výrobky - podíl certifikovaných ekologicky šetrných výrobků a produktů ekologického zemědělství na celkové spotřebě

V současné době probíhá v zemích EU testovací fáze sledování těchto indikátorů, do které se mohou přihlásit města z celé Evropy. Účast zemí střední a východní Evropy je zatím jen velmi omezená. Hlavním problémem, kterému budou podle EK místní úřady čelit, bude nutnost nalézt způsoby spolupráce napříč všemi sektory a úrovněmi v rámci městské správy i širšího místního společenství tak, aby byli schopni s těmito integrovanými indikátory efektivně pracovat. Společné evropské indikátory jsou myšleny jako doplňkové k indikátorům definovaným na národní či místní úrovni. Budou dále rozvíjeny a doplňovány v závislosti na zkušenostech s jejich uplatňováním. Bližší informace o ukazatelích pro udržitelný rozvoj lze získat např. prostřednictvím webových prezentací projektu Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj: <http://www.timur.cz/>.

Shrnutí pojmů:

- **Místní Agenda 21**
- **Indikátory udržitelného rozvoje**

Otázky:

- Vysvětlíte zásady Místní Agendy 21?
- Vysvětlíte výběr vhodných indikátorů udržitelného rozvoje.

Použitá literatura:

- CENIA. Místní Agenda 21. www.cenia.cz
- MOLDAN, B. *Indikátory trvale udržitelného rozvoje*. [1. vyd.]. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 1996, 87 s. ISBN 807078380x

11 ROLE HODNOCENÍ RIZIK V OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly se

- seznámíte s pojmem riziko, havárie, úmluva

Výklad

11.1 RIZIKA A JEJICH HODNOCENÍ

11.1.1 Akutní rizika pro ŽP

Rizika pro životní prostředí dělíme na akutní a chronická. Akutní rizika jsou způsobena nečekanou událostí. Riziko (Risk) - pravděpodobnost vzniku nežádoucího specifického účinku, ke kterému dojde během určité doby nebo za určitých okolností. Riziko je definováno jako kombinace pravděpodobnosti vzniku negativního jevu a jeho následku. V komplexním pojetí je riziko chápáno jako relace mezi očekávanou ztrátou (poškození zdraví, ztrátou života, ztrátou majetku atd.) a neurčitostí uvažované ztráty (zpravidla vyjádřenou pravděpodobností nebo frekvencí výskytu). Někdy se využívá rovněž termínu EXPOZICE (doba působení). Je nezbytné si uvědomit, že riziko se rovná nule pouze v případě, že expozice dané látky nenastává (je nulová). Další důležité pojmy jako scénář, domino efekt, atd. jsou definovány v zákoně o prevenci závažných havárií.

Systém bezpečnosti a prevence závažných havárií vychází především z naplňování ustanovení bezpečnostní dokumentace – analýzy a hodnocení rizik, bezpečnostního programu (bezpečnostní zprávy) a havarijních plánů. Struktura a obsahová stránka těchto dokumentů je určena příslušnými právními normami a každý podnik, který je povinen ji vypracovávat, musí tyto kritéria splnit. Analýza a hodnocení rizik představují hloubkovou studii, kterou vypracovává tým zkušených odborníků a procesních inženýrů. Jejím účelem je identifikovat všechny zdroje rizika a analyzovat je a to včetně s přihlédnutím na možné působení vnějších (přírodních i antropogenních) vlivů. Ačkoli existuje řada uznávaných analytických přístupů, jednotný postup při tvorbě analýzy a hodnocení rizika stanoven není. Evropský trend však udávají především holandské a britské přístupy, které jsou postaveny na rozsáhlé kolekci sofistikovaných statistických dat. Výstupem analýzy a hodnocení rizik je určení příčina možných scénářů nehod (např. prostřednictvím stromů poruch a stromů událostí), stanovení odhadu dopadů havarijních scénářů na zdraví a životy lidí, na hospodářská zvířata, životní prostředí a majetek (např. prostřednictvím softwarových modelovacích programů), stanovení odhadu pravděpodobností zmíněných scénářů (prostřednictvím statistických dat), ocenění a zhodnocení přijatelnosti rizik. Analýza předkládá také návrh preventivních opatření a pomáhá

při havarijním plánování. V rámci prevence a havarijní připravenosti mnoho členských států EU přijímá také rozsáhlá protipovodňová opatření. Sladěná a koordinovaná činnost na úrovni celé Evropské unie se však, ale teprve začíná rozvíjet. Čerstvou novinkou však je rozhodnutí, že rozvoj systému prevence havárií a povodní bude do budoucna podporován za využití nejmodernějších kosmických technologií a prostředků.

11.1.2 Hodnocení rizik

Podle zákona o prevenci závažných havárií je provozovatel objektu povinen provést pro účely zpracování bezpečnostního programu nebo bezpečnostní zprávy analýzu a hodnocení rizik závažné havárie, ve které uvede:

- identifikaci zdrojů rizika (nebezpečí),
- určení možných scénářů událostí a jejich příčin, které mohou vyústit v závažnou havárii,
- odhad dopadů možných scénářů závažných havárií na zdraví a životy lidí, hospodářská zvířata, životní prostředí a majetek,
- odhad pravděpodobností scénářů závažných havárií,
- stanovení míry rizika,
- hodnocení přijatelnosti rizika vzniku závažných havárií.

Z definice rizika vyplývá, že riziko je charakterizováno ztrátou (typem ztrát) a frekvencí událostí. Ztráty mohou představovat zdraví člověka, život člověka nebo lidí, majetek nebo životní prostředí. V souvislosti s tím hovoříme o riziku zdravotním, společenském, ekonomickém a ekologickém. Environmentální riziko je pojem, který zahrnuje riziko pro osoby, majetek, životní prostředí.

Ekologické hrozby chápeme jako rizika vzniku událostí s významným dopadem na kvalitu životního prostředí – příkladem mohou být právě průmyslové havárie. Analýza rizik je důležitým prostředkem pro posuzování rizik souvisejících se znečištěním zeminy, podzemní vody, stavební substance a s existencí skládek odpadů (ekologické zátěže), které mohou představovat ohrožení zdraví člověka a složek životního prostředí. Je podkladem pro rozhodnutí státních orgánů a stanovení priority realizace nápravných opatření.

11.1.3 Průmyslové havárie

Ochrana životního prostředí je stále aktuální a spekulovanou otázkou. Průmysl má na životní prostředí negativní vliv. Produkuje škodlivé emise – do vody, ovzduší i půdy. Chemické látky, které jsou obsaženy v emisích, značně ovlivňují zdraví člověka. Průmyslové objekty ovlivňují obyvatele, kteří žijí v okolí. Jedná se zejména o znečišťování ovzduší a vody. Toto znečištění se samozřejmě může šířit dál. Abychom ho alespoň zmírnili a zabránili tak nebezpečnému vlivu znečišťujících látek – je stanoven imisní limit. Průmysl může mít negativní vliv i na pracovníky. Ti jsou vystaveni nebezpečným (toxickým) látkám, prachu, apod. Nedodržením pracovních podmínek může dojít k závažné havárii. Havárie v průmyslu jsou zvláště nebezpečné, jedná-li se o průmysl chemický. V takovém případě může dojít ke znečištění okolí nebezpečnými látkami, jejichž koncentrace je vyšší než přípustné limity. Jelikož jsou složky životního prostředí navzájem provázané, je jasné, že takový únik by znamenal riziko kontaminace půdy, vody (i podzemní) i vzduchu. Pak je na místě také evakuace obyvatel. Podstatná je prevence průmyslových havárií. Jedná se o organizační a technická opatření nebo činnosti s cílem předejít havárii a vytvořit podmínky pro zajištění havarijní připravenosti. Havarijní připravenost znamená soubor opatření k zabezpečení činností při vzniku havárie – či podezření, s cílem omezit její vývoj a důsledky. Zahrnuje také zajištění likvidace následků havárie.

Oblast prevence závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami a chemickými přípravky je zabezpečována ministerstvem životního prostředí jako součást civilního nouzového plánování. Základním právním předpisem, upravujícím oblast prevence závažných havárií, je zákon o prevenci závažných havárií. Jakým způsobem má být analýza a hodnocení rizika zpracováno stanoví vyhláška MŽP č.256/2006 Sb.

Mezi průmyslové havárie můžeme zařadit:

- jaderné havárie, které mohou mít za následek např.: radioaktivní zamoření prostředí, půdy, lesů, hub, ryb, živočichů, ztrátu reprodukce u rostlin a živočichů;
- únik ropy;
- chemické zamoření;
- ostatní: protržení přehrady, důlní neštěstí, výbuch továrny, požár v chemické továrně, prasklý vodovod, plynovod, ropovod, apod.

Další pojmy související s hodnocením rizik a havárií (závažná havárie, ekologická újma, nejvýznamnější jaderné a chemické havárie na světě, Rotterdamská úmluva, Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech atd.) jsou uvedeny v použité literatuře (viz níže).

11.2 CHRONICKÁ RIZIKA A STANOVENÍ LIMITŮ

Chronická rizika pro ŽP vznikají dlouhodobým působením malých koncentrací škodlivin a jejich kumulací v ŽP včetně přenosu podél potravního řetězce. Souvisejí obvykle se zbytkovou koncentrací znečištění, která přechází do ŽP z průmyslových i komunálních zdrojů i při dodržení stanovených emisních limitů. Jak už bylo uvedeno v kap. 1, koncová zařízení neodloučí 100% znečištění. Zbytkové koncentrace se pak ukládají v půdě, ve vodních sedimentech i v tělech rostlin a živočichů.

Limity pro jednotlivé škodliviny se stanovují na základě přípustné míry rizika, ale jsou ovlivněny aktuálním stavem znalostí o působení dané látky a o jejím metabolismu v ŽP. Poznatky se stále vyvíjejí a upřesňují, což má vliv i na zpřísňování limitů, případně stanovení dalších parametrů. Příkladem může stanovení limitů pro imise prachu, kde kromě původního limitu pro celkovou prašnost v $\mu\text{g}/\text{m}^3$ jsou doplněny i limity pro jednotlivé třídy velikosti částic PM₁₀, PM_{2,5} a výhledově i PM₁, protože různé velikosti částic mají odlišné složení a míru nebezpečnosti vzhledem k působení v lidském těle. Součástí odpovědného stanovení limitů je i ohled na technické a ekonomické možnosti, jelikož nerealizovatelné koncentrace by bylo obtížné vymáhat.

Shrnutí pojmů:

- **riziko, prevence, havárie**

Otázky:

- Definujte riziko.
- Popište dopady průmyslových havárií na životní prostředí.
- Vysvětlete chronická rizika pro ŽP

Použitá literatura:

- *Předpis č. 295/2011 Sb.: Nařízení vlády o způsobu hodnocení rizik ekologické újmy o bližších podmínkách finančního zajištění.* 2011.
- *Předpis č. 167/2008 Sb.: Zákon o předcházení ekologické újmy a o její nápravě a o změně některých zákonů.* 2008.
- *Předpis č. 256/2006 Sb.: Vyhláška o podrobnostech systému prevence závažných havárií.* 2006.
- *Zákon č. 353/1999 Sb. o prevenci závažných havárií způsobených vybranými chemickými látkami a chemickými přípravky, ve znění pozdějších předpisů.*
- Skřehot, P. a kol.: *Prevence a represe v rámci direktivy SEVESO a způsob hodnocen závažných průmyslových havárií v Západní Evropě 112* – odborný časopis požární ochrany, IZS a ochrany obyvatelstva, 4/2006.
- BERNARTÍK, A. Prevence závažných havárií I. VŠB-TUO, Ostrava 2006.

12 ENVIRONMENTÁLNÍ ZDRAVÍ

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly se

- seznámíte s pojmem environmentální zdraví,
- porozumíte monitoringu zdraví a životního prostředí

Výklad

Kvalita životního prostředí významně ovlivňuje zdraví člověka a celé populace. Podle odhadu Světové zdravotnické organizace způsobuje znečištění životního prostředí v Evropském regionu až 19% onemocnění; pouze v důsledku znečištění ovzduší polétavým prachem v Evropě zemře předčasně asi 280 tisíc lidí. Nejvýznamnějšími důsledky jsou respirační, kardiovaskulární a metabolická onemocnění, vývojové a reprodukční poruchy, a nádorová onemocnění. V roce 1998 byl usnesením vlády vydán Akční plán pro zdraví a životní prostředí (NEHAP) podle metodiky WHO. V roce 2007 byla tato problematika zahrnuta do programu Zdraví 21. Tento program je v souladu se Státní politikou životního prostředí, Strategickým rámcem pro udržitelný rozvoj i Evropským Akčním plánem zdraví a životního prostředí.

12.1 MONITORING ZDRAVÍ A ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Monitoring představuje komplexní systém sběru a hodnocení údajů o znečištění životního prostředí a o dopadech na zdraví české populace. Hlavním úkolem je odhad velikosti expozice cizorodým látkám a negativním faktorům z poškozeného životního prostředí, a posouzení následných rizik pro zdraví obyvatel. Systém poskytuje základní informace pro rozhodovací sféru v oblasti řízení a kontroly zdravotních rizik. Slouží také k informování veřejnosti, což je předpokladem pro nasměrování k aktivní péči o vlastní zdraví. Systém monitorování zahrnuje systematický sběr údajů o znečištění životního prostředí - ovzduší, pitné a koupací vody, celého spotřebního koše potravin a půdy ve městech. Tyto údaje jsou podkladem k odhadu velikosti expozice škodlivým látkám z těchto přímých expozičních cest a k odhadu zdravotních rizik pro českou populaci. V rámci systému je také zjišťován zdravotní stav obyvatel a obsah zdraví nebezpečných látek v lidském organismu. Systém monitorování je realizován ve vybraných lokalitách ČR. Souhrn výsledků monitorování, hodnocení trendů znečištění, expozic, dopadů na zdraví a zdravotních rizik je každoročně publikován v Souhrnné zprávě:

12.2 INDIKÁTORY ZDRAVÍ A ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Indikátory jsou základním kamenem Informačního systému zdraví a životního prostředí. Poskytují výchozí informace pro tvorbu politik a programů k ochraně veřejného zdraví, pro kontrolu účinnosti již přijatých opatření, a slouží také informování veřejnosti o vlivech znečištěného životního prostředí na zdraví.

Vybudování informačního systému zdraví a životního prostředí v Evropě je úkolem přijatým ministry resortů zdravotnictví a životního prostředí evropských zemí na 4. Ministerské konferenci zdraví a životního prostředí v Budapešti v roce 2004. K jeho dalšímu rozvoji a podpoře se ministři zavázali také na 5. konferenci v Parmě v roce 2010. Základní nástroje pro informační systém byly vytvořeny mezinárodním projektem ENHIS koordinovaným Světovou zdravotnickou organizací. Systém představuje soubor indikátorů, které jsou zpracovány ve strukturované formě. Indikátorové listy srozumitelně vysvětlují souvislosti, přehledně popisují trendy a komplexně hodnotí situaci.

12.2.1 Venkovní ovzduší

Vzduch, který venku dýcháme, je znečištěn zdraví škodlivými látkami pocházejícími ze širokého spektra zdrojů. Mezi nejvýznamnější zdroje znečištění ovzduší v sídlech patří spalovací procesy - průmysl, výroba energie (včetně domácích topenišť) a doprava. Je prokázáno, že znečištění ovzduší na úrovni dnes v sídlech běžně nacházené může mít významné zdravotní dopady, jako jsou předčasná úmrtí nebo zhoršení příznaků různých nemocí a zdravotních obtíží, spojených zejména se srdečně-cévním a dýchacím systémem. Nezanedbatelné je také zvýšené riziko vzniku nádorových onemocnění.

12.2.2 Vnitřní prostředí

Ve vnitřním prostředí budov (byty, školy, kanceláře atd.) se mohou vyskytovat faktory, které představují zdravotní riziko. Zdravotní problémy může působit špatná kvalita vnitřního ovzduší, ovlivněná zdroji škodlivin uvnitř i venku. Nevhodná teplota a vlhkost spolu s nízkou úrovní větrání mohou vyvolat růst plísní a dalších alergenů. Významné znečištění vnitřního prostředí způsobuje tabákový kouř, při jehož dýchání tzv. pasivním kouřením prokazatelně dochází k poškození zdraví.

12.2.3 Voda

Nezávadná pitná voda a adekvátní zneškodňování odpadních vod jsou zásadními předpoklady pro ochranu veřejného zdraví. Česká republika patří k vyspělým státům s napojením více než 90% obyvatel na vodovod s efektivní úpravou a kontrolou kvality pitné vody. Z toho důvodu jsou zdravotní účinky spojené s pitnou vodou zanedbatelné. Rekreační vody mohou být v důsledku nedostatečného zneškodňování odpadních vod a znečištění ze zemědělské výroby kontaminovány mikrobiologicky i chemicky. Nejčastějším zdravotním rizikem rekreačních vod v našich podmínkách jsou toxiny sinic.

12.2.4 Chemické látky a fyzikální faktory

V životním prostředí člověka se nacházejí tisíce chemických látek, o jejichž vlastnostech a účincích na zdraví často není mnoho známo. Řada látek, ať vznikajících neúmyslně nebo záměrně používaných při lidské činnosti, má mutagenní či karcinogenní účinky, působí toxicky či poškozuje hormonální soustavu člověka. Systém kontroly chemických

látek (REACH) přijatý v zemích EU by měl zajistit, aby se nejpozději od roku 2020 používaly pouze chemické látky se známými vlastnostmi a to způsobem, který nepoškozuje životní prostředí a zdraví.

12.2.5 Rizikové faktory životního stylu

Životní styl významnou měrou ovlivňuje stav našeho zdraví; v současné době se v rozvinutých zemích považuje za jeho nejvýznamnější determinantu. Nevhodný životní styl, například špatné výživové zvyklosti a nedostatek pohybu, následná obezita, také kouření nebo trvalý stres, způsobuje současnou „epidemii“ chronických, tzv. civilizačních onemocnění. Jedná se zejména o nemoci srdce a cév, cukrovku, nemoci pohybového aparátu, nemoci dýchacího ústrojí a nádorová onemocnění.

Shrnutí pojmů:

- **environmentální zdraví, monitoring zdraví a životního prostředí**

Otázky:

- Jaký je vztah mezi stavem ŽP a zdravím?
- Co ovlivňuje lidské zdraví kromě stavu ŽP?

Použitá literatura:

- www.szu.cz. Zdraví a životní prostředí.

13 INFORMAČNÍ TECHNOLOGIE V OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly se

- **seznámíte s informačními technologiemi na území ČR v oblasti životního prostředí**
- **porozumíte možnostem využití informačních technologií v ochraně ŽP**

Výklad

13.1 INFORMAČNÍ SYSTÉMY V ŽP

V České republice existuje v oblasti životního prostředí mnoho informačních systémů včetně geografických systémů. Většina těchto systémů je přímo dostupná veřejnosti. Mezi významné informační systémy patří:

Informační systém IPPC: jehož obsahovou náplní jsou souhrnné informace z oblasti integrované prevence a omezování znečištění (IPPC – Integrated Pollution Prevention and Control). Vysokého stupně ochrany životního prostředí je dosahováno předcházením znečišťování, a pokud to není možné, tak omezováním emisí a jejich dopadů na životní prostředí použitím nejlepších dostupných technik (Best Available Techniques - BAT). Souhrn nejlepších dostupných technik je uveden v referenčních dokumentech o nejlepších dostupných technikách, tzv. BREF z angl. Reference Document on Best Available Techniques, které jsou zpracovávány pro jednotlivé kategorie průmyslových činností uvedených v příloze č. 1 zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění, o integrovaném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci), ve znění pozdějších předpisů.

Integrovaný registr znečišťování, IRZ: veřejně přístupný informační systém o chemických látkách a jejich množství uvolňovaných do ovzduší, vody a půdy. Obsahuje informace o přenosech těchto látek v odpadech nebo odpadních vodách, které jsou každoročně ohlašovány za jednotlivé provozovny.

Integrovaný systém odpadového hospodářství, ISOH: databázový informační systém spravující data o produkci a nakládání s odpady a o zařízení pro úpravu, využívání a zneškodňování odpadů.

Česká informační agentura životního prostředí, CENIA: vznikla 1. dubna 2005 z Českého ekologického ústavu (ČEÚ) z rozhodnutí ministra životního prostředí. Je státní příspěvkovou organizací a svými činnostmi navazuje na organizace, které jí předcházely. Je příspěvková organizace Ministerstva životního prostředí ČR. Zkratka CENIA pochází z anglického názvu agentury Czech Environmental Information Agency. Jejím posláním je shromažďování, hodnocení, interpretace a distribuce informací o životním prostředí. To znamená, že CENIA je ústředním bodem, do kterého směřují veškeré informace o životním prostředí v Česku, aby se zpracovaly, vyhodnotily a v přehledné a srozumitelné podobě poskytly veřejnosti. V rámci toho se zabývá řadou činností zadávaných Ministerstvem životního prostředí a realizací projektů. CENIA je kontaktním místem Evropské agentury pro životní prostředí (EEA) a je zapojena do Evropské informační a pozorovací sítě pro životní prostředí Eionet.

Česká inspekce životního prostředí, ČIŽP: je odborný orgán, který je pověřen dozorem nad respektováním právních předpisů v oblasti životního prostředí. Dohlíží rovněž na dodržování závazných rozhodnutí správních orgánů v oblasti životního prostředí. Česká inspekce životního prostředí byla zřízena v roce 1991 zákonem č. 282/1991 Sb. o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa.

Český hydrometeorologický ústav, ČHMÚ: základním účelem příspěvkové organizace ČHMÚ je vykonávat funkci ústředního státního ústavu České republiky pro obory čistoty ovzduší, hydrologie, jakost vody, klimatologie a meteorologie, jako objektivní odborné služby poskytované přednostně pro státní správu. Česká republika je jedním ze zakládajících členů Světové meteorologické organizace a ČHMÚ jako představitel národní hydrometeorologické služby spolupracuje s četnými mezinárodními organizacemi a institucemi. Jsou to zejména:

Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO),

Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO),

Hospodářská komise OSN pro Evropu (UNECE),

Program OSN pro životní prostředí (UNEP),

Mezinárodní sdružení pro vědeckou hydrologii,

Evropská organizace pro využití meteorologických družic (EUMETSAT)

Evropské centrum pro střednědobou předpověď počasí (ECMWF).

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky: je specializovaná organizační složka České republiky, která zajišťuje odbornou i praktickou péči o přírodu, zejména chráněné krajinné oblasti, maloplošná chráněná území a ptačí oblasti. Vykonává státní správu na území 24 chráněných krajinných oblastí, 213 národních přírodních rezervací a národních přírodních památek a 537 přírodních rezervací a památek přímo v CHKO. Tato území pokrývají téměř 11 000 km², tedy necelých 14 % rozlohy státu. AOPK ČR je nejen spravuje, ale také o ně pečuje – hodnotí jejich stav, zajišťuje management a přípravu plánů péče. Aktivně se podílí na péči o krajinu – jak administrací financí, které na ni přispívají, tak přímo v praxi. Zejména prostřednictvím Programu péče o krajinu a programu Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny podporuje zejména výsadbu rozptýlené zeleně v krajině, protierozní opatření, revitalizaci toků, obnovu mokřadů, péči o cenné nelesní lokality, zlepšování druhové a prostorové skladby lesa či vhodné zpřístupňování přírodních lokalit návštěvníkům. Je tuzemským odborným garantem evropské soustavy chráněných území Natura 2000. Tu v České republice tvoří 41 ptačích oblastí a 1087 evropsky významných lokalit. AOPK ČR zajišťuje evidenci a sledování jejich stavu, na expertní úrovni zastupuje stát u Evropské komise.

13.2 VYUŽITÍ INFORMAČNÍCH TECHNOLOGIÍ PŘI MODELOVÁNÍ V ŽP - POČÍTAČOVÉ MODELY

V řadě případů, zejména u preventivních metod a predikce, se využívají počítačové modely. Modelují se budoucí dopady při posuzování vlivů na ŽP. Vytvářejí se rozptylové studie pro ovzduší. Modeluje se možné šíření kontaminantu horninovým prostředím. Vytvářejí se hlukové mapy. Všechny takové modely musejí vycházet z ověřených metodik a jejich výsledky se před jejich zavedením testovaly na reálných příkladech. Například metodika pro výpočet budoucí hlukové zátěže se porovnávala s výsledky měření, provedeného schválenou metodikou. Kvalita jednotlivých modelů se může lišit a pro dobrý výsledek je kromě výběru vhodného modelu velmi důležitá správnost a přesnost použitých vstupních dat.

Shrnutí pojmů:

- IPPC, CENIA, ČHMÚ, ČIŽP, ISOH, IROZ.

Otázky:

- Popište jednotlivé informační systémy.
- Čím se tyto systémy zabývají?
- K čemu se používá matematické modelování v ochraně ŽP?

Použitá literatura:

- *Informační portál Ministerstva průmyslu a obchodu: IPPC Integrovaná prevence a omezování znečištění - Integrated Pollution Prevention and Control* [online]. [cit. 2015-05-24].
- *Ministerstvo životního prostředí České republiky: INTEGROVANÝ REGISTR ZNEČIŠŤOVÁNÍ* [online]. [cit. 2015-05-24].
- *Ministerstvo životního prostředí České republiky: Resort životního prostředí.* [online]. [cit. 2015-05-24].
- *Česká inspekce životního prostředí: Resort životního prostředí* [online]. [cit. 2015-05-24].
- *Český hydrometeorologický ústav: Resort životního prostředí* [online]. [cit. 2015-05-24].

14 PŘÍSTUP K INFORMACÍM O ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ, AARHUSKÁ DOHODA, ÚČAST VEŘEJNOSTI

Čas ke studiu: 90 minut

Cíl: Po prostudování této kapitoly se

- seznámíte s přístupem k informacím o ŽP na území ČR i v mezinárodním měřítku
- seznámíte se s účastí veřejnosti v ochraně ŽP

Výklad

14.1 AARHUSKÁ ÚMLUVA

Aarhuská úmluva je obecný termín pro Úmluvu Evropské hospodářské komise OSN o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí. Propojuje v sobě práva životního prostředí s lidskými právy. Je nejdůležitějším právně závazným mezinárodním dokumentem, který účast veřejnosti nahlíží komplexně a považuje ji za nezbytnou v souvislosti s ochranou životního prostředí. Na důležitosti nabývá i tím, že zahrnuje související právo na informace a zabývá se právní ochranou. Úmluva byla sjednána jako výsledek čtvrté konference ministrů životního prostředí regionu Evropské hospodářské komise OSN „Životní prostředí pro Evropu“ v Aarhusu (Dánsko) 25. června 1998. Úmluvu tehdy podepsalo 35 zemí Evropy a Střední Asie. V platnost úmluva vstoupila 30. října 2001, kdy ji ratifikovalo 16 zemí. Úmluva byla ratifikována 47 stranami včetně Evropské unie. Česká republika Aarhuskou úmluvu podepsala 25. června 1998. K ratifikaci došlo o šest let později, 6. července 2004, kdy byla úmluva přijata Parlamentem a podepsána prezidentem ČR. V platnost pro Českou republiku Aarhuská úmluva vstoupila 4. října 2004

14.1.1 Tři pilíře Aarhuské úmluvy

14.1.1.1 I. pilíř přístup k environmentálním informacím

Podpis pod Aarhuskou úmluvu zavazuje členské státy k tomu, aby zajistily informace o stavu životního prostředí a jeho dopadech na lidské zdraví pro každého. Rozhodování veřejnosti je závislé na informacích. Úplnost, přesnost a aktuálnost informací je důležitá pro efektivní účast veřejnosti, proto je obsahem prvního pilíře přístup k informacím.

Aktivní a pasivní přístup

Přístup k informacím je dvojího druhu:

a) aktivní- aktivní činnost orgánů; aktivní přístup znamená, že veřejnost má právo získávat informace tak, že veřejná správa je povinná shromažďovat a šířit informace sama od sebe a lidé se jich tím pádem nemusí dožadovat (např. zprávy o stavu životního prostředí)

b) pasivní- na základě žádosti; pasivní přístup je založen na požadování informací od orgánů veřejné správy a povinností orgánů veřejné správy na tyto požadavky odpovídat a informace poskytovat

14.1.1.2 II. pilíř - účast veřejnosti na rozhodování

Účinnost pilíře je závislá na přístupu k informacím. Tento pilíř má tři části:

1. veřejnost může být ovlivněna rozhodováním o specifické činnosti nebo na rozhodování může mít nějaký jiný zájem. Jde o zapojení veřejnosti do rozhodování o konkrétních činnostech nebo záměrech, které mohou mít významný dopad na životní prostředí, například stavba velkých budov

2. účast veřejnosti při tvorbě plánů a politik týkajících se životního prostředí, například územní plánování

3. účast veřejnosti na přípravě zákonů, pravidel a právně závazných norem souvisejících s životním prostředím

14.1.1.2.1 Účast veřejnosti a dotčená veřejnost

Oproti právu na informace pracuje tento pilíř s pojmem dotčená veřejnost. Některá práva zapojování má pouze dotčená veřejnost. Je to hlavně dotčená veřejnost, kdo má mít zaručené právo účasti při rozhodování. Účast dotčené veřejnosti má mít vliv na vyšší transparentnost vedených řízení, zajistit veřejnou kontrolu a zvýšit kvalitu přijímaných rozhodnutí.

14.1.1.2.2 Dotčená veřejnost a stavební zákon

Česká právní praxe dotčené veřejnosti nepřiznává dostatečný rozsah práv. Jedná se zejména o právní úpravu ve stavebním zákoně. Účast je tak umožněna pouze vlastníkům nebo sem patří další práva věcného charakteru, a tak například nájemníci jsou z procesu vyloučeni. Tento právní stav se dostal do rozporu s Aarhuskou úmluvou. Výbor pro plnění Aarhuské úmluvy uvedl, že dochází k omezování postavení jednotlivců v oblasti užívání půdy a stavebních povolení. Česká republika tak nedodrжуje část úmluvy. Znění stavebního zákona se nezměnilo a nadále se mohou účastnit rozhodování jen ti, kteří uplatňují vlastnické právo.

14.1.1.3 III. pilíř - přístup k právní ochraně

Tento pilíř poskytuje veřejnosti mechanismus k přímému prosazování práva životního prostředí. Pomáhá prosazovat oba předchozí pilíře.[5] Slouží k tomu, aby zajistil vynutitelnost standardů Aarhuské úmluvy, ale také vynutitelnost dalších předpisů dané země souvisejících s životním prostředím.

V praxi to znamená, že veřejnost má možnost požadovat přezkoumání potenciálního porušování svých práv u soudu nebo jiného nezávislého orgánu, který je zřízen státem – například, aby byly zpřístupněny informace, které byly státní správou zamítnuty.

14.1.2 Postavení v českém právním řádu

Smlouva zavazuje státy, nikoliv jednotlivce. Úmluva má přednost před vnitrostátním právem, a tak je nutné vykládat české právo v souladu s požadavky Aarhuské úmluvy. Pro Českou republiku z právního hlediska Aarhuská úmluva znamená dvojí vázanost a dvojí kontrolu dodržování. Důvodem je to, že 17. 2. 2005 ratifikovala Evropská unie Aarhuskou úmluvu jako celek. Z toho pro Českou republiku vyplývá, že úmluva je součástí jak mezinárodního práva, tak komunitárního práva

14.2 ČESKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Právo na informace je v českém právním řádu upraveno dvěma předpisy; výše zmíněným zákonem č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí a zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Zákon č. 123/1998 Sb. na rozdíl od zákona č. 106/1999 Sb. vymezuje alespoň rámcově okruh informací, které jsou povinné subjekty povinny sdělovat, a to informace o životním prostředí (vymezení viz níže).

Díky tomu představuje **zvláštní úpravu** vůči zákonu č. 106/1999 Sb., který upravuje obecné právo na informace, a záměrně v něm žádný výčet nebo definice pojmu informace není obsažena, aby mohl dopadat (až na pár výslovně zmíněných výjimek) na všechny ostatní případy týkající se činnosti veřejné správy.

To, podle kterého zákona budou informace poskytnuty, musí posoudit sám povinný subjekt (např. správní úřad) bez ohledu na formální označení žádosti. Jestliže povinný subjekt shledá, že danou informaci nelze považovat za informaci o životním prostředí, musí ještě posoudit svou případnou povinnost ji poskytnout podle zákona č. 106/1999 Sb.

Není tedy možné, aby např. zamítl žádost s poukazem na to, že bylo žádáno na základě zákona č. 123/1998 Sb. a nejedná se o informaci o životním prostředí. Může se také stát, že se část požadovaných informací v jedné žádosti bude týkat životního prostředí a část nikoli. V tom případě musí povinný subjekt postupovat podle obou zákonů současně a každou část žádosti o informace vyřídit podle příslušného zákona.

Informace dle zákona č. 123/1998 Sb. jsou na základě § 2 písm. b) tohoto zákona povinny poskytnout:

- správní úřady a jiné organizační složky státu, tj. orgány moci výkonné a soudní (např. krajský úřad, Česká inspekce životního prostředí aj.), ale nikoli orgány moci zákonodárné (tedy ne např. kancelář Poslanecké sněmovny a Senátu), jejich podřízené organizační složky (např. Správa CHKO, Správa NP) a někdejší státní rozpočtové organizace (např. Správa úložišť radioaktivních odpadů)
- orgány územních samosprávných celků (tj. obecní úřad, starosta, zastupitelstvo aj.)
- právnické nebo fyzické osoby, které na základě zvláštních právních předpisů vykonávají v oblasti veřejné správy působnost vztahující se k životnímu prostředí (jde např. o stráž přírody, mysliveckou stráž, rybářskou stráž nebo lesní stráž, ale může jít též o soudní exekutory vykonávající rozhodnutí ve věci ochrany životního prostředí)
- a tzv. pověřené osoby; kterými mohou být
 - právnické osoby založené, zřízené, řízené nebo pověřené výše uvedenými subjekty (jde např. o příspěvkové organizace – školy, muzea, nemocnice; nebo státní fondy – např. Státní fond životního prostředí)

- o fyzické osoby poskytující služby, které mají vliv na životní prostředí, pověřené k této činnosti výše uvedenými subjekty (zejm. držitelé autorizace dle § 19 zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, nebo o osoby oprávněné k nakládání s odpady dle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech)

Za informaci o životním prostředí se považuje jakákoli informace o stavu a předpokládaném vývoji životního prostředí a jeho jednotlivých složek. Podle tohoto zákona lze typicky požadovat např. informace o situaci v určité lokalitě z hlediska hluku, prachu nebo emisí.

Příkladný výčet toho, o jaké informace může jít, je obsažen v § 2 písm. a) zákona č. 123/1998 Sb. Tento výčet ale není konečný. Na základě zákona č. 123/1998 Sb. tedy mohou být poskytovány i informace v tomto výčtu neobsažené, jestliže se týkají životního prostředí.

§ 2 písm. a) zákona č. 123/1998 Sb.

Pro účely tohoto zákona se rozumí informacemi o životním prostředí informace v jakékoliv technicky proveditelné podobě, které vypovídají zejména o:

- 1. stavu a vývoji životního prostředí, o příčinách a důsledcích tohoto stavu,*
- 2. připravovaných nebo prováděných činnostech a opatřeních a o uzavíraných dohodách, které mají nebo by mohly mít vliv na stav životního prostředí a jeho složek,*
- 3. stavu složek životního prostředí, včetně geneticky modifikovaných organismů, a o interakci mezi nimi, o látkách, energii, hluku, záření, odpadech včetně radioaktivních odpadů a dalších emisích do životního prostředí, které ovlivňují nebo mohou ovlivňovat jeho složky, a o důsledcích těchto emisí,*

Pokud se např. domníváte, že může docházet k překračování zákonných limitů hluku a emisí, můžete u příslušných povinných subjektů požadovat informace o současných hodnotách těchto ukazatelů, pokud jsou k dispozici.

- 4. využívání přírodních zdrojů a jeho důsledcích na životní prostředí a rovněž údaje nezbytné pro vyhodnocování příčin a důsledků tohoto využívání a jeho vlivů na živé organismy a společnost,*
- 5. vlivech staveb, činností, technologií a výrobků na životní prostředí a veřejné zdraví a o posuzování vlivů na životní prostředí,*

Jde např. o posuzování vlivů záměrů, tj. konkrétních staveb a zařízení na životní prostředí, tzv. proces EIA, nebo o posuzování vlivů koncepce – tj. jakéhokoliv plánovacího dokumentu, např. územní plán, plán povodí, plán odpadového hospodářství, zásady územního rozvoje atd.

- 6. správních řízeních ve věcech životního prostředí, posuzování vlivů na životní prostředí, peticích a stížnostech v těchto věcech a jejich vyřízení a rovněž informace obsažené v písemnostech týkajících se zvláště chráněných součástí přírody a dalších součástí životního prostředí chráněných podle zvláštních předpisů,*

Na základě tohoto zákona může být tedy např. i jiným osobám než účastníkům řízení zpřístupněn obsah správních spisů. Pokud by neexistovalo toto ustanovení, musela by tato osoba na nahlédnutí do spisu prokázat právní zájem, tj. oprávněnost svého požadavku z hlediska svého právního postavení, což by mohlo být značně komplikované.

7. ekonomických a finančních analýzách použitých v rozhodování a dalších opatřeních a postupech ve věcech životního prostředí, pokud byly pořízeny zcela nebo zčásti z veřejných prostředků,

Tj. veškeré studie, podklady, znalecké posudky, záznamy měření apod.

8. stavu veřejného zdraví, bezpečnosti a podmínkách života lidí, pokud jsou nebo mohou být ovlivněny stavem složek životního prostředí, emisemi nebo činnostmi, opatřeními a dohodami podle bodu 2,

9. stavu kulturních a architektonických památek, pokud jsou nebo mohou být ovlivněny stavem složek životního prostředí, emisemi nebo činnostmi, opatřeními a dohodami podle bodu 2,

10. zprávách o provádění a plnění právních předpisů v oblasti ochrany životního prostředí,

11. mezinárodních, státních, regionálních a místních strategiích a programech, akčních plánech apod., jichž se Česká republika účastní, a zprávách o jejich plnění,

12. mezinárodních závazcích týkajících se životního prostředí a o plnění závazků vyplývajících z mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána,

13. zdrojích informací o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů;

Žádost může směřovat např. k otázce, zda má povinný subjekt určité informace, jaký je původ a stáří těchto informací apod.

Podle § 3 zákona č. 123/1998 Sb. lze žádost učinit ústně nebo písemně, telefonicky, elektronicky, faxem nebo jinou technicky proveditelnou formou. V případě elektronické žádosti není nutné připojit elektronický podpis.

Ze žádosti musí být zřejmé, kdo ji podal a čeho se má požadovaná informace týkat (anonymní žádost povinný subjekt odmítne). Zákon nepožaduje podrobnou specifikaci žadatele ani uvedení důvodu žádosti o informace, můžete je však uvést také. V žádosti můžete v souladu s § 6 tohoto zákona také navrhnout, jakou formou Vám má být informace poskytnuta (e-mailem, papírově poštou, na CD apod.).

Je také vhodné uvést, že podáváte žádost na základě zákona č. 123/1998 Sb., pokud tak však neučiníte, nemůže to být důvodem odmítnutí žádosti.

Odepřeno bude podle § 8 odst. 1 zákona č. 123/1998 Sb. zpřístupnění informace, pokud je vylučují předpisy

- o ochraně utajovaných informací,
- o ochraně osobních nebo individuálních údajů a o ochraně osobnosti. Porušením práva na ochranu osobnosti přitom není poskytnutí informace o znečišťovateli obsažené v pravomocném rozhodnutí o trestném činu, přestupku nebo jiném správním deliktu. Tuto výlukou také nelze použít na informace o vypouštění emisí;
- o ochraně duševního vlastnictví,
- o ochraně obchodního tajemství. Tuto výlukou nelze použít, jestliže se požadovaná informace týká provozní činnosti provozovatele, která má vliv na životní prostředí, nebo hrozí bezprostřední ohrožení lidského zdraví a životního prostředí, anebo byla požadovaná informace získána z prostředků z veřejných rozpočtů (postačí přitom splnění byť i jediné z těchto tří podmínek). Tuto výlukou také nelze použít na informace o vypouštění emisí.

Některé informace Vám povinný subjekt může, ale nemusí poskytnout. Záleží vždy na jeho uvážení, které však musí být odůvodněné. Tyto případy vymezuje ustanovení § 8 odst. 2 a 3 zákona č. 123/1998 Sb. Jde o:

- informaci, která byla povinnému subjektu předána osobou, která k tomu nebyla podle zákona povinna a nedala předchozí písemný souhlas k zpřístupnění této informace. Tuto výlukou nelze použít na informace o vypouštění emisí.
- informaci, jejíž zpřístupnění by mohlo mít nepříznivý vliv na ochranu životního prostředí. Tuto výlukou nelze použít na informace o vypouštění emisí.
- informace o průběhu vyšetřování v trestních věcech
- informace týkající se neukončených řízení a nepravomocných rozhodnutí o přestupcích a jiných správních deliktech
- informace se týká dosud nezpracovaných nebo nevyhodnocených údajů
- informace se týká vnitřních pokynů povinného subjektu, které se vztahují výhradně k jeho vnitřnímu chodu.
- informace, kterou má žadatel již prokazatelně k dispozici.

Žádost může být také odmítnuta v případě, pokud je z nějakého důvodu vadná (§ 8 odst. 2 a 3 zákona č. 123/1998 Sb.), tj.:

- byla formulována nesrozumitelně nebo příliš obecně a žadatel, ač byl k tomu vyzván, ji nedoplnil
- jde o anonymní žádost
- je formulována zjevně provokativně nebo obstrukčně.

Pokud povinný subjekt odmítne ze zákonných důvodů zpřístupnit některé informace, musí Vám poskytnout alespoň zbývající informace po vyloučení těch, které zpřístupnit nesmí nebo nemusí. O takovém zásahu a jeho důvodu musíte být vždy při zpřístupnění informace uvědomeni. Odmítat zpřístupnění informace může pouze po dobu, po kterou trvá důvod odepření. Jakmile tento důvod odpadne, je povinný subjekt povinen informaci poskytnout (viz § 8 odst. 6 a 7 zákona č. 123/1998 Sb.)

Pokud je žádost nesrozumitelná nebo příliš obecná, povinný subjekt Vás požádá do 15 dnů o doplnění žádosti; musí přitom přesně specifikovat, v jakém smyslu má být žádost doplněna. Žádost je nutné doplnit do 15 dnů. (§ 3 odst. 2 zákona č. 123/1998 Sb.)

Pokud je žádost podána anonymně, aniž by bylo možné zjistit tazatele, povinný subjekt žádost odmítne. Jestliže je uveden kontakt, povinný subjekt by Vás měl vyzvat, abyste doplnil svou identifikaci (zákon o této variantě mlčí).

Pokud je žádost podána subjektu, který není příslušný ji zodpovědět, musí ji tento postoupit povinnému subjektu, který je příslušný k poskytnutí informace, pokud je mu znám. V opačném případě Vám musí do 15 dnů sdělit, že Vám informaci nemůže poskytnout. (§ 4 zákona č. 123/1998 Sb.)

Pokud jde o informaci již někde zveřejněnou, může Vás úřad pouze odkázat na tuto zveřejněnou informaci. Pokud však budete trvat na poskytnutí informace, musí Vám ji povinný subjekt poskytnout. (§ 5 zákona č. 123/1998 Sb.)

Pokud nejsou dány důvody pro odmítnutí poskytnutí informací, musí je povinný subjekt poskytnout v souladu s § 7 zákona č. 123/1998 Sb. nejpozději ve lhůtě do 30 dnů ode dne přijetí žádosti nebo ode dne jejího doplnění. Tuto lhůtu může povinný subjekt prodloužit ze

závažných důvodů, nejvýše však o dalších 30 dnů. O takových důvodech a o prodloužení lhůty Vás musí povinný subjekt informovat ještě před uplynutím 30denní lhůty.

Jestliže Vám povinný subjekt do 30, resp. 60 dnů informaci neposkytne, aniž by vydal rozhodnutí o odepření zpřístupnění informace, má se dle § 9 odst. 3 tohoto zákona za to, že rozhodl o zamítnutí žádosti. V tom případě můžete podat odvolání, případně následně správní žalobu (viz dále). Jde o tzv. fiktivní rozhodnutí. To znamená, že ve skutečnosti povinný subjekt zamítavé rozhodnutí nevydal, přímo ze zákona však vznikají důsledky, jako by se tak stalo. Zákon dává neúspěšnému žadateli možnost obrany formou odvolání k vyšší instanci, která přichází v úvahu teprve při existenci rozhodnutí. Nečinnost povinného subjektu tak představuje jen dočasnou překážku, po uplynutí lhůty se může žadatel obrátit na nadřízený orgán.

Pokud povinný subjekt shledá, že je (alespoň zčásti) dán některý z důvodů odepření informace, vydá o tom rozhodnutí. Je-li povinným subjektem tzv. pověřená osoba, která není oprávněna vydávat rozhodnutí, vydá rozhodnutí o odepření zpřístupnění informace subjekt, který pověřenou osobu založil, zřídil, řídí nebo pověřil, nebo s ní má uzavřenou dohodu. Tento subjekt může informaci vydat i sám nebo může vydat rozhodnutí o odepření zpřístupnění informace i z jiných důvodů než mu byly navrženy, názorem pověřené osoby není nijak vázán.

Proti rozhodnutí o odepření zpřístupnění informace se můžete odvolat. Odvolání můžete podat do 15 dnů ode dne oznámení rozhodnutí (ode dne, kdy Vám bylo rozhodnutí úřadu doručeno). V případě, že Vám odvolací orgán nevyhoví, můžete proti rozhodnutí o odvolání podat do 2 měsíců od jeho doručení správní žalobu ke správnímu soudu. Jestliže soud dojde k závěru, že nebyly dány žádné důvody pro odmítnutí žádosti, rozhodnutí o odvolání a rozhodnutí o odmítnutí žádosti zruší a úřadu nařídí požadované informace poskytnout.

V případě, že je odvolací orgán nečinný, je možné podat opatření na ochranu před nečinností podle § 80 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, případně žalobu na ochranu proti nečinnosti podle § 79 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Podle § 10 odst. 3 jsou povinné subjekty v souvislosti se zpřístupňováním informací oprávněny žádat úhradu ve výši, která nesmí přesáhnout náklady spojené s pořízením kopií, opatřením technických nosičů dat a s odesláním informací žadateli. Povinné subjekty také mohou žádat úhradu ceny technického nosiče dat, pokud jste o zpřístupnění informace na tomto nosiči výslovně požádal. Tento nosič dat je možné k žádosti namísto úhrady přiložit.

Za poskytnutí informací na základě zákona č. 123/1998 Sb. však nemohou - na rozdíl od informací na základě zákona č. 106/1999 Sb. - povinné subjekty žádat úhradu za mimořádně rozsáhlé vyhledání informací. Povinný subjekt také nemůže zpřístupnění informace podmínit úhradou požadované částky, tj. nemůže informaci odepřít s odkazem na porušení povinnosti tuto částku uhradit.

14.3 ÚČAST VEŘEJNOSTI PODLE ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Právo účastnit se rozhodovacích procesů je zakotveno v Aarhuské úmluvě. I když se tak rozhodování zdánlivě komplikuje, účast veřejnosti přispívá k větší transparentnosti, zkvalitnění výsledných rozhodnutí a posléze i k jejich účinnější implementaci. Od státní správy i volených zástupců se očekává, že konzultují s veřejností své projektové záměry, ale také politiky a programy, které budou mít dopad na životní prostředí. **Dotčená veřejnost** je ta

část veřejnosti, která je (či může být) výsledkem rozhodnutí více ovlivněna nebo která má na tomto rozhodnutí určitý zájem, což jsou např. ekologické organizace.

Důraz je kladen na co nejčasnější zapojení veřejnosti v té fázi rozhodovacích procesů, kdy jsou ještě všechny možnosti otevřené. Aarhuská úmluva požaduje od jednotlivých států zajistit jako minimum pro účast veřejnosti:

- účinné oznamování, kdy se veřejnost dozví o chystané konzultaci,
- poskytnutí všech dostupných informací, aby se veřejnost mohla kvalifikovaně zapojit
- stanovení procesních postupů s jasně danými lhůtami, ve kterých se veřejnost může vyjádřit,
- stanovení postupu pro informování o tom, jak bylo s připomínkami veřejnosti naloženo a kde je vysvětleno, proč byly či nebyly zohledněny.

Aarhuská úmluva vychází z předpokladu, že informovaná veřejnost má zájem se vyjádřit k otázkám dotýkajících se životního prostředí. Aarhuská úmluva jí to umožňuje zajištěním **práva veřejnosti účastnit se rozhodovacích procesů**. Úmluva nestanovuje jednotný vzorec pro zapojení veřejnosti, ale jako minimum požaduje účinné oznamování, přiměřené poskytování potřebných informací a zavedení vhodných postupů pro zapojení veřejnosti do rozhodování a zohledňování jejich připomínek. V České republice lze účast veřejnosti rozdělit na tzv. „**konzultativní účast**“, která platí pro všechny a spočívá v tom, že veřejnost může podat připomínky (hodnocení vlivů na životní prostředí - EIA, SEA); a tzv. „**plnoprávná účast**“, která se týká pouze občanských sdružení a jejich účasti ve správních řízeních dle zákona o ochraně přírody a krajiny (zákon č. 114/1992 Sb.), zákona o vodách (zákon č. 254/2001 Sb.) či zákona o integrované prevenci znečištění (zákon č. 76/2002 Sb.) a dalších právních předpisů:

- Účast v procesu EIA
- Účast v procesu SEA
- Účast ve správním řízení
- Integrované povolení (IPPC)
- Územní a stavební řízení
- Územní plánování
- Projednávání havarijních plánů
- Žaloba a trestní oznámení

Účast veřejnosti je tak upravena detailně v jednotlivých zákonech, které řeší uvedené oblasti ochrany ŽP.

Shrnutí pojmů:

- Informace o ŽP. Volně dostupné informace. Individuálně vyžádané informace. Účast veřejnosti na ochraně ŽP.

Otázky:

- Popište hlavní dokumenty, umožňující veřejnosti přístup k informacím o ŽP.

- Čím se tyto systémy zabývají?
- V kterých českých zákonech je řešena účast veřejnosti na rozhodování v otázkách ŽP?

Použitá literatura:

- Aarhuská úmluva (124/2004 Sb. mezinár. smluv)
- Zákon 123/1998 Sb. ve znění pozdějších předpisů
- <http://frankbold.org/poradna/kategorie/pravo-na-informace/rada/kompletni-pruvodce-pravem-na-informace-o-zivotnim-prostredi>
- Planeta 1/2005, MŽP, ISSN 1213 - 3393